శ్రీ గీతగోవిందము

శ్రీ జయదేవకవి విరచితము

గీతశంకరము

పంచరత్నకవి

అనంతనారాయణకవి కృతము

సంపాదన

సంగీతరచన

శ్రీ మంచాల జగన్నాథరావు

ఆకాశవాణి, హైదరాబాదు.

తొలిపలుకు

వాఙ్మయ మహోధ్యక్షు

డాక్టర్ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

"కళా-ప్రపూర్ణ"

ప్రచురణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్సు

లైబ్రరీ అండ్ రీసర్చి ఇనిస్టిట్యూట్

(State Archives)

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం

హైదరాబాదు

First Publication
Two Thousand

Price: **Rs. 3-75**

Copies available at :—
ANDHRA PRADESH GOVERNMENT
ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY
AND RESEARCH INSTITUTE
AFZAL GUNJ, HYDERABAD-12 A. P.

ACC NO 21458

తొలిపలుకు

ప్రసిద్ధాప్రసిద్ధాలైన రెండు సంస్కృత యక్షగానకావ్యాల సంపుటం యిది. తొలిది శ్రీ జయదేవకవి విరచితమై వివిధదేశ భాషాలిపులలో ప్రచురితమై విస్తృత వ్యాప్తినొందిన శ్రీ గీతగోవిందం-రెండవది పంచరత్నకవి అనంతనారాయణుడు రచియింపగా అముద్రితమై తంజావూరు సరస్వతీ మహాలులో నివురుగప్పిన నిప్పు వలె-ధూళి ధూసరితమైన రత్నంవలె-మేఘచ్ఛన్నమైన సూర్యునివలె ఉన్న "గీత శంకరం"-

శ్రీ జయదేవుని సుకృతి భారతదేశంలో వివిధ రాష్ట్రాలలో ముద్రితమై విస్తృత ప్రచారం పొందినా తిరిగి దీనిని అముద్రిత గీతశంకరంతో పాటు ప్రచురించ డంలో ఒక వైశిష్ట్యం ఉన్నది. శ్రీ గీతగోవిందంలోని శ్లోకాలను అష్టపదులను అనేకమంది రసజ్ఞులు-రసపిపాసువులు-పాడుకొనడం కద్దు- వివిధ రాగలయ తాళాలతో హరికథలవలె నృత్తగానాలతో తెలుగు తాత్పర్యాలతో కొలదిరోజులలో మొత్తం కృతిని రససంప్లావితంగా చెప్పేవారూవున్నారు. ఇంతగా సంగీత సమ్మిళత మైన శ్రీ గీతగోవింద కృతిని గీతశంకరంతోపాటు స్వరసంవలితమైన రాగతాళాత్మ కాలుగా సార్ధకగాన కావ్యాలుగా ప్రకటించడమే యీ ప్రచురణ వైశిష్ట్యం.

తెలుగురచనలలో యక్షగాననాటకాలు ప్రాచుర్యం పొందినంతగా యక్షగాన కావ్యాలు పొందలేదు. శ్రీ గీతగోవిందాది కృతులవలెనే తెలుగులో త్యాగరాజా దులు సీతారామవిజయం, నౌకాచరిత్ర, ప్రహ్లాదభక్తివిజయం మొదలైన యక్షగాన కావ్యాలు విరచించారు. తెలుగులో యక్షగాననాటకాలు బహుళప్రచారంలోకి వచ్చిన తరువాత నాటకభిన్నమై యక్షగాన కావ్యరూప ప్రక్రియాత్మకమైన రచన ఉన్నదన్న విషయాన్ని దేశం దాదాపు విస్మరించిందనే చెప్పవచ్చు. కారణం దృశ్య వినోదసంకలితమైన "నాటక"దర్శనాలోలుపత్వమే.

యక్షగాన కావ్య-నాటక-రచనా ప్రక్రియ కేవలాంధ్రదేశీయమైనదని యిటీ వలివరకూ విమర్శకులు-సాహిత్యవేత్తలు భావించారు. అయితే శ్రీ శాహజీవిరచిత మైన సీతాకల్యాణము తెలుగు యక్షగాన నాటకానికి నేను రచియించిన తొలిపలుకులో పేర్కొన్నట్లు "యక్షగానకావ్య" రచనా ప్రక్రియ తొలుత సంస్కృతంలో ప్రాదుర్భవమైనదే. వృత్త-పదాత్మకమై విశిష్ట విభిన్నశాఖగా భావింపబడడానికి అతిపూర్వకాలంలోనే సంస్కృతంలో గానాత్మక కావ్యాలవతరించాయి.

సంస్కృత యక్షగాన కావ్యాలు

అసలు సంస్కృతంలో తొట్టతొలి యక్షగాన కావ్య మనడానికి సమగ్రమైన సుకృతి వాల్మీకి కృతరామాయణం-యక్షగాన కావ్యమంటే యక్షులు గానం చేసి నట్లు గానం చెయ్యబడే కావ్యం అని అర్థం. గానం గంధర్వమూలకం - యక్షుల

కంటే గానంలో అత్యధికులు గంధర్వులుగదా! యక్షగానం కంటే గంధర్వగానం ఉత్కృష్టమైనదనడంలో సందేహం లేదు. గంధర్వగాన ప్రజ్ఞాసమన్వితమై పాడడానికి యోగ్యంగా రచించబడిన రామాయణం యక్షగాన కావ్యంగా భావింపబడడంలో పొరపాటుండదు. వాల్మీకి రామాయణాన్ని గతంలో యక్షగానంగా యెవరూ గుర్తించకపోయినా గానకావ్యంగా కొందరు గుర్తించకపోలేదు. రామాయణం బహుశాస్త్రగ్రంథం-ఆర్ష పద్ధతికి భిన్నంగా సవ్యగ్రంథమై అవతరించిన వ్యాస మహాభారతాన్నే అనేక శాస్త్ర గ్రంథాలకు ప్రతిబింబంగా కాదు-అసలు శాస్త్రసముచ్చయ స్వరూపంగానే ప్రాచీనులు భావింపగా వచ్చి ఆర్ష పద్ధతిలో అపసవ్య గ్రంథమై అవతరించిన వాల్మీకి రామాయణాన్ని లక్షలక్షణమహితమైన బహుశాస్త్రగ్రంథంగా భావించడంలో అనౌచిత్యం యేముంటుంది? వాల్మీకి అసలు తన రామాయణాన్ని షట్శాస్త్ర సమ్మతంగానేకాదు-షట్శాస్త్ర సమ్మితంగా కూడా రచించాడు. ఈ రహస్యాన్ని యింతవరకూ సరిగా యెవరూ గుర్తించినట్లు కనపడదు. సమ్మితమంటే కూడింది అనే యిక్కడ అర్థం. కాగా రామాయణానికి కావ్యపరమైన కథాసంకలితమైన అర్థమేకాక షట్శాస్త్రాలపరంగా ఆరు అర్థాలు కూడా వస్తాయన్నమాట. శాస్త్రీయాలైన యీ షడర్థాలూ వ్రాయాలంటే అసలు సరైన వాల్మీకి రామాయణాన్ని పునస్సంస్కారాలతో సంకలనాలతో సంపాదించి ప్రచురించవలసిన ఆవశ్యకత యెంతైనా ఉంటుంది. తర్క-ధర్మ-వైద్య-జ్యోతిష-వ్యాకరణ-గంధర్వ వేదార్థాలు౦ వాల్మీకి రామాయణానికున్నాయి*. సంగీత పరంగా శాస్త్రీయత ఉన్నట్లు విస్పష్టంగా అర్థమవుతున్నది.

పాఠ్యే గేయేచ మధురం ప్రమాణై స్త్రిభిరన్వితమ్ ।
జాతిభి స్సప్త ర్బద్ధంతంత్రీలయ సమన్వితమ్ ॥
హాస్య శృంగార కారుణ్యరౌద్ర వీరభయానకైః
బీభత్సాద్భుత సంయుక్తం కావ్యమే తదగాయతామ్ ॥

తౌతు గాంధర్వతత్త్వజ్ఞౌ
మూర్ఛనా స్థాన కోవిదౌ
భ్రాతరౌ స్వర సంపన్నౌ
గంధర్వావివరూపిణౌ ॥

అని వాల్మీకి స్వయంగానే పేర్కొన్నాడు. అసలు రామాయణ రచనకే మూలంగా యాదృచ్ఛికంగా అవతరించిన "మానిషాద" ఇత్యాది శ్లోకంకూడా "పాదబద్ధోఽక్షర సమస్తంత్రీలయ సమన్వితమ్" అని గాన యోగ్యమై అవతరించినట్లే వాల్మీకి స్పష్టపరచాడు. రామాయణమంతా మామూలుగా పఠించడానికి యోగ్యమైనది-అంతే కాదు. మధురంగా పాడడంలో త్రివిధాలైన ప్రమాణాలతోను లయసమన్వితమై స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, స అన్న సప్తజాతులతో బద్ధమై పాడడానికి యోగ్యం

* స్థలవిస్తర భీతిచేత మిగిలిన శాస్త్రీయ విషయ నిరూపణం మానివేసి ఒక సంగీతపరమైన (యక్షగాన కావ్య ప్రతిపత్తికై) విషయాలే యిక్కడ ప్రతిపాద్యాలవుతున్నాయి.

గానే రచించబడింది శబ్ద-అర్థ-రాగ ప్రమాణాలతో-వేద-ధర్మ-పురాణ ప్రమాణాలతో-తర్క-యోగ-వేదాంత ప్రమాణాలతో కూడి ఉన్నదట రామాయణం-మరి రామాయణమంతా ఒకే రాగంలో ఒకే తాళంతో ఒకే విధమైన లయతో పాడడానికి వీలుగా రచించబడిందా అంటే కాదని స్పష్టంగా అర్థమవుతున్నది హాస్యాది వివిధ రసాలతో నిండివున్న యీ కావ్యం గానయోగ్యమంటే ఒకే రాగంలోనని యెలా చెప్పగలం? ఏ రసఘట్టం వచ్చినా ఒకే రాగంలో గానం చెయ్యాలని సామాన్య సంగీతజ్ఞుడే కాదు-కేవల శ్రోతయైనవాడు కూడా భావించడుగదా! - రసానుగుణంగా భావానుగుణంగా వివిధ రాగ తాళాలతో గానం చెయ్యాలన్నదే వాల్మీకి భావం-సప్తస్వరాల ఆరోహణ అవరోహణలకు మూర్ఛన అని పేరు-షడ్జ-మధ్యమ-గాంధార గ్రామాలకు మూడింటికి సప్తమూర్ఛనలవంతున లెక్కిస్తే 21 మూర్ఛనలు యేర్పడతాయి. ప్రస్తుత వ్యవహారంలో చతుర్దశ మూర్ఛనలే గాంధర్వ రహితాలై ఉన్నా వాల్మీకి కాలంలో కూడా యివి మాత్రమే వ్యవహృతాలయ్యాయని చెప్పడానికి అవకాశం లేదుగదా! గాంధర్వ తత్వజ్ఞులు వివిధ మూర్ఛనా స్థానకోవిదులూ అయిన కుశలవులు ఒకే ఒక రాగతాళలయలతో రామాయణమంతా గానం చేశారని చెప్పలేము గదా! మహాశాస్త్రజ్ఞుడై త్రికాలజ్ఞుడైన మహర్షి గంధర్వ వేదతత్వజ్ఞుడైన రసజ్ఞ మహర్షి మహాకవి వాల్మీకి ఏకైక రాగతాళ లయబద్ధంగా రామాయణ కావ్యాన్ని రచించి ఉంటాడనడానికి అవకాశం బొత్తిగాలేదు. మనం ముఖ్యంగా గుర్తించవలసింది మరొక విషయం వున్నది-రామాయణం షట్శాస్త్ర సమ్మితం అనుకున్నాము. శాస్త్రీయమైన గ్రంథం యేదైనా కేవల లక్షణబద్ధమై మాత్రమే ఉండదు. లక్ష్యబద్ధంకూడా అయితీరుతుంది. [కొన్ని కొన్ని సందర్భాలలో అర్వాచీనులు పూర్తిగా యీ పద్ధతిని పాటించకపోవచ్చు-] కాగా వాల్మీకి రామాయణం గాంధర్వ (సంగీత) లక్షణ గ్రంథమేకాక లక్ష్యసంబద్ధమైన లక్షణ గ్రంథమన్నమాట-మరి లవకుశులు రామాయణాన్ని యెన్నెన్ని రాగ, లయ, తాళాలతో గానం చేశారో స్వయంగా కర్తయైన వాల్మీకి వారికెన్ని రాగాలు నేర్పాడో చెప్పలేముగదా. అసలు రామాయణాన్ని యక్ష గంధర్వ కిన్నరకింపురుషులే గానం చేశారంటే యెన్నెన్ని రాగాలతో యెంతెంత మధురాతిమధురంగా యెన్ని విధాలుగా గానం చేశారని చెప్పగలం?

కాగా వాల్మీకి రామాయణం కిన్నర గానకావ్యం-కింపురుష గానకావ్యం-గంధర్వ గానకావ్యం-యక్షగానకావ్యం అనడంలో అనౌచిత్యం లేదు. *రామాయణం తరువాత కావ్యాలు వ్రాసినవారు వాల్మీకివంటి మహర్షి మహాకవులూ కారు-వాల్మీకివంటి బహుళ శాస్త్రజ్ఞులూకారు-వాల్మీకివంటి బ్రహ్మజ్ఞులూకారు. కాబట్టే వాల్మీకి రామాయణానికి దీటురాగల కావ్యాన్ని-వాల్మీకి మహాకవి పేర్కొన్నట్లు "పాఠ్యే గేయేచ మధురం ప్రమాణైస్త్రిభిరన్వితం-జాతిభిస్సప్తభిర్బద్ధం తంత్రీలయ సమన్వితమ్" కాగల కావ్యాన్ని మరొకదాన్ని ఇతరులెవరూ సృష్టించలేకపోయారు. వ్యాసమహాభారతం బహుశాస్త్ర సమ్మతమైనా గాంధర్వ (సంగీత) సమ్మతం-సమ్మితం- గా అవతరించనే లేదు-ఇతర రచనల గురించి చెప్పేదేముంది?

---

* "గంధర్వ యక్షవిద్యాధరాదులై పాడెడునాడెడువారు" అని పాల్కురికి సోమన పేర్కొనడంలో ఆంతర్యం యిదే.

శ్రీ జయదేవ కృతి

లభ్యంకాని అనంత కావ్యవాఙ్మయంలో యక్షగానంగా గాని మరోవిధంగా గాని గానం చెయ్యడానికి వీలైన కావ్యాలు యెన్ని అవతరించి మరుగునపడి వున్నాయో చెప్పలేముగాని లభ్యమైన వాటిల్లో శ్రీ జయదేవకవి ప్రణీతమైన శ్రీ గీతగోవిందం సంస్కృతంలో అవతరించిన యక్షగాన కావ్యం-సంస్కృత కవి పండితులుగాని విమర్శకులుగాని గీతగోవిందాన్ని యక్షగానంగా పేర్కొనలేదు-వివిధ వృత్త గీతాలతో ఉన్న యీ యక్షగాన కావ్యం సర్గలుగా విభజింపబడిఉన్నా (యక్ష) గానకావ్యంగానే వ్యవహరింపబడుతున్నది -అయితే సంగీతజ్ఞులైన వారు శ్రీ గీతగోవిందంవంటి వాటిని యక్షగాన కావ్యాలుగా వ్యవహరించడం ఉన్నది-తెలుగు యక్షగాన కావ్యాలలో పద్యాలతోపాటు వివిధ కీర్తనలు-ధ్రువాలు-ధవళాలు- పదాలు విరచించబడే పద్ధతిలోనే శ్రీ గీతగోవిందం సంస్కృతంలో రచించబడింది.

శ్రీ గీతగోవిందంలో వివిధ శ్లోకాలతోపాటు అక్కడక్కడా మొదట ఒక "ధవళం", పిదప "మంగళం"-అనంతరం "భ్రమరపదం"-రెండు గీతికలు-పదిహేడు ధ్రువాలు రచింపబడ్డాయి-సూత్రాచ్ఛందోబద్ధాలైన యీ ధవళ-భ్రమర-ధ్రువ-గీతికాదులన్నీ తెలుగు యక్షగానాలలోవలెనే వివిధ రాగతాళ యుక్తాలుగా రచియింపబడ్డాయి-ఈ శ్రీ గీతగోవిందం సుప్రసిద్ధమే అయినా యిది సంస్కృతంలో పూర్వమే అవతరించిన-తెలుగు యక్షగాన కావ్యంవంటి యక్షగాన కావ్యమని మనవారు గుర్తించకపోవడం ఆశ్చర్యకరంగానేవున్నది. దీని ప్రణీత శ్రీ జయదేవకవి. 12 సర్గలున్న యీ కృతిలో తొలిపది సర్గలలోనూ రాధాకృష్ణుల విప్రలంభ శృంగారమూ పదకొండు-పన్నిండు సర్గలలో సంభోగ శృంగారమూ సాంగంగా వర్ణించబడ్డాయి మానుషామానుషశృంగార రసభావాభివర్ణితమై అవతరించిన యీ మధుర కృతికి అనేకమంది వ్యాఖ్యలు రచించారు. రసికప్రియ-రసమంజరి-వ్యాఖ్యలు ప్రసిద్ధాలు. తిరుమలదేవరాయలు రచించిన "శ్రుతిరంజని" వ్యాఖ్య కూడా ఉన్నది.

ఈ శ్రీ గీతగోవిందకృతిని తెలుగులో అనేకమంది రసలోలుపత్వంతో అనువదించారు. కొన్ని సంవత్సరాలక్రిందట శ్రీ యం. ఆర్. అప్పారావుగారి కోరికపై "జయదేవకృతి" అన్న పేరుతో నేను మొత్తం పద్యకృతిగానే అనువదించాను. ఈ కృతి 1963 లో వెలువడింది. అప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ న్యాయ-సమాచార శాఖమంత్రిగా ఉన్న బహుభాషావేత్తలు-విమర్శకులు-రచయితలు-రసపిపాసకులు-రసికజనవిధేయులు నాకు మిత్రులు అయిన శ్రీ పి. వి. నరసింహారావుగారు నా తెలుగు కవితారచనకు స్వహస్తంతో పీఠిక రచించారు. ఆ పీఠికలో శ్రీ జయదేవకవి కవితామృతాస్వాదనం చేసిన శ్రీ నరసింహారావుగారు తత్కవితావైశిష్ట్యంగురించి తన్మయత్వంతో వ్రాసిన రసగుళికలనదగిన కోమలక్రాంతిపదాలివి—

—"భావసౌకుమార్యము, రసాత్మకత, సర్వజనప్రియత్వము—ఈ మూడు సులక్షణము లొకేచోట కానవచ్చునది కృష్ణ కావ్యమునందే. ఆ నల్లనయ్య చరిత్రలో

ఒకవైపు సారళ్యము, మరొకవైపు గాంభీర్యము; ఒకవైపు బాల్యచాపల్యము, మరొకవైపు కఠోరకర్తవ్యనిష్ఠ; —ఇట్టి భిన్న ప్రవృత్తుల కళామయ సమన్వయము సాక్షాత్కరించుచున్నది. అవతారములన్నింటిలోను సమగ్రవ్యక్తిత్వము, సర్వతోముఖ మాహాత్మ్యము కృష్ణునికే చెందినది. ప్రపంచ సాహిత్యములో ఇంతటి రమణీయోదాత్త కావ్యవస్తువు మరొకటి కలదనుట సందేహాస్పదమే.

కాని ఒకమాట. కృష్ణ కావ్యములో–శృంగారఘట్టములలో–రసికలోకమును రససింధువులో ముంచెత్తువారు గోపికలు–కృష్ణుడుకాదు. కృష్ణుడు లీలామానుష విగ్రహుడుమాత్రమే. గోపికల అనన్యప్రేమకాలంబనము మాత్రమే. కృష్ణ చరిత్రకు వన్నె తెచ్చునది గోపికల వ్యక్తిత్వము. గోపికలులేని కృష్ణచరిత్ర ఆత్మలేని కళేబరమేయగును. కృష్ణ పరబ్రహ్మతో వారు సాధించిన తాదాత్మ్యము, అనన్యత్వము అద్వితీయమైనవి. ఉద్ధవుని వంటి బ్రహ్మజ్ఞానిని కూడా విగతగర్వునిగా చేయజాలినవి.

గోపికలకు–తాము కృష్ణునంతగా ప్రేమించుచున్నామని తెలియనే తెలియదు. కావున ప్రేమించుచున్నామనే అహంభావము వారిలోలేదు. ఎందుకు ప్రేమించుచున్నది అసలే తెలియదు. వారి మనోభావమునకు "ప్రేమ" యను అభిధానమున్నది కూడా వారికి తెలియదు! ఎందుకాప్రేమ? వెన్నలు దొంగిలించినందుకా? ఉట్టిమీది పాలకడవలను బ్రద్దలుకొట్టినందుకా? జలకమాడు వారి చీరలు మాయముచేసి వారి పరువు తీసినందుకా? ఈ చేష్టలలో ప్రేమించ వలసినదేమున్నది? "ఓయమ్మ! నీ కుమారుడు మా యిండ్లను పాలుపెరుగు మననీయ డమ్మా! పోయెద మెక్కడకైనను...." అని విసుగుతో అభియోగించు గోపికలు మరుసటిదినమే నందనందను డెప్పుడు తమయిండ్లకు వచ్చునా యని వేయి కండ్లతో నిరీక్షించి రనుట నిస్సందేహము. ఇదెక్కడి విపరీత మనస్తత్త్వము? కృష్ణుని మూలమున గోకులములో పాలుపెరుగెంతవృథా అయియుండెనో! అదంతయు అమ్ముకున్నచో ఆనాటి ధరలచొప్పున ఎంతధనము వచ్చియుండెడిదో! లెక్కలు వేసి చూచినచో ఆర్థికశాస్త్రవేత్తల గుండెలాగిపోకుండునా? శిక్షాస్మృతి పండితులట్టి తుంటరిపిల్లలను సంస్కరణ శిక్షాకేంద్రములలో నుంచుమందురుకాని పంచప్రాణములకన్న మిన్నగా ప్రేమించమందురా? ఇంతటి నిర్హేతుకమైన–బహుళః హేతువిరుద్ధమైన–ప్రేమగాథ ప్రపంచసాహిత్యములో అద్వితీయస్థానము నాక్రమించి మానవజాతి ఉన్నంతవరకు, మానవ హృదయములో వికారక్షమత యనునది శేషించి యున్నంతకాలము, జనమానములను రసప్లుతమొనర్చుచుండుట యెంత అద్భుతము!

కృష్ణకావ్యమందెన్ని రసములొలికినవి? కృష్ణచరిత్రలో లేని రసమనునది కలదా? వీరరౌద్రాద్భుత భయానకము లున్నవి. శాంతరసమున్నది. హాస్య శృంగారము లుండనే ఉన్నవి. విప్రలంభ కరుణములో తీవ్రతమములుగా నున్నవి. ఇంతటి సమగ్రకావ్యవస్తువులు మరెన్నో లేవనుట నిర్వివాదము.

గోపికల ప్రేమ అనన్య సామాన్యమైనది. అది కేవల బుద్ధికందునది కాదనే నా విశ్వాసము. మానవ సంఘమునందెన్నెన్నో సంబంధ బాంధవ్యములు కుదురుచు వచ్చినవి. బహుశః అన్నింటిలోను ఏదో ఒక ప్రయోజనమో, అపేక్షయో, నైసర్గిక కారణమో మూలభూతముగా కానగును. తల్లిపిల్లల ప్రేమ నిసర్గసిద్ధము. దైనందిన వ్యవహారములలో కలుగుచుండు అనురాగము ప్రయోజన సిద్ధము. భార్యాభర్తల ప్రేమ భౌతిక, మానసిక సంమిశ్రితమనవచ్చును. మిత్ర ప్రేమలోను ఆయా పరిస్థితులననుసరించి మూలాధారమేదో ఉండియుండును చివరకు భగవంతుని యెడ భక్తుని ప్రేమ కూడా మోక్షప్రాప్త్యపేక్షా సమన్వితమగుటవలన ప్రయోజనాతీత మనుపించుకోదేమో !

కాని గోపికల ప్రేమకు ప్రయోజన మేమనగలము ? అపేక్ష యేదని నిర్దేశించగలము ? నైసర్గిక కారణమేమని చూపగలము? అంతేకాక సాధారణముగా కొందరు వ్యక్తులవరకే పరస్పర పరిమితమై, వ్యక్తిగతమై, కాలాధీనమైయుండుటే మానవీయ భావబంధముల స్వభావముగా కానగును. కాని గోపీకృష్ణుల ప్రేమలో ఈ పరిమితుల కాస్కారమే లేదు గోపికలవెంసి సంఖ్య పదహారు వేల నూటయెనిమిది అని అనుశ్రుతముగా తెలియుచున్నను ఆనాటి గోపికల జనాభా లెక్కలు మనకు లభ్యము కానందున గోకులప్రాంతములో నివసించిన గోపికలందరును, రూపవర్గ వయో వివక్షలేకుండ, నందనందనుని లోకోత్తర ప్రేమలో మునకలు వేయుచు ధన్యజన్ములైరనుటయే యుక్తియుక్తమగును. కాబట్టి వ్యక్తిపరిమితుల నధిగమించిన ఈ ప్రేమను తెలిసికొనవలెనన్నచో ఒక విశిష్టదృక్పథము కావలెనని నా నమ్మకము. ఒకవైపు గోపీకృష్ణుల ప్రేమను అందరికిని అర్థమయ్యే పచ్చి మనోవికారముగా చిత్రించినవారు పలువురున్నారు. మీదుమిక్కిలి ఈనాడు అతి కాముకుడైన, స్త్రీలోలుడైన వ్యక్తిని వర్ణింపవలెనన్నచో "గోపాలకృష్ణుడు" అని యాతనిని నుల్లేఖించుట పరిపాటి. మరొకవైపు కృష్ణుని పరమాత్మగాను, గోపికలను జీవాత్మలుగాను, ఆరోపించి కృష్ణచరిత్రసంగతిని ఆధ్యాత్మపరముగా తు-చ తప్పకుండ నిరూపించు వ్యాఖ్యాపటుత్వ సంపన్నులకును కొదువలేదు. పై రెండు వ్యాఖ్యలలో ఏది సత్యమో ఏదసత్యమో తేల్చి చెప్పుజోలికి నేను పోదలచలేదు. రెంటికిని క్రియా ప్రతిక్రియాభావము (Action and Reaction) కలదని నా బుద్ధికి తోచుచున్నది ఉభయవ్యాఖ్యలును "అతిసులభీకరణము" (Over simplification) పై ఆధారపడినవనియే నా నమ్మకము.

ప్రేమకు శరీరమే పరమావధియనుట ఎంత అపచారమో ప్రేమ సర్వదా శరీర నిరపేక్షమనుటయు నంతే వాస్తవికమగును. రాసక్రీడలో ఒక్కొక్క గోపిక ఒక్కొక్క కృష్ణుడు జతగూడవలసి వచ్చినది. మరి ఇన్ని వేలమంది కృష్ణులున్నారని గోపికలు తలంచిరందుమా ? కాదు—ఎవరి తన్మయత్వము వారిదే. ఒక గోపిక తానెవ్వరో విస్మరించి తానే కృష్ణుడని నమ్మి తదనుగుణ్యమగు చేష్టల నప్రయత్నముగానే చేయుచు, ఆ చేష్టల సందర్భములో కృష్ణుడైన తాను గోపికగా మారు వేషము వేసికొన్నట్లు అనుభూతి పొందినదట ! ఈ అనుభూతి అస్వాభావికము కాదు. దీనిని సమర్థించుటకు ఆధ్యాత్మిక ప్రతీకాధార మవసరములేదు. దీనిలో శారీరికాంశ

మున్నది; శరీరాతీతమైన యంశమున్నది. దీనికి ముక్కు విరువవలసినపనిలేదు. నిక్కి నీల్గవలసిన పనిలేదు. ఒక వ్యక్తిత్వపు అణువణువులో మరొక వ్యక్తిత్వము లీనమగుట యను అనుభూతి సర్వాతీతులైన ప్రేమికులకు సుస్పష్టము, సుగ్రాహ్యము, సులభము.

ఇట్టి అద్భుతప్రేమను వర్ణించి మానవజాతికి మహోపకారము చేసినవారు చిరస్మరణీయులు వ్యాసుడు. సూరదాసు, నందదాసు, చండీదాసు, విద్యాపతి, జయదేవుడు, పోతన, మీరాబాయి, క్షేత్రయ్య మొదలగు అనేకుల ఋణము మానవజాతి తలపై ఆచంద్రార్కముగా నిలిచియుండగలదనుట నిస్సందేహము. కృష్ణకావ్యములన్నిటికిని "కోమలకాంతపదావళి" పట్టుగొమ్మ. ఈ సాహిత్యములో ఏ పంక్తి చదివినను ఆ వెన్నదొంగ, ఆ గోపీమనోహరుడు, ఆ లీలామానుష విగ్రహుడు మనళ్ళక్షువుల యెదుట సాక్షాత్కరించును. "భ్రమరగీతి" లోని గోపికలనూహించినచో మానస మేలుకొని మరొక మనోహర భావప్రపంచమున విహరించి పునీతమగును. పరిసరకఠోరసత్యములను నిర్వికారముగా నెదుర్కొను నూతనశక్తి ఉదయించును. మన మేమిచేయుచున్నామో ఎందుకు జీవించుచున్నామో తెలియరాని ఈనాడు జీవితమునకొక పరమ లక్ష్యమును దిద్దితీర్చి, ఒక సమర్థనీయత (Justification) ను ప్రసాదించుటతో ఈ మనోహర భావమే నాకు సర్వదా సర్వథా ఉపకరించుచు వచ్చినది. నావలెనే అనేకుల కుపకరించినదని నా విశ్వాసము.

కృష్ణసాహిత్యములో జయదేవుని "గీతగోవిందము" దానికదేసాటి. ఆంధ్రదేశమున "చందన చర్చిత నీలకళేబర పీతవసన వనమాలీ!" "సావిరహే తవదీనా" మొదలగు అష్టపదులు ఆబాలగోపాలమునకు తెలియును. అవి వ్రాసిన దెవ్వరో అందరికి తెలియకున్నను అవిమాత్రము తెలియనివారులేరు. చలన చిత్రములవలన కూడ కొన్ని అష్టపదులు విశేషప్రచారమునకు వచ్చినవి "*

ఇంతకంటేమిన్నగా—మిన్నులకెక్కునంతగా శ్రీ జయదేవుని కవితగురించి మనం యేమని పేర్కొనగలం? క్రీస్తుశకం 14 వ శతాబ్దిలో వంగదేశంలో విస్తృతకీర్తినార్జించి సాహిత్యదర్పణం రచించిన విశ్వనాథుడు దశమపరిచ్ఛేదంలో వృత్త్యనుప్రాసాలంకారానికి ఉదాహరణంగా శ్రీ గీతగోవిందంలోని "ఉన్మీలన్మధుగంధ" (5 పుట.) ఇత్యాది శ్లోకాన్ని పరిగ్రహించాడంటే యీ కవిరచనా ప్రామాణికత యెంతప్రచారమైనదో యెంతటిదో వేరే చెప్పనవసరంలేదు.

"గోపికలులేని కృష్ణచరిత్ర ఆత్మలేని కళేబరమేయగును. కృష్ణపరబ్రహ్మతో వారు సాధించిన తాదాత్మ్యము, అనన్యత్వము అద్వితీయమైనవి.'' అని శ్రీ నరసింహారావుగారు పేర్కొన్నమాటలు సత్యసమ్మతాలు—ఈ గోపికలలో "రాధ" అంతర్లీనయైవున్నది—"రాధ"లో గోపికలు అంతర్గతలైవున్నారు.

---

* ఈ తొలిపలుకుకర్త గీతగోవిందానువాదకృతిగా రచింపిన ''జయదేవకృతి'' తెలుగుపద్యకావ్యానికి శ్రీ పి. వి. నరసింహారావుగారు 8-8-1963 న రచియించిన పీఠికనుంచి యీ భాగం సముద్ధృతమైనది.

రాధలేనిదే అసలు గోపికలేలేరు. ఆమె రోమకూపాలనుంచి ఆవిర్భవించిన రాధా ప్రతిరూపాలే గోపికలు. ప్రత్యణురూపాలౌ అనురూపాలే గోపికలు.

రాధ యెవరు? సామాన్యకాదు-అలౌకికశక్తియుక్తురాలైన అసామాన్య ప్రేమామృతమూర్తి. లక్ష్మీదేవ్యంశతో పరమేశ్వర్యాంశతో సంజనితురాలైన "శ్రీ" స్వరూపిణి. రాధ తొలిజన్మలో శచీదేవి. శచి మహావిష్ణువును ప్రేమించగా కృష్ణావతారకాలంలో తత్ప్రేమ సుమించి ఫలిస్తుందని వరమిస్తాడు. లక్ష్మీపరమైన శ్రీ అంశతో శచి విష్ణువును ప్రేమించింది. అయితే అనంతరం శాపవశాత్తు మానవస్త్రీగా జన్మించినా అతిలోకశక్తిస్వరూపిణిగా కన్యకాపరమేశ్వరిగా గాయత్రీపరమైన "శ్రీ" అంశతో విలసిల్లింది. తేజస్వరూపంలో లీనమైనది. ఈ శచి రాధగా అవతరించి మహావిష్ణువును కృష్ణరూపంలో ప్రేమించి తరించింది శ్రీ రూపమైన లక్ష్మీపరమేశ్వరుల అంశలతో అసాధారణశక్తితో జనించిన "రాధ" శ్రీ స్వరూపిణి. అందువల్లనే శ్రీ జయదేవకవి రాధాప్రేమామృతమైన తన యీ సుకృతికి "శ్రీ గీతగోవిందమ్" అని పేరు పెట్టినట్లు కనిపిస్తున్నది.

శ్రీ గీతగోవిందం

"గీతగోవింద"మని యీ కృతిపేరుగా దేశంలో సుప్రతిష్ఠమైనది. కాని శ్రీ గీతగోవిందమనే కవి తొలుత పేరు పెట్టినట్లు స్పష్టపడుతున్నది. గోవిందుడు గానం చేయబడినందువల్ల యీ కృతి "గీతగోవిందం"గా పేర్కొనబడిందని విమర్శకులు కావ్యనామసార్థక్యాన్ని వక్కాణించారు. గోవిందుని గానం చేసిన వారెవరో "గీతగోవింద" నామంలో నిర్దిష్టం కాదు. త్రికరణాలలో యేదో ఒక రూపంగా గోవిందుని గానం చేసినవారు రాధ-గోపికలు-లక్ష్మీపరమేశ్వర్యాంశలుకల రాధా, రాధ మూలంగానే రూపుగొన్న గోపికలూ "శ్రీ" స్వరూపిణులు. వారు గోవిందుణ్ని తమ హృదయాల్లో ప్రతిష్టాపించుకొని గానం చేశారు. ఈ గానంలో గాత్రగానం-మూకగానం-హృదయగానం వంటి గానాలెన్నైనా అంతర్భూతాలే. కాగా యీ రహస్యాన్ని గుర్తించిన శ్రీ జయదేవకవి తన కృతికి "రాధాకృత-గోపికాకృత-గీతగోవిందం" అని అర్థం వచ్చేట్లుగానే "శ్రీ గీతగోవిందం'' అని పేరు పెట్టినట్లు స్పష్టపడుతున్నది. ద్వాదశస్సర్గలోని "యద్గాంధర్వ'' (47-పుట) ఇత్యాదిశ్లోకంలో

"సానందాః పరిశోధయంతు సుధియ *శ్రీ గీతగోవిందతః*" అనీ "శ్రీభోజదేవ'' ఇత్యాది శ్లోకంలో

"పరాశరాది ప్రియవర్గకంఠే *శ్రీ గీతగోవింద* కవిత్వమస్తు''

అనీ స్పష్టంగా శ్రీ శబ్దంతోసహా "శ్రీ గీతగోవిందం''గా నిబంధించబడింది. కాగా అసలు కృతిపేరు "శ్రీ గీతగోవిందం''అని ధ్రువపడుతున్నది. "శ్రీమదాంధ్ర మహాభారత'' నామం "ఆంధ్రమహాభారతం-మహాభారతం-భారతంగా సంక్షిప్త నామంతో వ్యవహృతమైనట్లు-స్వారోచిషమనుసంభవమని పెద్దనయే పేరుపెట్టిన కృతి ఆ కృతిరచన పూర్తికాక పూర్వమే "మనుచరిత్ర''గా సుప్రసిద్ధమై సుప్రతిష్ఠితమైనట్లు

"శ్రీ గీతగోవింద'' నామం సంక్షిప్తమై శ్రీ రహితమై "గీతగోవిందం''గా వెలసినట్లు కనిపిస్తున్నది. కావ్యాంత్య శ్లోకాలలో "శ్రీగీతగోవింద'' నామాన్ని ఒకటికి రెండుసార్లు పేర్కొన్న కృతికర్త సర్గాంత్య గద్యలలో "శ్రీ గీతగోవింద'' శబ్దాన్నే ప్రయోగించి వుంటాడు అయితే శ్రీ గీతగోవిందాన్ని "గీతగోవిందం''గా భావించి ప్రతులు వ్రాసినవారు గద్యలలో సైతం శ్రీ రహిత "గీతగోవింద'' శబ్దాన్నే వ్రాసివుంటారు-కాగా అసలు పేరు మరుగునపడి "గీతగోవింద'' నామం అతివ్యాప్తి నొందినట్లు స్పష్టపడుతున్నది కృతి అంతర్యాన్ని కృతినామసార్థకతను-కృతికర్త హృదయాన్ని గుర్తించి "గీతగోవింద" నామాన్ని "శ్రీ గీతగోవిందం" గా పునః ప్రతిష్ఠించడం జరిగింది.

శ్రీజయదేవకవి

శ్రీ గీతగోవిందం-గీతగోవిందమైనట్లే "శ్రీ జయదేవ'' నామంసైతం "జయదేవ" నామంగా మారినట్లు కనిపిస్తున్నది. అనేక అష్టపదులలో చివరి చరణంలో "శ్రీజయదేవ" శబ్దమే ప్రయోగితమై వున్నది. "శ్రీజయదేవభణితవిభవ''(44-పుట) "శ్రీభోజదేవప్రభవస్య రామాదేవీసుత శ్రీజయదేవకస్య" అని (47-పుట) శ్లోకాల్లో సైతం శ్రీజయదేవశబ్దమే ప్రయుక్తమై వున్నది. వాస్తవం పరిశీలిస్తే శ్రీ రహితంగా "జయదేవ'' శబ్దాన్ని నామంగా పెట్టివుంటారనడానికి అవకాశం కనపడదు. "శ్రీ జయదేవ'' శబ్దంచేత శ్రీ ని జయించే-లక్ష్మినిగాని పరమేశ్వరినిగాని జయించే దేవుడు నిర్దేశితుడవుతాడు. శ్రీ రహిత "జయదేవ" శబ్దంచేత సామాన్య దృష్టితో "జయించేదేవుడు'' నిర్దేశితుడై-మహావిష్ణు-మహేశ్వరులపరంగా మాత్రమేకాక మామూలు జయశక్తికల ఇంద్రాదులేకాదు మరియే ఇతరదేవత అయినా పరిగృహీతుడవుతాడు. కాగా అతిసామాన్య దృక్పథంతో "జయదేవ" నామం అతని తల్లిదండ్రులు పెట్టారనవలసివస్తుంది. ఇంతతేలికగా భావించినా బహుళంగా శ్రీ గీతగోవిందంలోనే ప్రయుక్తమైన "శ్రీజయదేవ" శబ్దంలో శ్రీశబ్ద ప్రయోగాన్ని నామభాగంగా పరిగ్రహించకపోతే అన్యథా సమర్థించలేము-స్వోత్కర్షగా తనకై తాను గౌరవసూచకంగా శ్రీశబ్దం చేర్చుకున్నాడనలేము. అందువల్ల "పద్మావతీ చరణాచరణచక్రవర్తి''గా వెలిగిన జయదేవుడు "శ్రీ జయదేవ'' నామకుడేననడం అత్యంతసముచితంగా ఉంటుంది. అసలు పేరు శ్రీజయదేవుడే అయినా అతని కాలంలోనే శ్రీ రహితంగా నామం సంక్షిప్తమై జయదేవుడుగా వ్యవహృతమైనట్లు కనిపిస్తున్నది. శ్రీహర్షుడు హర్షుడైనట్లు-శ్రీకాళహస్తి-కాళహస్తి అయినట్లు శ్రీజయదేవుడు జయదేవుడయ్యాడు. ఈ నామసంక్షిప్తీకరణం సౌలభ్యం పేరుతోనూ కావచ్చు-లేదా శ్రీ సర్వసామాన్యంగా సర్వులకూ గౌరవ సూచకమైనందువల్ల శ్రీ శబ్దనామకులకు తద్గౌరవ సూచకంగా వేరొక శ్రీశబ్దం చేర్చవలసి రావడం కాగా – " శ్రీ శ్రీ జయదేవు '' డుగా వ్యవహరించవలసి రావడం – యేదో యెబ్బెట్టుగానూ – పౌనరుక్త్యంగానూ భాసించి తత్ప్రభావంతో సౌలభ్యం పేరుతో శ్రీశబ్దరాహిత్యంవల్ల జయదేవుడుగా వ్యవహృతం కావచ్చు-నామసంక్షిప్తీకరణ మన్నది లోకంలోకంటే ముందు గృహంలోనే తల్లిదండ్రులవద్దనే బంధువులలోనే జరుగుతుంది. పెద్దపేరు పెట్టిన బిడ్డలను పిలవాలంటే పూర్తి పేరుతో పిలవడం సర్వసాధారణంగా జరుగనే జరుగదు. గోపాలకృష్ణుడు-

గోపాలమో కృష్ణుడో-అవుతాడు. శివరామప్రసాద్-శివడనో-రాముడనో-ప్రసాద్ అనో పిలవబడతాడు. వెంకటరమణ-రమణగా వెలుస్తాడు వెంకుగానో ఈరోజుల్లో అయితే వెంకట్‌గానో నిలుస్తాడు. నిత్యసన్నిహితులుగా తరచుగా పిలచే బంధువులు మరీ త్వరగా సౌలభ్యాపేక్షతోనో, ప్రేమతోనో, ముద్దుగానో యీ నామ సంక్షిప్తీకరణకు పూనుకుంటారు. ఇదేవిధంగా "శ్రీజయదేవ" నామం "జయదేవ" నామంగా సంగ్రహింపబడినట్లు కనిపిస్తున్నది.

గోవర్ధనశ్చశరణో జయదేవఉమాపతిః
కవిరాజశ్చరత్నాని సమితౌ లక్ష్మణస్యచ॥

అని లక్ష్మణసేనమహారాజు సభాగృహద్వారంమీద ఉన్న శిలాశాసనశ్లోకం చూస్తే లోకంలో శ్రీజయదేవుడు జయదేవుడుగా సంగృహీతుడయ్యాడని స్పష్టపడుతుంది. శ్రీ గీతగోవిందంలోనే కృత్యాదిలోనూ అంతంలోనూ విరళంగా అష్టపదుల్లోసైతం "జయదేవ'' శబ్దం ప్రయుక్తమైనది.

"ఏతం కరోతి జయదేవకవిః ప్రబంధమ్''—
"శృణుతదా జయదేవ సరస్వతీమ్''—
"జానీతే జయదేవ ఏవ శరణశ్లాఘ్యో"—
[1. పుట]
"యావచ్ఛృంగారసారం శుభమివ జయదేవస్య వైదగ్ధ్యవాచః''—
(48. పుట)

అని నాలుగుచోట్ల శ్లోకాలలో జయదేవశబ్దం ప్రయుక్తమైనది. అష్టపదుల్లో సైతం "వర్ణితం జయదేవకేశ - (12-పుట) భవాతికవి జయదేవే - (20-పుట) కవినృపజయదేవకే - (23-పుట) అని మూడుచోట్ల దృశ్యమానమవుతున్నది. 120 సంఖ్యకు పరిమితమైఉన్న శ్లోకాష్టపదుల్లో యీ శ్రీ గీతగోవిందరచనలోనే మొత్తం యిరవైనాలుగుసార్లు "శ్రీజయదేవ'' శబ్దం ప్రయుక్తంకాగా "జయదేవ'' శబ్దం యేడుసార్లుమాత్రమే ప్రయుక్తమైనది. కాగా నామస్వభావాన్ని సార్థకతను వాస్తవికస్వరూపాలనేకాక ఔచిత్యాన్నిసైతం దృష్టిలోపెట్టుకొని కవిపేరు పూర్ణనామంగా "శ్రీజయదేవ'' కవిగా పేర్కొనడం జరిగింది.

శ్రీ గీతగోవిందంలో మొత్తం 12 సర్గలు-95 వివిధ వృత్తరచనలు-24 అష్టపదులు వున్నాయి. వృత్తాలలో శార్దూలవిక్రీడితం-వసంతతిలకం-ద్రుతవిలంబిత-శిఖరిణి-మాలిని-వంశస్థ-హారిణి మొదలైన వివిధ వృత్తాలు తదితరశ్లోకాలు విరచించబడినాయి. "ప్రళయపయోధిజలే" ఇత్యాదిగీతం పల్లవికాక 10 చరణాలతో ఉన్న ధవళమేఅయినా• (1-పుట)-ప్రాచీనకాలంనుంచి ధవళంగానే పేర్కొనబడుతున్నా-అష్టపది కాకపోయినా-అష్టపదిగానే పేర్కొనబడుతున్నది. "శ్రితకమలాకుచమండల" (8-పుట) మంగళమే అయినా పల్లవికాక యెనిమిది చరణాలేవున్నా అష్టపదిగానూ-చందనచర్చిత (6-పుట) పల్లవితోకలిపి మొత్తం యెనిమిది చరణాలున్నా భ్రమరపదంగా పేర్కొనబడినా అష్టపదిగానూ పేర్కొనబడింది. అసలు నామందృష్టితో అన్నీ అష్టపదులే అయినా తొలిపల్లవితోకలిపే అష్టపదిత్వం రూపొందినట్లు కనిపిస్తున్నది.

శ్లోకాలకు అష్టపదులకు కృతికర్త యే యే రాగాలను నిర్దిష్టంచేశాడో చెప్పలేముగాని అత్యంతప్రచారంపొందిన యీ రచనలోని అష్టపదులు ప్రత్యేకంగా వివిధ రాగాలలో యిచ్చవచ్చినట్లు చిరకాలంగా ఆలాపన చేయబడుతున్నాయి. సంగీతరచనాకర్తలైన శ్రీ మంచాల జగన్నాథరావుగారిచ్చిన రాగతాళాలతోపాటు భారతదేశంలో గానరూపంగా విస్తృతప్రచారంలో ఉన్న యితర రాగతాళాలను సైతం సంగీతజ్ఞులసౌకర్యార్థం ప్రత్యేకించి పట్టికగా ప్రకటించడం జరుగుతున్నది.

కృతికర్త—కాలం

రామాంబా భోజదేవుల అనుంగుపుత్రుడుగా యీ అమృతకవి అమరకవి శ్రీ జయదేవుడవతరించినట్లు

శ్రీ భోజదేవ ప్రభవస్యరామాదేవీసుత శ్రీ జయదేవకస్య
పరాశరాది ప్రియవర్గకంఠే శ్రీ గీతగోవింద కవిత్వమస్తు॥
(12 సర్గ-47 పుట)

అని తానే కవి పేర్కొన్నాడు. పరాశరాదులు తన మిత్రులైనట్లు కూడ వక్కాణించాడు.

పద్మావతీ చరణ చారణ చక్రవర్తి (1 పుట-2శ్లో)
జయతి పద్మావతీ రమణ జయదేవకవి
భారతీ భణితమతిశాతమ్ (36 పుట)
("వదసియదికించిదపి" ఇత్యాద్యష్టపది చివరిచరణానికిది పాఠాంతరంగా కొన్ని ప్రతుల్లో వున్నది.)

అన్న నుడులాధారంగా శ్రీ జయదేవుని అర్ధాంగి పద్మావతిగా భావింపబడుతున్నది.

ఈ శ్రీ జయదేవకవి క్రీస్తుశకం 11 వ శతాబ్దిలో వంగదేశంపాలించిన లక్షణసేనమహారాజు (వల్లాలసేనుని కుమారుడు) ఆస్థానంలో ఉన్నట్లు చరిత్రకారులభిప్రాయపడుతున్నారు.

"వాచఃపల్లవయత్యుమాపతిధరః" (1 పుట) ఇత్యాది శ్రీ గీతగోవింద శ్లోకంవల్ల శ్రీ జయదేవకవితోపాటు - ఉమాపతిధరుడు - శరణకవి - గోవర్ధనాచార్యుడు-ధోయీకవి ప్రభృతులు లక్ష్మణసేనుని ఆస్థానంలో కొంతకాలం ఉన్నట్లు తేటపడుతున్నది-అయితే శ్రీ జయదేవకవి ఉత్కళదేశీయుడు. జగన్నాథక్షేత్ర సమీప "కిందుబిల్వ" గ్రామంలో పుట్టిపెరిగాడు. కాబట్టి కళింగాంధ్రజాలైన తెలుగు యక్షగానకావ్యాలవలె సంస్కృతంలో యక్షగానకావ్యంగా శ్రీ గీతగోవిందాన్ని రచియించడంలో వైచిత్రిలేదు. క్రి. శ. 11 వ శతాబ్దికే తెలుగులో యక్షగానకృతులు అవతరించాయని సీతాకల్యాణం తొలిపలుకులో పేర్కొన్నాను. యక్షగాన కావ్యరచనకు మూలం సంస్కృతరచనలేనని భావించినా

వచ్చే విప్రతిపత్తి యేమీలేదు-ఈ దృష్ట్యా శ్రీ జయదేవుడు ప్రాచీనసంప్రదాయాను గుణంగానే నైసర్గికంగానే యీ సంస్కృతయక్షగానకావ్యరచనకు దొరకొన్నాడని చెప్పవచ్చును.

శ్రీగీతగోవిందమేకాక యీసత్కవి చంద్రాలోకం-రతిమంజరి-కారకవాదం-తత్త్వచింతామణి అన్న గ్రంథాలనుసైతం విరచించాడు-ప్రసన్నరాఘవనాటకకర్త జయదేవుడని కొందరు భావించారుగాని ఆ జయదేవుడు కౌండిన్యగోత్రుడై సుమిత్రామహాదేవులకు కుమారుడు. కాగా వీ రభిన్నులుకారన్నమాట. కష్ణదాస నామాంతరమున్న వేరొక జయదేవుడు శృంగారమాధవీయచంపువును రచించాడు గాని శ్రీ జయదేవకవి యీ కవి విభిన్నులే-క్రీ. శ. 15వ శతాబ్దిలో చంద్రదత్త కవి విరచితమైన "భక్తిమాల" అన్న గ్రంథంలో మూడు సర్గలలో (39-40-41) శ్రీ గీతగోవిందకర్తఅయిన యీ శ్రీ జయదేవకవిచరిత్ర అతివిపులంగా వర్ణించ బడింది.

గీతశంకరం

శ్రీ జయదేవుని శ్రీ గీతగోవిందానుకృతులై అవతరించిన కృతులలో గీతగౌరీశ-గీతశంకరాలు రెండు ముఖ్యమైనవి. గీతగౌరీశకర్త కవిచక్రవర్తి భానుదత్తుడు—గీతగౌరీశంలో పది సర్గలున్నాయి. గీతగోవిందంలో శార్దూలాది వివిధ వృత్తాలున్నట్లే యిందులోనూఉన్నాయి. అయితే అష్టపదులకుమారుగా యిందులో త్రిపదలున్నాయి. రచన లలితమై సరసంగాఉన్నది. రెండవది ప్రస్తుతం ముద్రితమవుతున్న గీతశంకరకృతి. శ్లోకాష్టపదుల రచనావిషయంలో శ్రీ జయదేవుని శ్రీ గీతగోవిందాన్నే అనుసరించినా యిది అనేక సర్గాత్మకంగా వెలయలేదు. 22 శ్లోకాలు 24 అష్టపదులతో అవతరించిన యీ సుకృతి ఏకైక సర్గాత్మకంకాదు. సర్గరహితం. గీతశంకరం శ్రీ గీతగోవిందమంతటి బృహద్గ్రంథం కాకపోయినా రచనాస్థాయిలో దానితో దీటురాగలదే - లక్ష్మీపరమేశ్వరుల స్వరూపిణి అయిన రాధతో సంకలితమైన కృష్ణప్రేమ విచిత్రమైనది-విశిష్టమైనది-ఆధ్యాత్మికతామయమైనదైనను శృంగారరసైకైక ప్రాణపదమైనది-మరి గౌరీ పరమేశ్వరుల ప్రేమ కేవల శృంగారరసైకైక జీవనసంధాయిని కాదు—ఈ ప్రేమలో అర్ధనారీశ్వరుని అపూర్వసృష్టి-స్థితి-లయహేల అంతర్లీనమై ఉన్నది. జగన్మాత జగత్పితలుగా పవిత్ర భక్తిప్రపత్తుల నలవరచగలది — శ్రీ గీతగోవింద-గీతశంకరముల మధ్య శృంగారరసపరంగా యింతటి అంతరమున్నా ఏతత్కృతికర్త పంచరత్నకవి అనంతనారాయణుడు చేయితిరిగిన తన మధురకవితారచనతో పదార్థభావరసగుణా లంకార సంప్లవంగా పరవళ్ళు తొక్కించి ఉరకలు పెట్టించాడు. అష్టపదులరచనలో ప్రస్ఫుటమయ్యే అనంతనారాయణుని శబ్దనేతృత్వం శ్లోకరచనలో అంతగా కాన రాదు. మూలప్రతిలో గ్రంథాంతంలో గద్య తరువాత అనంతనారాయణుని రచనా సౌలభ్యాన్ని పాటవాన్ని ప్రతిబింబిస్తున్న యీ క్రింది శ్లోకం వున్నది. ఇది అనంత నారాయణ కవికృతమో కాదో యితరు లెవరైనా రచించారో చెప్పలేము.

రచితం శంకరచరితం
బృహదంబాగర్భసంభవేనేదం
మోదాయభవతుసుదృశా
మనురణితం....శుకబాలకేనైవ॥

గీతశంకరం తాళపత్రప్రతులు తంజావూరు సరస్వతీమహాలులో ఉన్నాయి. దేవనాగరిలిపిలోనే యీ ప్రతులున్నట్లు కేటలాగులో పేర్కొనబడింది. 6661 నెంబరుగల కేటలాగు 61వ పేజీలో యీ క్రిందివిధంగా గీతశంకరం గురించి ఉటంకించబడింది. దీనివల్ల అనంతనారాయణుడు ఆత్రేయ గోత్రజుడనీ అనంతయజ్వ ప్రపౌత్రుడు–కృష్ణదీక్షితపౌత్రుడు–బృహదంబామృత్యుంజయుల పుత్రుడనీ స్పష్టపడుతున్నది.

Catalogue No. 6661 Page No. 61 Right column

Substance - paper size $6\frac{5}{8}$ x $3\frac{7}{8}$ inches. Sheets 44.

Lines - 6 to a page. Script - Devanagari No. of Granthas - 340

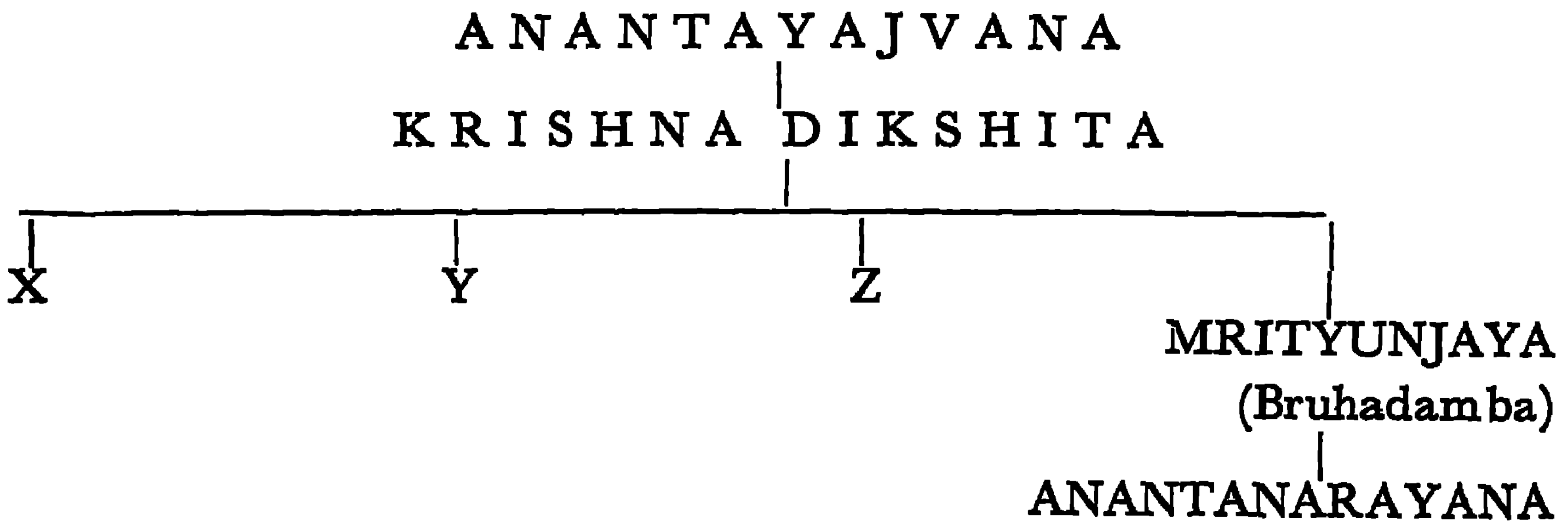
Author - Ananta Narayana. Complete.

Subject :- Geetasankaram

Remarks :- The manuscript is in a fairly good condition.

This is also a work on the model of "GEETAGOVINDA" dealing with the praise of Sankara.

The Author belongs to Atreya Gotra and gives his genealogy thus.

He is also called "PANCHA RATNA KAVI'

గీతశంకరకర్తయైన అనంతనారాయణునికి పంచరత్నకవి అని బిరుదున్నది. ఇది యీ కవితల్లజుని కెవ్వరైనా సంభావించి యిచ్చిన బిరుదమో అనువంశికమో చెప్పలేము. ఈ అనంతనారాయణుని పూర్వులలో రత్నఖేట నామాంకితుడైన శ్రీనివాసదీక్షితుడున్నాడు. అనంతనారాయణుని తాత–మృత్యుంజయుని తండ్రి అయిన కృష్ణదీక్షితునికి అయ్యాదీక్షితుడని నామాంతరమున్నట్లు కొందరు భావించారు. ఇతడు ఘటికాశతగ్రంథకర్తగా కీర్తి నార్జించాడు. అనంతనారాయణుని తండ్రి

మృత్యుంజయుః విరచితమై దశసర్గాత్మకమైన "ప్రద్యుమ్నోత్తరచరిత్ర" అముద్రితమై పడివున్నది. ఆంధ్రుడేనేమో ననిపిస్తున్న యీ అనంతనారాయణకవి యెప్పటివాడో యిదమిత్థంగా చెప్పలేముగాని క్రీ. శ. 17వ శతాబ్దిలో ఉండి వుండవచ్చును.

రాగతాళాలు

అనంతనారాయణుడీ కృతిలో రచించిన 22 శ్లోకాలలోనూ నాలుగే నాలుగు భిన్నవృత్తాలు. మిగిలినవి అనుష్టుప్ శ్లోకాలు మాత్రమే—కాగా భిన్నవృత్తాలకు మాత్రమే రాగాలు ఉటంకించబడినాయి. సాధారణంగా మిగిలిన అనుష్టుప్ లన్నీ రసభావానుగుణాలైన రాగాలలో యేరాగాలలోనైనా పాడుకొనవచ్చును. వివిధవృత్తగానాలలో చూపవలసిన రాగాలాపనం అల్పతర శ్లోకాలైన అనుష్టుప్ లవంటి వాటి గానంలో చూపవలసిన ఆవశ్యకతలేదు. అంతటి దీర్ఘరాగాలాపన అసహజం, ఔచితీరహితం కూడా అవుతుంది. కాబట్టి గీతశంకరంలోని వృత్తభిన్నాలయిన శ్లోకాలకు రాగాలివ్వలేదు.

ఈ శ్రీ గీతగోవింద-గీతశంకరాలలోవున్న శ్లోకాలకు అష్టపదులకు సమకూర్చబడిన రాగ స్వరూపాలు నిర్బంధ బంధితాలు కావు. ఇవి సమర్థాలుగా ఉంటాయని సూచించడానికి మాత్రమే రూపకల్పన చేయబడ్డాయి. రసభావానుగుణంగా యథేచ్ఛగా రాగాలాపనలతో యెవరియిష్టం వచ్చినట్లు వారు తదభిజ్ఞులు సంగీతం సమకూర్చుకొనవచ్చును. ఈ రెండు కావ్యాలకూ ఆకాశవాణి హైదరాబాదు కేంద్రంలో కర్ణాటక సంగీతం ప్రొడ్యూసరుగా ఉన్న శ్రీ మంచాల జగన్నాథరావు గారు తమకున్న విశేష సంగీతానుభవంతో రాగతాళస్వరకల్పనం చేశారు. గంగా యమునల సంగమంవలె సంగీత సాహిత్యాల సంగమసాహిత్యం మూర్తీభవించినట్లు అవతరించిన శ్రీ గీతగోవింద-గీతశంకర కావ్యాలు సంగీత స్వరూప సంకలితాలై స్వరతాళరాగమయాలుగా వెలువడడం యిదే తొట్టతొలిసారి. శ్రీ గీతగోవింద-గీతశంకరాలలోని అష్టపదులకున్న విభిన్న రాగతాళాలు విడివిడిగా అనుబంధాలుగా ప్రకటించడం జరుగుతున్నది.

సంగీతసాహిత్యసరస్వతీ ప్రతిమూర్తులైన యీ సత్కృతులు పఠించి-గానామృత రసాస్వాదనంచేసి రసజ్ఞులానందింతురుగాక.

భారతదేశమంతటా అత్యంతవిపుల ప్రచారంలోఉన్న శ్రీ జయదేవుని శ్రీ గీతగోవిందానికి సంగీతరచనచెయ్యడమే కాక-తంజావూరు సరస్వతీమహలులో అముద్రితమై పడివున్న గీతశంకరం ప్రతిని సంపాదించి సంగీతరచనచేశారు శ్రీ జగన్నాథరావుగారు. ఆకాశవాణికేంద్రంనుంచి ప్రసారనిమిత్తమై అధికారుల పనుపుపై హైదరాబాద్ నుంచి శ్రీ వారణాసి రామమూర్తి "రేణు" గారితో కలిసి శ్రీ జగన్నాథరావుగారు తంజావూరువెళ్లినప్పుడు దీని పూర్తిప్రతిని కాపీచేశారు.

ఈ శ్రీ గీతగోవింద-గీతశంకరకృతులను సంగీతరచనతోపాటు ముద్రించాలని గతంలోస్టేట్ ఆర్కైవ్సుడెరక్టర్ గాఉన్న శ్రీ P. సీతాపతి I. A. S గారు ప్రభుత్వా

నుమతిపొందారు. కాగా శ్రీ గీతగోవింద-గీతశంకరములు సంగీతరచనతోసహా పూర్తి గ్రంథాలు శ్రీ జగన్నాథరావుగారి సంపాదకత్వాన ముద్రితమై వెలువడుతున్నవి.

అమూల్య ప్రాచీనగ్రంథాల ప్రచురణకై మన సంస్కృతీసంపదల పునరుద్ధరణకై అత్యంత శ్రద్ధాభక్తులతో అవిరళాసక్తి చూపిస్తూ సారథ్యంవహిస్తున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ముఖ్యమంత్రి గౌరవనీయులైన శ్రీ పి. వి. నరసింహారావు గారికి - విద్యాశాఖకార్యదర్శి శ్రీ యస్. ఆర్. రామమూర్తి I. A. S గారికి ఉపకార్యదర్శి శ్రీ డి. కామయ్య సహాయకార్యదర్శి శ్రీ ఐ. రఘునాథరావు గార్లకు మా కృతజ్ఞతలు. ప్రభుత్వం ప్రచురిస్తున్న యీ గ్రంథాలను ఓర్మితో శ్రద్ధతో సుందరతరంగా ముద్రిస్తున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ టెక్స్ట్బుక్ ప్రెస్ డైరక్టర్ శ్రీ నారాయణరావుగారికి - అడుగడుగునా సహకరించి తోడ్పడుతున్న డిప్యూటి డైరక్టర్ శ్రీ జి. రామకృష్ణారావుగారికి తదితర ఉద్యోగులకు మా హృదయపూర్వక అభినందనలు.

వాఙ్మయమహోధ్యక్షు

వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

కళా - ప్రపూర్ణ

Joint - Director

Andhra Pradesh Government

Oriental Manuscripts Library and Research Institute

Afzalgunj.

పరీధావి, తెలుగుఉగాది

16 - 3 - 1972

హైదరాబాదు.

ఉపోద్ఘాతము

సంగీత సాహిత్యములతో నృత్యాభినయములను మేళవించినపుడు కలుగు పరమానందము అనుభవైకవేద్యము. ఇటువంటి ఆనందము మనకు యక్షగానముల వలన కలుగును. యక్షగానములు మనోజ్ఞమైన కథాసంవిధానము కలిగియుండుట వలన ప్రజారంజకములై యెక్కువ ప్రజాకర్షణాదరాభిమానములు పొందుచున్నవి. తంజావూరులోగల ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములో తెలుగు, సంస్కృత, కన్నడ, మలయాళ, హిందీ భాషలలో పెక్కు యక్షగానములున్నవి. వీనిలో తెలుగు సంస్కృతములలోని యక్షగానములు కొన్ని పరిష్కరింపించి ముద్రింపించబడినవి. సంగీత ప్రాధాన్యములైన ఈ యక్షగానములు స్వరసహితముగా సకృత్తుగా ముద్రితమైనవి. నాకు తెలిసినంతలో స్వరసహితముగా ముద్రితమైనవి రెండు మూడు మాత్రమే కలవు.

ఒకసారి తంజావూరులో నున్న ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమునకు నేను మిత్రులతో కలసి వెళ్లవలసి వచ్చినది. వెళ్లినతరువాత సంగీత సాహిత్య విషయములలో గల క్రొత్త గ్రంథములనంతవరకు వెలుగుచూడనివానిని పరిశీలించుటకు ప్రారంభించితిని. గ్రంథాలయమునందలి తాళపత్ర గ్రంథములలో చాలవరకు తెలుగు లిపిలోను, గ్రంథలిపిలోను వ్రాయబడియున్నవి. వీనిలో హిందీ, సంస్కృత భాషలలో గల రెండు గ్రంథములు మా దృష్టిని విశేషముగా నాకర్షించినవి.

మొదటిది రాధా వంశీధర విలాస నాటకము. ఇది హిందీ వ్రజభాషలో రచించబడిన యక్షగానము. రెండవది గీతశంకర మను సంస్కృత యక్షగానము.

గీతగోవిందము జయదేవ మహాకవిరచించిన నాటినుండియు నటువంటి రచనలను పెక్కురు తరువాతి రచయితలు వ్రాసియున్నారు. అటువంటివానిలోనిదే యీ గీతశంకరమను సంస్కృత యక్షగానము. ఇది యష్టపదులలో శ్లోకములలో గీతగోవిందమునకు యనుకృతిగా యవతరించినట్లు స్పష్టముగా బోధపడుచున్నది. దీనిని పంచరత్నకవియను బిరుదుగల అనంతనారాయణుడు రచియించినాడు.

గీతగోవిందము పఠనపారాయణాదులలో అందరునెరిగినదేకదా ! అయినను రెండు మూడు మాటలు ఈ సందర్భములో వ్రాయకతప్పదు. ఇందలి యష్టపదులకు గల రాగతాళముల నెవరికి తోచినట్లు వారు మార్చి భిన్నరీతులలో పాడుచున్నారు. తాళములకు సంబంధించి ప్రత్యేకించి యొక విషయమిక్కడ గుర్తింపవలయును. ఆరు మాత్రలుగల "శ్రితకమలా కుచ మండల" యను అష్టపది రూపక తాళమును "రదసి యది కించిదపి" అను నష్టపది యైదు మాత్రలుగల జంపె తాళమునను పాడవలయును. "మామియంచలితా విలోక్య వృతం" అను నష్టపది యేడు మాత్రలుగల త్రిపుట లేదా సాకు తాళమునను "లలిత లవంగ లతాపరిశీలన"

అను నష్టపది ఆది తాళమునను పాడుకొనవలయును. ఇదేవిధముగ సాహిత్యము నందలి పదముల పొందిక గమనించినచో వాని ఛందస్సుల ననుసరించి యష్టపదు లన్నింటికిని తాళములు స్పష్టముగా తెలుసుకొనవచ్చును. సంస్కృతమున–"రామ–రమ" యను పదములకు అర్థములో నెంత భేదమున్నదో ఒక నడకలోగల సాహిత్య మును వేరొక నడకగల తాళముతో పాడినచో నంతటి యర్థభేదమువచ్చి, సొగసు చెడి సంగీతార్థము మాసిపోవును ముద్రణలో వచ్చిన యిబ్బందుల వలన పైస్థాయిని సూచించు చుక్కలు సరిగమలపై పెట్టలేక పోయినాము. కొన్ని యెడల నడ్డగీతలు సైతము సరిగా నుంచలేక పోయినాము. సంగీత శాస్త్రజ్ఞులైనవారీ పట్టులను సులభముగా గుర్తించి పాడుకొనగలరు.

ఈ యక్షగానములను ప్రజారంజకముగ పాడించుట జరిగినది. స్వరబద్ధముగా వెలువడిన ఈ గ్రంథమునందు చిన్న చిన్న దోషములేమైన కనపడినచో వానిని రాగ తాళ భాగములను దృష్టిలో నుంచుకొని, సాహిత్యము నెఱిగి దిద్దుబాటులు జేసి కొని పాడుకొనవలయునని నా ప్రార్థన.

హైద్రాబాదు,
1-11-1971.

ఇట్లు
విధేయుడు
మంచాల జగన్నాథరావు.

శ్రీగీతగోవిందము

శ్రీజయదేవకవి విరచితము

శ్రీ గీతగోవిందము

ప్రథమ సర్గము

శ్లోకము :— మియామల్హార్ రాగం

మేఘైర్మేదుర మంబరం వన భువశ్శ్యామా స్తమాలద్రుమైః
నక్తం భీరురయం త్వమేవ తదిమంరాథే గృహంప్రాపయః
ఇత్థం నందనిదేశ తశ్చలితయోః ప్రత్యర్థ కుంజద్రుమం
రాధామాధవయోర్జయంతి యమునాకూలే రహః కేలయః ॥

శ్లో :— శ్యామ్ కళ్యాణ్ రాగం

వాగ్దేవతా చరిత చిత్రిత చిత్తపద్మా
పద్మావతీ చరణ చారణ చక్రవర్తీ
శ్రీ వాసుదేవ రతికేళి కథాసమేత
మేతం కరోతి జయదేవ కవిః ప్రబంధమ్ ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

యది హరిస్మరణే సరసంమనో
యది విలాస కలాసు కుతూహలం
మధుర కోమల కాంత పదావళీం
శృణుతదా జయదేవ సరస్వతీమ్ ॥

శ్లో :— మోహన

వాచః పల్లవ యత్యుమాపతి ధరస్సందర్భ శుద్ధిం గిరాం
జానీతే జయదేవ ఏవ శరణశ్లాఘ్యో దురూహద్రుతేః
శృంగారోత్తర సత్ప్రమేయ రచనై రాచార్య గోవర్ధనః
స్పర్ధీకోపినవిశ్రుతశ్శృతిధరో ధోయీకవిక్ష్మాపతిః ॥

అష్టపది :— మియామల్హార్ ఏకతాళం
(ధవళము)

ప్రళయ పయోధిజలే ధృతవానసివేదం
విహిత విహిత్ర చరిత్రమఖేదం
కేశవధృత మీనశరీర జయజగదీశహరే ॥ 1
క్షితిరతి విపులతరేతవతితిష్ఠతిపృష్ఠే
ధరణి ధరణకిణ చక్ర గరిష్ఠే
కేశవః ధృత కచ్ఛపరూపః జయజగదీశహరే ॥ 2
వసతి దశనశిఖరే ధరణీతల లగ్నా

శశిని కళ జ్కకలేవ నిమగ్నా
కేశవః ధృత సూకర రూపః జయజగదీశహరే ॥ 3
తవకర కమలే నఖమద్భుత శృంగం
దళిత హిరణ్యకశిపువర భృంగం
కేశవః ధృత నరహరిరూపః జయజగదీశహరే ॥ 4
ఛలయసి విక్రమణే బలిమద్భుత వామనః
పదనఖ నీరజనిత జనపావన
కేశవ ః ధృత వామనరూప ః జయజగదీశహరే ॥ 5
క్షత్రియ రుధిరమయే జగ దపగతపాపం
స్నపయసి పయసి శమితభవ తాపం
కేశవ ః ధృత భృగుపతిరూప ః జయజగదీశహరే ॥ 6
వితరసి దిక్షురణే దిక్పతి కమనీయం
దశముఖ మౌళి బలిం రమణీయం
కేశవ ః ధృత రామశరీర ః జయజగదీశహరే ॥ 7
వహసివపుషి విశదీ వసనం జలదాభం
హలహతిభీతి మిళిత యమునాభం
కేశవ ః ధృతహలధర రూప ః జయజగదీశహరే ॥ 8
నిందతి యజ్ఞవిధే రహహ శృతి జాతం
సదయ హృదయదర్శిత పశు ఘాతం
కేశవ ః ధృత బుద్ధశరీర ః జయజగదీశహరే ॥ 9
మ్లేచ్ఛనివహనిధనే కలయసి కరవాలం
ధూమకేతు మివ కిమపి కరాలం
కేశవః ధృత కల్కిశరీర ః జయజగదీశహరే ॥ 10
శ్రీ జయదేవ కవేరిదముదిత ముదారం
శృణు శుభదం సుఖదం భవసారం
కేశవ ః ధృతదశవిధరూప ః జయజగదీశహరే ॥ 11
ససనస। మామగ ॥ పా మప। దసదప ॥
ప్రళయప। యోధిజ ॥ లేధృత। వా-నసి ॥
ప మ దప। మా--- ॥
వే---। దం--- ॥
ససనస। సదదప ॥ పమదప। మారిస ॥
విహితవ। హి - తచ ॥ రి - త్రమ। ఖేదం - ॥

పావప। దపసా ॥ నననిరి। సాదా ॥
కేశవ। ధృతమీ ॥ నశరీ - । ర - ॥
పపపప। మపదప॥ మా - గ। రీసా॥
జయజగ। దీ - శహ ॥ రే--। -- ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— *వసంతరాగం*
వేదానుద్ధరతే జగన్నివహతే భూగోల ముద్బిభ్రతే
దైత్యాన్ దారయతే బలిం ఛలయతే క్షత్రక్షయం కుర్వతే
పౌలస్త్యం జయతే హలంకలయతే కారుణ్య మాతన్వతే
మ్లేచ్ఛాన్ మూర్ఛయతే దశాకృతికృతే కృష్ణాయతుభ్యంనమః ॥

అష్టపది :— *భీంపలానీరాగం* *రూపకతాళం*
(మంగళము) శ్రితకమలా కుచమండల ! ధృతకుండల ! ఏ
కలితలలితవనమాల ! జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 1
దినమణి మండల మండన ! భవఖండన ! ఏ
మునిజన మానస హంస ! జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 2
కాళియ విషధరగంజన ! జనరంజన ! ఏ
యదుకుల నలినదినేశ ! జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 3
మధుమర నరకవినాశన ! గరుడాసన ! ఏ
సురకులకేళినిదాన ! జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 4
అమల కమల దళలోచన ! భవమోచన ! ఏ
త్రిభువన భవననిదాన ! జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 5
జనక సుతాకుచ భూషణ ! జితదూషణ ! ఏ
సమరశ మిత దశకంఠ ! జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 6
అభినవజలధరసుందర ! ధృతమందర ! ఏ
శ్రీముఖ చంద్ర చకోర ! జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 7
తవ చరణే ప్రణతావయమితి భావయ ఏ
కురు కుశలం ప్రణతేషు జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 8
శ్రీజయదేవ కవేరిదం కురుతేముదం ఏ
మంగళముజ్వల గీతి జయజయ దేవ ! హరే ! ॥ 9
పమ । పససా ॥ నిని । నగరిస ॥
శ్రిత । కమలా ॥ కుచ । మం - డల ॥
నిని । నగరిస ॥ నిసా ।. నిదపా ॥

ధృత । కుం - డల ॥ ఏ - । - - - - ॥
సగ । మపనిద ॥ పమ - । గరిసా ॥
కలి । తలలిత ॥ వన । మా - లీ ॥
రిసనీ । సపపా ॥ మగ । మా - - ॥ గరి । సా - - ॥
జ-య । జయదే ॥ వహ । రే - - ॥ - -। - - ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— *ముఖారి*
పద్మాపయోధరతటీ పరిరంభ లగ్న
కాశ్మీర ముద్రిత మురో మధుసూదనస్య
వ్యక్తానురాగ మివ ఖేలదనంగ ఖేద
స్వేదాంబుపూర మనుపూరయతుప్రియమ్ ॥

శ్లో :— *కళ్యాణి*
వసన్తే వాసంతీ కుసుమకుమారై రవయవై
ర్భ్రమంతీ కాంతారే బహువిహిత కృష్ణానుసరణాం
అమంద కందర్ప జ్వర జనిత చింతాకులతయా
నలద్బాధాం రాధాంసరసమిద మూచే సహచరీ ॥

అష్టపది :— *బసంత్ బహార్ రాగం ఏకతాళం*
లలిత లవంగ లతాపరిశీలన కోమల మలయసమీరే
మధుకర నికరక రంబిత కోకిల కూజితకుంజకుటీరే
విహరతి హరిరిహ సరసవసంతే నృత్యతి
యువతిజనేనసమంసఖి ! విరహిజనస్యదురన్తే ॥ 1
ఉన్మద మదన మనోరథ పథికవధూజన జనితవిలాపే
అలికుల సంకులకుసుమ సమూహ నిరాకుల వకుల కలాపే ॥ 2
మృగమద సౌరభ రభసవశంవదనవదళ మాల తమాలే
యువజన హృదయవిదారణ మనసిజనఖరుచికింశుకజాలే ॥ 3
మదన మహీపతి కనకదండరుచికేసర కుసుమ వికాసే
మిళితశిలీముఖ పాటల పటల కృతస్మరతూణ విలాసే ॥ 4
విగళితలజ్జితజగదవలోకనతరుణ కరుణ కృతహాసే
విరహిని కృంతనకుంత ముఖాకృతి కేతక దంతురితాశే ॥ 5
మాధవికాపరిమళలలితే నవమాలతి జాతిసుగంధౌ
మునిమనసామపి మోహనకారిణి తరుణా కారణబంధౌ ॥ 6
స్ఫురదతి ముక్తలతాపరి రంభణ ముకుళిత పులకితచూతే
బృందావన విపినే పరిసర పరిగత యమునా జలపూతే ॥ 7

శ్రీ జయదేవ భణిత మిద ముదయతి హరిచరణ స్మృతిసారం
సరసవసంత సమయవన వర్ణన మనుగత మదనవికారమ్ ॥ 8

నిసనిప। మపగమ ॥ నిదసని। రీసాస ॥
లలితల। వం-గల ॥ తా-వరి। శీలన ॥
పనినిని। స నిరిసనిప ॥ మపనిద। నీసా ॥
కో-మల। మ-ల-యస ॥ మీ- - -। -రే ॥
మపనిస ।నిసనిప ॥ మగగమ। రీసస ॥
మధుకర। నికరక ॥ రం-బిత। కోకిల ॥
సమమమ। మపగమ ॥ నిదసని। రీసా ॥
కూ-జిత। కుం-జకు ॥ టీ- - -। -రే ॥
మపనిద। నిసరిస ॥ గమరిస। సనిరిస నిప ॥
విహరతి। హరిరిహ ॥ సరసవ। స- - -న్తే- ॥
పనినిని। నిసనిప ॥ మగగమ। రీసస ॥
నృ-త్యతి। యువతిజ ॥ నే-నస। మంసఖి ॥
సమమమ। మపగమ ॥ నిదసని। రీసా ॥
విరహిజ। ని-స్యదు ॥ ర- - -। -న్తే ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను.)

శ్లోకము:— . కళ్యాణి
దరవిదళిత మల్లీవల్లి చంచత్పరాగ
ప్రకటిత పటవాసై ర్వాసయ న్కాననాని।
ఇహహి దహతి చేతః కేతకీ గంధబంధుః
ప్రసర దసమబాణప్రాణవ ద్గంధవాహః ॥

శ్లో :— అఠాణి
ఉన్మీలన్ మధుగంధ లుబ్ధ మధుపవ్యాధూత చూతాంకుర
క్రీడత్కోకిల కాకలీకలరవై రు ద్గీర కర్ణజ్వరాః
నీయంతే పథికైః కథం కథమపి ధ్యానావధానక్షణ
ప్రాప్తప్రాణ సమాసమాగమరసోల్లాసై రమీ వాసరః ॥

శ్లో :— వసంత
అనేకనారీ పరిరంభ సంభ్రమ
స్ఫురన్మనోహారి విలాసలాలసం
మురారి మారాదుపదర్శయంత్యసౌ
సఖీసమక్షం పునరాధి రాధికా ॥

అష్టపది :— తిలంగ్ రాగం ఏకతాళం

(భ్రమరము) చందనచర్చిత నీలకళేబర పీతవసన వనమాలీ
కేళిచలన్మణికుండల మండిత గండ యుగస్మితశాలీ।
హరిరిహముగ్ధవధూ నికరే-విలాసిని విలసతి కేళిపరే ॥ 1
పీనపయోధర భారభరేణహరిం పరిరభ్యసరాగం
గోపవధూరనుగాయతికాచి దుదంచిత పంచమరాగం ॥ 2
కాపివిలాసవిలోలవిలోచన ఖేలన జనిత మనోజం
ధ్యాయతి ముగ్ధవధూరధికం మధుసూదన వదనసరోజం ॥ 3
కాపి కపోలతలే మిలితా లపితుం కిమపి శ్రుతిమూలే
కాపిచుచుంబం నితంబవతీ దయితంపులకై రనుకూలే ॥ 4
కేళి కళాకుతుకేనచకాచదముం యమునా జలకూలే
మంజులవంజుల కుంజగతం విచకర్షకరేణ దుకూలే ॥ 5
కరతలతాళ తరళ వలయావళి కలిత కలస్వనవంశే
రాసరసేనహ నృత్యపరాహరిణా యువతిః ప్రశంసే ॥ 6
శ్లిష్యతికా మపిచుంబతి కామపి రమయతి కామపిరామాం
పశ్యతిసస్మిత చారుతరామపరామనుగచ్ఛతివామామ్ ॥ 7
శ్రీ జయదేవ భణితమిద మద్భుత కేశవకేళి రహస్యం
బృందావన విపినే లలితం వితనోతు శుభానియస్యమ్ ॥ 8

గమపస। నిపపమ ॥ గమపమ। గమమమ ॥
చం-దన। చ-ర్చిత ॥ నీ-లక। ళే-బర ॥
నగ మప। పానిపమగమా ॥నిపనీ। సా-- ॥
పీ-తవ। సన-వన ॥ మా - -। లీ - - ॥
పనినగ। గమరిస ॥ నిసరిస। నిసనిప ॥
కే - ళిచ। ల - న్మణి ॥ కుం-డల। మం-డిత ॥
మామమ। గమనిప ॥ సానిప మా। గా-- ॥
గండయు। గ - స్మిత ॥ శా--లీ। --- ॥
గగగమ। రీసస ॥ రిససీసమ। గా-- గ ॥
హరి రిహ। ముగ్ధవ ॥ ధూ--నిక। రే-- వి ॥
మాగమ। సగమప ॥ పసనిప। మా పమగా ॥ సా--।
లాసిని। విలసతి ॥ కే-ళిప। రే--- ॥ ---।
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను.)

శ్లోకము :— భైరవి

విశ్వేషా మనురంజనేవ జనయ న్నానంద మిందీవర
శ్రేణీ శ్యామల కోమలై రుపనయన్నంగై రనంగోత్సవం
స్వచ్ఛందం వ్రజసుందరీభి రభితః ప్రత్యంగ మాలింగితశ్
శృంగారస్సఖి మూర్తి మానివ మధౌముగ్ధోహరిః క్రీడతి ॥

శ్లో :— తిలంగ్ రాగం

నిత్యోత్సంగవ సద్భుజంగ కబల క్లేశాదివేశాచలం
ప్రాలేయప్లవ నేచ్ఛయానుసరతి శ్రీఖండ శైలానిలః
కించస్నిగ్ధరసాల మౌళి ముకుళా న్యాలోక్యహర్షోదయా
ఉన్మీల న్తికుహూః కుహూరితికలోత్తాలాః పికనాంగిరః ॥

శ్లో :— శ్యామకళ్యాణి

రాసోల్లాసభరేణ విభ్రమ భృతా మాభీరవామ భ్రువా
మభ్యర్ణం పరిరభ్య నిర్భర మురః ప్రేమాన్ధయా రాధయా ।
సాధు త్వద్వదనం సుధామయ మితి వ్యాహృత్య గీతస్తుతి
వ్యాజాదుత్కట చుంబితస్మిత మనోహారీ హరిఃపాతువః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవ కవికృతౌ శ్రీగీతగోవిందే
సామోద దామోదరోనామ
ప్రథమస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

ద్వితీయ సర్గము

శ్లోకము :— కావీ

విహరతి వనేరాధా సాధారణ ప్రణయే హరౌ
విగళిత నిజోత్కర్షా దీర్ష్యా వశేన గతాన్యతః
క్వచిదపి లతాకుంజే గుంజన్మధువ్రతమండలీ
ముఖర శిఖరే లీనా దీనా ప్యువాచ రహసఖీమ్ ॥

అష్టపది :— తోడి త్రిపుటతాళం

సంచరదధరసుధా మధురధ్వని ముఖరిత మోహనవంశం
చలిత దృగంచలచంచల మౌళికపోలవిలోల వతంసం
రాసే హరిమిహ విహిత విలాసం
స్మరతి మనోమమ కృత వరిహాసం ॥ 1
చంద్రక చారుమయూర శిఖండ కమండల వలయిత కేశం
ప్రచుర పురందర ధనురనురంజిత మేదుర ముదిర
సువేషం ॥ 2
గోప కదంబ నితంబవతీముఖచుంబనలంబిత లోభం
బంధుజీవ మధురాధర పల్లవ కలిత దరస్మిత శోభం ॥ 3
జలదపటల చలదిందు వినిందక చందన బిందులలాటం
పీనపయోధర పరిసర మర్దన నిర్దయహృదయ కవాటం ॥ 4
విపులపులక భుజపల్లవ వలయిత వల్లవ యువతి సహస్రం
కరచరణోరసి మణిగణ భూషణ కిరణ విభిన్నతమిస్రం ॥ 5
మణిమయమకర మనోహర కుండల మండిత గండముదారం
పీతవసన మనుగత మునిమనుజ సురాసుర వరపరివారం ॥ 6
విశద కదంబతలే మిళితం కలికలుషభయం శమయంతం
మామపి కిమపి తరంగదనం దృశామన సారమయంతం ॥ 7
శ్రీ జయదేవ భణిత మతిసుందర మోహన మధురిపురూపం
హరిచరణస్మరణం ప్రతిసంప్రతిపుణ్యవతా మనురూపం ॥ 8

సరిగ । మదదప ॥ దామగ । మాదద ॥
సంచర । ధరరసు ॥ ధామధు । రధ్వని ॥
మమదద । మగరిరి ॥ గా--। రీసా ॥
ముఖరిత । మో-హన ॥ వం--।-శం ॥

మగమద । నిసనస ॥ సాసస । నిదదదని ॥
చలితధృ । గం-చల ॥ చంచల । మౌ-ళిక- ॥
మదదద । మదనిస ॥ నిద మ । గ । రిగ । రీసా ॥
పో-లవి । లో---॥ లవ తం । -।--। సం- ॥
సాసా । నిదదద ॥ మగమద । మదనిస సా ॥
రా సే । హరిమిహ ॥ విహితవి । లా---సం ॥
రిగరిస । నిదమద ॥ నిదమగ । రిరిసా ॥
స్మరతిస । నో-మమ ॥ కృతపరి । హా-సం ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— ఆహిర్ భైరవ్

గణయతి గుణగ్రామం భామం భ్రమాదపినేహతే
వహతిచపరితోషం దోషంవిముంచతి దూరతః
యువతిషువలత్తృష్ణే కృష్ణేవిహారిణి మాం వినా
పునరపి మనోవామం కామం కరోతి కరోమికిమ్ ॥

అష్టపది :— ఆహిర్ భైరవ్ ఏకతాళం

నిభృతనికుంజ గృహం గతయా నిశిరహసి నిలీయ వసంతం
చకితవిలోకిత సకల దిశారతి రభసభరేణ హసంతం
సఖిహే కేశి మథన ముదారంరమయమయాసహ
మదన మనోరథ భావిత యాన వికారం ॥ 1
ప్రథమ సమాగమ లజ్జితయా పటుచాటు శతైర నుకూలం
మృదుమధురస్మిత భాషితయాశిథిలీకృత జఘనదుకూలం ॥ 2
కిసలయశయన నివేశిత యాచిర మురసి మమైవశయానం
కృతపరి రంభణ చుంబనయా పరిరభ్య కృతాధర పానం ॥ 3
అలస నిమీలిత లోచనయా పులకావలి లలిత కపోలం
శ్రమ జల సకల కళేబరయా వరమదనమదాదతిలోలం ॥ 4
కోకిల కలరవ కూజితయా జితమనసిజ తంత్ర విచారం
శ్లథ కుసుమాకుల కుంతలయా నఖలిఖిత ఘనస్తన భారం ॥ 5
చరణ రణితమణి నూపురయా పరిపూరిత సురత వితానం
ముఖర విశృంఖల మేఖలయా సకచగ్రహచుంబన దానం ॥ 6

రతి సుఖ సమయరసాల నయాదర ముకుళిత నయన సరోజం
నిస్సహనిపతిత తనులతయా మధుసూదనముదితమనోజం ॥ 7
శ్రీ జయదేవ భణిత మిద మతిశయ మధురిపు నిధువన శీలం
సుఖ ముత్కంఠిత గోపవధూ కథితం వితనోతు సలీలమ్ ॥ 8

సగమ ప। దాదద ॥ వనిదప మమ। గమమగ రిరి ॥
నిభృత ని। కుంజగృ ॥ హం -- గత। యా --- నిశి ॥
ససరిస। సీసరి ॥ గా మదపద। మా -- ॥
రహసిని । లీయవ ॥ సం ---- । తం -- ॥
మదనిస । సారిస నిద ॥ మదనిస । సారిస నిని ॥
చకితవి । లో -- కిత ॥ సకలది । శా -- రతి ॥
నిరిసని । దపమగ । మాపమగరి । గా -- ॥
రభసభ । రే --- ణహ ॥ సం ---- । తం -- ॥
మదదనిసా । — నిదప ॥ మగరిరి । గమపారీ ॥
సఖిహే -- । కే-శి మథనము । దా -- రం ॥
ససరి । సరిమాగమ ॥ మదనిస । సారిస నిని ।
రమయమ । యా -- సహ ॥ మదనమ । నో -- రథ ॥
నిరిసని । దపమప ॥ మాపమగరి । సా -- ॥
భా — విత । యా-సవి ॥ కా ---- । రం -- ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— *దేశకార్ రాగం*

హస్తస్రస్త విలాసవంశ మనృజు భ్రూవల్లి మద్వల్లవీ
బృందోత్సారి దృగంతవీక్షిత మతి స్వేదార్ద్ర గండస్థలం
మాము ద్వీక్ష్య విలజ్జితం స్మిత సుధాముగ్ధా ననం కాననే
గోవిందం వ్రజసుందరీ గణవృతం పశ్యామి హృష్యామిచ ॥

శ్లో :— *తోడి*

దురాలోక స్తోకస్తబకనవకాశోక తిలకా
వికాసః కాసారో పవన పవనోపి వ్యథయతి
అపిభ్రామ్యద్భృంగీ రణిత రమణీయా నముకుళ
ప్రసూతి శ్చూతానాం సఖి శిఖరిణీం సుఖయతి ॥

శ్లో :— మోహన

సాకూతస్మిత మాకులాకుల గళద్ధమ్మిల్ల ముల్లాసిత
భ్రూవల్లీ కమళీక దర్శిత భుజామూలోర్ధ్వ హస్తస్తనమ్
గోపీనాం నిభృతం నిరీక్ష్య గమితాకాంక్షశ్చిరం చిన్తయ
న్నంతర్ముగ్ధ మనోహరం హరతువః క్లేశం నవః కేశవః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవ కవికృతౌ శ్రీగీతగోవిందే
ఆక్లేశ కేశవో నామ
ద్వితీయస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

తృతీయ సర్గము

శ్లోకము :— *కళ్యాణి*

కంసారవి నంసార వాసనాబంధ శృంఖలాం
రాధామాధాయహృదయే తత్త్యాజ వ్రజసుందరీ ॥

శ్లో :— *బేగడ*

ఇతస్తతస్తా మనుసృత్య రాధికా
మనంగ బాణవ్రణ ఖిన్న మానసః
కృతానుతాప స్సకళిందనందినీ
తటాంతకుంజే విషసాద మాధవః ॥

అష్టపది :— *భూపాల తోడిరాగం   త్రిపుటతాళం*

మా మియం చలితా విలోక్య వృతం వధూనిచయేన
సావరాధతయా మయాపి నివారితాతిభయేన
హరిహరి హతాదరతయా సాగతా కుపితేవ ॥ 1
కిం కరిష్యతి కిం వదిష్యతి సాచిరం విరహేణ
కిం ధనేన జనేన కిం మమ జీవితేనగృహేణ ॥ 2
చింతయామి తదాననం కుటిలభ్రుకోపరేణ
శోణపద్మ మి వోపరి భ్రమతా కులం భ్రమరేణ ॥ 3
తామహం హృది సంగతా మనిశం భృశం రమయామి
కిం వనేఽ నుసరామి తామిహ కింవృథా విలపామి ॥ 4
తన్వికిన్నమ సూయయా హృదయం తవాకలయామి
తన్నవేద్మికుతో గతాసి నతేన తేఽనునయామి ॥ 5
దృశ్య సేవురతో గతాగత మేవయే విధ దాసి
కిం పురేవ ససంభ్రమం పరిరంభణం నదదాసి ॥ 6
క్షమ్యతా మవరం కదాపి తవేదృశ్యం న కరోమి
దేహిసుందరి దర్శనం మమ మన్మథేనదునోమి ॥ 7
వర్ణితం జయదేవకేన హరే రిదం ప్రవణేన
బిందు బిల్వ సముద్ర సంభవ రోహిణీ రమణేన ॥ 8

పాద । పాపగ ॥ గారి । సాసరి ॥
మామి । యంచలి ॥ తావి । లోక్యవృ ॥
గాగ । పావద ॥ దసరి । సా–స ॥
తంవ । ధూనిచ ॥ యే –– । ––– న ॥

సారి । సానద ॥ సారి । సానద ॥
సాప । రాధత ॥ యామ । యావి న ॥
పాద । దపపగ ॥ గరిగ । రీసన ॥
వారి । తా-తిభ ॥ యే -- । -- న ॥
సరిగ । పపపా ॥ దపద । దసా -- ॥
హరిహ । రిహతా ॥ దరత । యా -- ॥
రిగరి । సాదప ॥ పగద । పగరిన ॥
సా - గ । తాకుపి ॥ తే -- । --- ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను.)

శ్లోకము :— కళ్యాణి

హృది బిసల తాహారో నాయం భుజంగమనాయకః
కువలయ దళశ్రేణీ కంఠేన సాగరళద్యుతిః
మలయజ రజోవేదం భస్మప్రియా రహితేమయి
ప్రహరసి హర భ్రాంత్యానంగ కృధాకి ముధావసి ॥

శ్లో :— మోహన

ప్రాణౌమాకురు చూతసాయకమముం మాచాపమారోపయ
క్రీడా నిర్జిత విశ్వమూర్ఛిత జనాఘాతేన కింపౌరుషం
తస్యాఏవ మృగీదృశో మనసిజప్రేంఖత్కటాక్ష శుగ
శ్రేణీ జర్జరితం మనా గపి మనో నాద్యాపి సంధుక్షతే ॥

శ్లో :— భైరవి

భ్రూ పల్లవం ధను రపాంగతరంగితాని
బాణా గుణశ్రవణపాళి రితి స్మరేణ
తస్యా మనంగ జయ జంగమ దేవతాయ
మస్త్రాణి నిర్జిత జగంతి కి మర్పితాని ॥

శ్లో :— మోహన

భ్రూచాపే నిహితః కటాక్ష విశిఖో నిర్మాతు మర్మవ్యథాం
శ్యామాత్మా కుటిలః కరోతుకబరీ భారోఽపి మారోద్యమం
మోహంతావదయంచ తన్వి తనుతాం బింబాధరో రాగవాన్
సద్వృత్తః స్తనమండలస్తవ కథంప్రాణైర్మమక్రీడతి ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

తానిస్పర్శ సుఖానితేచ సరళాః స్నిగ్ధా దృశో్య విభ్రమాః
తద్వక్త్రాంబుజ సౌరభం నచ సుధాస్యంద గిరాం వక్రిమా
సా బింబాధర మాధురీతి విషయోసం గేఽపిచే న్మానసం
తస్యాం లగ్న సమాధి హంత విరహవ్యాధిః కథం వర్ధతే ॥

శ్లో :— భైరవి

తిర్యక్కంఠ విలోల మౌళితరళోత్తంసస్య వంశోచ్చర
దీప్తిస్థాన కృతావధానలలనాలక్షైర్నసంలక్షితాః
సం ముగ్ధే మదుసూధనస్య మధురే రాధాముఖేందౌ సుధా
సారే కందళితాశ్చిరం దదతువః క్షేమం కటాక్షోర్మయః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవ కవికృతౌ శ్రీగీతగోవిందే
ముగ్ధ మధుసూదనోనామ
తృతీయస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

చతుర్థ సర్గము

శ్లోకము:— వసంత

యమునాతీర వానీర నికుంజే మందమాస్థితం
ప్రాహ ప్రేమ భరో ద్భ్రాంతం మాధవం రాధికా సఖీ

అష్టపది:— శాగేశ్వరిరాగం ఏకతాళం

నిందతి చందన మిందుకిరణమనువిందతి ఖేదమధీరం
వ్యాళనిలయ మిళనేనగరళమిన కలయతి మిలయ సమీరం
మాధవ మనసిజ విశిఖ భయాదివభావన యాత్వయిలీనా
సావిరహే తవ దీనా ॥ 1

అవిరళ నిపతిత మదనశరా దివ భవదవనాయ విశాలం
స్వహృదయ మర్మణి వర్మకరోతి సజల నళినీదళ జాలం ॥ 2
కుసుమవిశిఖశరతల్ప మనల్పవిలాసకలా కమనీయం
వ్రతమివ తవపరిరంభ సుఖాయ కరోతి కుసుమశయనీయం ॥ 3
వహతిచ వలితవిలోచన జలధరమాననకమలముదారం
విధుమివ వికటవిధుం తుద దంతదళనగలితామృతధారం ॥ 4
విలిఖతి రహసికురంగమదేన భవంత మసమశరభూతం
ప్రణమతి మకర మధోవిని ధాయకరేచశరం నవచూతం ॥ 5
ధ్యానబలేన పురః పరికల్ప్య భవంత మతీత దురాపం
విలసతి హసతి విషీదతి రోదితి చంచతి ముంచతి తాపం ॥ 6
ప్రతి పదమిదమపి నిగదతిమాదవ తవచరణే పతితాహం
త్వయి విముఖేమయి సపదిసుధానిధి రపితనుతేతనుదాహం ॥ 7
శ్రీజయదేవ భణిత మిదమధికం యదిమనసానటనీయం
హరి విరహాకుల వల్లవ యువతి సఖీవచనం పఠనీయమ్ ॥ 8

-మదని। సానన ॥-నినరి। నినిదపి ॥
-నిందతి। చందన ॥ మిం-దుకి। రణమను ॥
-దదదని। పదసని దమ ॥ మా దపదప। మగమగ రిస ॥
-విందతి-। ఖే---దమ ॥ ధీ----।రం----- ॥
నీసస। మమమమ ॥ గారిగ। రిమమమ ॥
వ్యాళని। లయమిళ ॥ నేనగ। రళమిన ॥
మదనిస। ససరిసనీ ॥ దమమదనిస। సా-- ॥

కలయతి। మలయ-స ॥మీ-----।రం-- ॥
నీసమ। గారిస ॥ నిసనీ। దా--॥
సావిర। హేతవ ॥దీ--।నా--॥
మదనిస। నీదమ ॥ గగరిస।నీ--॥
సా-విర। హేతవ ॥దీ-।నా-- ॥
సనినిని। ససనస ॥ నిసమమ। గారిమ ॥
మాధవ। మనసిజ ॥ విశిఖభ। యాదివ ॥
మదదద। మదనిస సస ॥ రిసనీ సా। ---- ॥
భా-వన। యా---త్వము ॥ లీ-- నా। --- ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— కళ్యాణి
ఆవాసో విపినాయతే ప్రియసఖీ మాలాపి జాలాయతే
తాపోపి శ్వసితేన దావదహన జ్వాలా కలాపాయతే
సాపి త్వద్విరహేణ హంత హరిణీరూపాయతే హా ! కథం
కందర్పోపి యమాయతే విరచయన్ శార్దూల విక్రీడితమ్ ॥

అష్టపది :— పట్ దీప్ రాగం ఏకతాళం
స్తనవిహిత మపిహార ముదారం
సామనుతే కృశతను రివ భారం
రాధికాకృష్ణ ! రాధికా
రాధికాతవ విరహే కేశవ ॥ 1
సరస మసృణమపి మలయజపంకం
పశ్యతి విషమివ వపుషి స శంకం ॥ 2
శ్వసితపవనమనుపమ పరిణాహం
మదనదహనమివ వహతి సదాహం ॥ 3
దిశిదిశి కిరతిసజలకణ జాలం
నయన నళినమివ విగళిత నాళం ॥ 4
నయన విషయమపి కిసలయతల్పం
కలయతి విహితహుతాశన కల్పం ॥ 5
త్యజతినపాణితలేన కపోలం
బాల శశినమివ సాయమలోకం ॥ 6
హరిరితి హరిరితి జపతిస కామం
విరహ విహితమరణేవ నికామం ॥ 7

శ్రీ జయదేవభణిత మితిగీతం
సుఖయతు కేశవ పదముపనీతమ్ ॥ 8

సపపప। పమపా మగమా ॥ పనినిన। దాపా ॥
స్తనవిని। హి—త మ—పి ॥ హా-రము। దారం ॥
పనిసగ। రిసనిన ॥ నిదపప। గగరిన ॥
సా-మను। తే-కృశ ॥ తనురివ। ఖా-రం- ॥
సాస। రిస నీన ॥ సగమప। -పనిని ॥
రాధి।కా--కృ ॥ ష్ణ---। రా-ధీ ॥
నిసగరి సరినీ। సానిన ॥ దదపామ। గ గరిస ॥
కా------। -తవ ॥ విరహీ--।కే-శవ ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— శ్యామ్‌కల్యాణ్
సారోమాంచతి సీత్కరోతి విల సత్యుత్కంపతే తామ్యతి
ధ్యాయత్యుద్భ్రమతి ప్రమీలతి పత త్యుద్యాతి మూర్ఛత్యపి
ఏతావత్యతనుజ్వరే వరతనుర్జీవేన్న కింతే రసాత్
స్వర్వైద్యప్రతిమ ప్రసీదసి యతిత్యక్తోఽన్యథా హస్తకః ॥

శ్లో :— కల్యాణి
స్మరాతు రాందైవతవైద్యహృద్య
త్వదంగ సంగామృతమాత్ర సాధ్యాం
విముక్త బాధాం కురుషే న రాధాం
ఉపేంద్ర వజ్రాధిక దారుణోఽసి॥

శ్లో :— మోహన
కందర్ప జ్వరసం జ్వరాకులతనో రాశ్చర్య మస్యాశ్చిరం
చేతశ్చందన చంద్రమః కమలి నీచింతాసు సంతామ్యతి
కింతు క్లాంతివశేన శీతలతరం త్వామేక మేవ క్షణం
ధ్యాయంతీ రహసి స్థితాకథ మపిక్షీణా క్షణం ప్రాణితి ॥

శ్లో :— కాపీ
క్షణ మపివిరహః పురాన సేహే
నయననిమీలిత ఖిన్నయా యయాతే
శ్వసితి కథ మసౌ రసాల శాఖాం
చిర విరహేణ విలోక్య పుష్పితాగ్రామ్ ॥

శ్లోకము :— తోడి

వృష్టి వ్యాకుల గోకులా వనరసా దుద్ధృత్య గోవర్ధనం
బిభ్ర ద్వల్లవ వల్లభాభి రధికానందాచ్చిరం చుంబితః
దర్పేణేవ తదర్పి తాధరతటీ సిందూరముద్రాంకితో
బాహుర్గోపతనోస్తనోతు భవతాం శ్రేయాంసి కంసద్విషః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవ కవికృతా శ్రీగీతగోవిందే
స్నిగ్ధ మధుసూదనోనామ
చతుర్థస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

పంచమ సర్గము

శ్లోకము :— మోహన

అహమిహ నివసామి యాహిరాధాం
అనునయ మద్వచనేనచానయేథాః
ఇతి మదురిపు ణాసఖీ నియుక్తాః
స్వయ మిదమే త్యపునర్జగాద రాధామ్ ॥

అష్ట పది :— బీలూరాగం *రూపకతాళం*

వహతి మలయ సమీరే మదనమువనిధాయ
స్ఫుటతి కుసుమనికరే విరహి హృదయదళనాయ
తవవిరహే వనమాలీ
సఖి సీదతి రాధే ॥ 1
దహతి శిశిరమయూఖే మరణ మనుకరోతి
పతతి మదన విశిఖే విలపతి వికల తరోతి
తవవిరహే వనమాలీ ; సఖిసీదతి రాధే ॥ 2
ధ్వనతి మధుప సమూహే శ్రవణమపి దధాతి
మనసి చలితవిరహే నిశినిశిరుజముపయాతి ॥ 3
వసతి విపినవితానే త్యజతి లలితధామ
లుఠతి ధరణి శయనే బహువిలపతి తవనామ ॥ 4
రణతిపిక సమవాయే ప్రతిదిశ మనుయాతి
హసతి మనుజ నిచయే విరహ మపలపతినేతి ॥ 5
స్ఫురతి కలరవరావే స్మరతి మణిత మేవ
తవరతి సుఖవిభవే గుణయతి సుగుణ మతీవ ॥ 6
త్వదభిధశుభద మా సం వదతి నరిశృణోతి
తమపి జపతి సరసం యువతిషు నరతి ముపైతి ॥ 7
భణతి కవి జయదేవే విరహ విలసితేన
మనసి రభస విభవే హరి రుదయతు సుకృతేన ॥ 8

ససరి। రిగమ॥ మపా। దపమా ॥ రిమమ। మపనిప ॥
వహతి। మలయ॥ సమీ। రే--॥ మదన। మవని-॥
మగగరి। గరిసస॥ మవని। నినస॥ నిసగరిసరి। నిసా ॥
ధా--।---య॥ స్ఫుటతి। కుసుమ॥ ని-క-రే-।---॥
నినిస। నిపప॥ మప నిపమగ। గరిస॥ మమప। పనీ ॥

విరహి। హృదయ ॥ ద-శ-నా-।--య॥ తవవి। రహే ॥
నినిస। నిసా ॥ రి రిసని। నిపప మగ గరి--- ॥
వనమా।-లీ ॥ సఖిసీ-। -దతి॥ రా--దే।--- ॥
నిసనరి। గమగమ। రిమమగ। గరిసా ॥
సఖిసీ-। --దతి। రా- ధే-। --- ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— కళ్యాణి
పూర్వం యత్ర సమం త్వయారతిపతే రాసాదితా స్సిద్ధయః
తస్మిన్నేవ నికుంజ మన్మథ మహాతీర్థే పున ర్మాధవః
ధ్యాయం స్త్వామనిశం జపన్నపి తవైవాలావ మంత్రావలీం
భూయస్త్వత్కుచకుంభ నిర్భర పరీరంభామృతం వాంఛతి ॥

అష్టపది :— భైరవి ఏకతాళం
రతి సుఖసారే గతమభిసారే మదన మనోహర వేశం
నకురునితంబిని! గమన విళంబన మనుసరతం హృదయేశం
ధీరసమీరే యమునాతీరే వసతివనే వనమాలీ
గోపీపీన పయోధర మర్దన చంచల కరయుగశాలీ ॥ 1
నామసమేతం కృతసంకేతం వాదయతే మృదువేణుం
బహుమనుతే ననుతేతను సంగత పవనచలితమపిరేణుం ॥ 2
పతిత పత్రే విచలతి పత్రే శంకిత భవదుపయానం
రచయతి శయనం సచకితనయనం పశ్యతి తవపంథానం ॥ 3
ముఖర మధీరం త్యజమంజీరం రిపుమివ కేళిషులోలం
చలసఖి కుంజం సతిమిరపుంజం శీలయ నీలనిచోళం ॥ 4
ఉరసి మురారే రుపహితహారే ఘనఇవ తరళ బలాకే
తటి దివ పీతే రతివిపరీతే రాజసి సుకృత విపాకే ॥ 5
విగళిత వసనం పరిహృత రసనం ఘటయజఘన మపిధానం
కిసలయశయనే పంకజనయనే! నిధిమివ హర్షనిదానం ॥ 6
హరి రభిమానీ రజని రిదానీ నియమపియాతి విరామం
కురుమమ వచనం సత్వర రచనం పూరయ మధురిపుకామం ॥ 7
శ్రీ జయదేవే కృతహరిసేవే భణతి పరమ రమణీయం
ప్రముదిత హృదయం హరిమతి సదయం నమత సుకృత
కమనీయమ్ ॥ 8

సపపప। పదమప॥ మపగా। గరిసరి నిసగమ ॥
ధీ-రస। మీ-రే-॥ యమునా। తీ---రే--- ॥
సదపద। మపగమ॥ గరిసీ సగ। గరిసీ సా ॥
వసతివ। నే--వగ॥ మా---। ---లీ ॥
పనిసీ। నిదపద దపమా ॥ మాపమ పాసని॥ దాపవ ॥
గో-పీ పీ---న-వ॥ యో--ధర-। మర్ధన ॥
సపపప। పద దపపమ ॥ మపపమగా। గామగ మప ॥
చం-చల। కదయుగ- ॥ శా----।----లి ॥
పదసా నిధసీ। పానిద దపపమ ॥ గరిసరి నిసగమ।
మే--తం--। కృత-సం--- ॥ కీ---తం---।
పదపద। మపగరి ॥ సనిసని సామగ। గరిరిస సా ॥
వా-దయ। తే-మృదు ॥ వే------।----ఖం ॥
పనినిని। నిదపదమా ॥ మపమా పసనిస। నిదపద ॥
బహుమను। తే-న-ను। తే--త-ను-। సంగత ॥
సపపప। పదపమ ॥ మపపమగమ। గామగ మప ॥
పవనచ। లితమపి ॥ రే-----। ---ఖం-- ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— అసావేరి

వికిరతి ముహుశ్శ్వాసాన్దిశః పురోముహురీక్షతే
ప్రవిశతిముహుఃకుంజంగుంజన్ ముహుర్బహు తామ్యతి
రచయతి ముహుశ్శయ్యాం పర్యాకులం ముహురీక్షతే
మదన కదన క్లాంతః కాంతే ః ప్రియస్తవ వర్తతే ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

త్వద్వామ్యేన సమం సమగ్ర మధునా తిగ్మాంశు రస్తంగతో
గోవిందస్యమనోరథేనచసమంప్రాప్తం తమ స్సాంద్రతాం
కోకానాం కరుణ స్వరేణ సదృశీ దీర్ఘామదభ్యర్థనా
తన్ముగ్ధే విఫలం విలంబన మసౌ రమ్యోఽభి సారక్షణః ॥

శ్లోకము:— శ్రీరాగం

సామాంద్రక్ష్యతి వక్ష్యతి స్మరకథాః ప్రత్యంగ మాలింగనైః
ప్రీతిం యాస్యతి రంస్యతేసఖి సమాగత్యేతిచింతాకులః
సత్వాం పశ్యతి వేపతే పులకయత్యానందతి స్వేదతి
ప్రత్యుద్గచ్ఛతి మూర్ఛతి స్థిరతమః పుంజే నికుంజేస్థితః ॥

శ్లో :— మోహన

ఆశ్లేషా దనుచుంబనాదను నఖోల్లేఖాదను స్వాంతజ
ప్రోద్బోధాదనుసంభ్రమాదనురతారంభాదని ప్రీతియోః
అన్యార్థంగత యోర్భ్రమాన్మిళితయోస్సంభాషణైర్జానతోః
దంపత్యోరిహ కోనకోన తమసి ప్రీడావిమిశ్రోరసః ॥

శ్లో :— కాంభోజి

సభయచకితం విన్యస్యం తీంద్రుశౌ తిమిరే పథి
ప్రతి తరుముహుఃస్థిత్వామాదం పదాని వితన్వతీ
కథమపి రహః ప్రాప్తామంగై రనంగతరంగిభిః
సుముఖి సుభగః పశ్యన్ సత్వాముపైతుకృతార్థతాం ॥

శ్లో :— ముఖారి

రాధాముగ్ధ ముఖారవింద మధుపస్త్రైలోక్య మౌళిస్థలీ
నేపథ్యోచిత నీలరత్న మవనీ భారావతారాంతకః
స్వచ్ఛందం వ్రజ సుందరీ జన మనస్తోషప్రదోషోదయః
కంసధ్వంసనధూమకేతు రవతు త్వాం దేవకీనందనః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవకవి విరచితే శ్రీగీతగోవిందే
అభిసారికావర్ణనే సాకాంక్షపుండరీకాక్షోనామ
పంచమస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

సప్తసర్గము

మోహన

అథతాం గంతుమశ రక్తాంచిరమను రక్తాంలతాగ్ర హేదృష్ట్వా
తచ్చరితం గోవిందే మనసిజ మందే సఖీప్రాహ ॥

బృందావన్ సారంగ్ ఏకతాళం

పశ్యతి దిశి దిశి రహసి భవంతం
త్వదధర మధుర మధూని పింబతం
నాథహరేః జగన్నాథహరే
సీదతి రాధా వాసగృహే 1
త్వదభిసరణరభసే నవలంతీ
పతతి పదానికియంతి చలంతీ 2
విహిత విశద బిసకిసలయవలయా
జీవతి పరమిహ తవరతి కలయా 3
ముహురవలోకిత మండన లీలా
మధురిపురహ మితిభావన శీలా 4
త్వరితముపైతి న కథ మభిసారం
హరిరితి వదతి సఖీమనువారం 5
శ్లిష్యతిచుంబంతి జలధరకల్పం
హరిరుపగత ఇతి తిమిర మనల్పం 6
భవతి విలంబిని విగళిత లజ్జా
విలపతి రోదితి వాసక సజ్జా 7
శ్రీ జయదేవ కవేరిద ముదితం
రసికజనం తనుతామితి ముదితమ్ 8

రిమప। మరిరిస॥ నిసరిస। రిససా॥
పశ్యతి। దిశిదిశి॥ రహసి భ। వం-తం॥
నినిసస। రిమరిస॥ రిమపమ। పానీ॥
త్వదధర। మధురమ॥ ధూ-నిపి। బంతం॥
నిసరిస। రీ.స నిప॥ నిస రీపమ। రీసా॥
నా-థహ।రే--- జగ॥న్నా-థహ-।రే-॥
ప నినిని। నిరిసస నిప। మాపనిపమ। రీసా॥
సీ-దతి। రా---ధా-। వాస-గృ-। హే-॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహన

విపుల పులకపాళిః స్ఫీత సీత్కార మంత
ర్జనిత జడిమ కాకు వ్యాకులం వ్యాహరంతీ
తవకితవ విధత్తేమంద కందర్ప చింతాం
రసజలధిని మగ్నాధ్యానలగ్నా మృగాక్షీ ॥

శ్లో :— కాపీ

అంగే ష్వాభరణం కరోతి బహుశః పత్రేపి సంచారిణీ
ప్రాప్తం త్వాం పరిశంకతే వితనుతే శయ్యాం చిరంధ్యాయతి
ఇత్యా కల్ప వికల్ప తల్పరచనా సంకల్పలీలాశత
వ్యాస కాపి వినాత్వయావరతనుర్నై షానిశాంనేష్యతి ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

కిం విశ్రామ్యసి కృష్ణభోగి భవనే భాండీర భూమీరుహిః
భ్రాత ర్యాహి నదృష్టిగోచర మిత స్సానంద నందా స్పదం
రాధాయా వచనం తదధ్వగముఖాన్నం దాంతికే గోపతో
గోవిందస్య జయంతి సాయమ తిథి ప్రాశ స్త్య గర్భాగిరః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవకవి విరచితే శ్రీగీతగోవిందే
ధన్య (ధృష్ట) వైకుంఠోనామ
షష్ఠస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

సప్తమ సర్గము

శ్లోకము :— తోడి

అత్రాం తరే చ కులటాకులవర్త్మపాత
సంజాత పాతక ఇవ స్ఫుటలాంఛన శ్రీః
బృందావనాంతర మదీపయ వంశుజాలైః
దిక్సుందరీవదన చందన బిందు రిందుః

శ్లో :— కాపీ

ప్రసరతి శశధర బింబే
విహిత విలంబే చ మాధవే విధురా
విరచిత వివిధ విలాపం
సాపరితం చకా రోచ్చైః ॥

అష్టపది :— అహిర్ భైరవ్ ఝంపెతాళం

కథిత సమయేపి హరి రహహ! నయయౌవనం
మమలరూప
యామిహే! కమిహ శరణం
సఖీజనవచన వంచితాహం 1
యదనుగమనాయ నిశి గహన మపి శీలితం
తేనమమ హృదయ మిద మసమశరకీలితం 2
మమ మరణమేవ వరమతి వితథకేతనా
కిమితి విషహామి విరహానల మచేతనా 3
మామహహ! విధురయతి మధుర మధుయామినీ
కాపిఽ హరి మనుభవతి కృత సుకృతకామినీ 4
అహహ! కలయామి వలయాదినమణి భూషణం
హరి విరిహదహన వహనేన బహుదూషణం 5
కుసుమ కుసుమారతను మతనుశరలీలయా
స్రగపి హృది హంతి మా మతి విషమ శీలయా 6
అహమిహ హి నివసామి నవిగణిత వేతసా
స్మరతి మధుసూదనో మా మపి నచేతసా 7
హరిచరణ శరణ శ్రీజయదేవ కవిభారతి
వసతు హృది యువతి రివ కోమల కలావతీ ॥ 8

దని। సనిద ॥ పద దపపమ మ ॥
కధి। తసమ ॥ యే- వి- హ- రి ॥

గమప। మగరి ॥ సని ద। ని రీ ॥
ర- హా। హనయ ॥ యౌ--। వ నం ॥

నగ। మదద। దపదవ। పమ మమ ॥
మమ। విఫల ॥ మ- ద-। మ- మల ॥

గరి। రి గమపా ॥ గమ। రిసా ॥
రూ-। పమ- వి ॥ -యౌ। వనం ॥

మద। నిసా ॥ సరిస। సనినిరి ॥ సా- ।--- ॥
యా-। మిహే ॥ కమి-। హ- శర ॥ ణం- ।--- ॥

నిసరి। గమ గరి ॥ నిస। నిదవ ॥ మగ। రిగమ ॥
సఖీ- । జన ॥ వచ। నవం ॥ చితా। -హ్నం ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— *శ్రీరాగము*

తత్కిం కామపి కామినీ మభిసృతః కిం వా కలాకేళిభిః
బద్ధో బంధుభి రంధకారిణి వనాభ్యర్ణే కి ముద్భ్రామ్యతి
కాంతః క్లాంతమనా మనాగతి పథిప్రస్థాతుమేవా క్షమః
సంకేతీ కృత మంజువంజుల లతాకుంజేఽపి యన్నాగతః ॥

శ్లో :— కాపీ

అథాగతాం మాధవ మంతరేణ
సఖీ మియం వీక్ష్య విషాద మూకాం
విశంకమానా రమితం కయాపి
జనార్దనం దృష్టవ దేత దాహ ॥

అష్టపది :— *సారంగ* *త్రిపుటతాళం*

స్మరసమరోచిత విరచితవేశా
గలిత కుసుమదర విలులితకేశా
కావి మధు రిపుణా
విలసతి యువతి రత్యధిక గుణా 1
హరిపరిరంభణ వలిత వికారా
కుచకలశోపరి తరళితహారా 2
విచల దలకలలితానన చంద్రా
తదధర పాన రభసకృత తంద్రా 3
చంచల కుండల దలిత కపోలా
ముఖరిత రశన జఘనగతి లోలా 4

దయిత విలోకిత లజ్జిత హసితా
బహువిధ కూజిత రతి సరసితా 5
విపుల పులక ప్రుథువేపథు భంగా
శ్వసిత నిమీలిత వికస దనంగా 6
శ్రమ జలకణభరసుభగశరీరా
పరిపతి తోరసి రతి రణధీరా 7
శ్రీ జయదేవ భణిత హరి రమితం
కలి కలుషం జనయతు పరిశమితమ్ 8

రిమపని। దనిరిస నిద ॥ పదమప। రిమరిస ॥
స్మర సమ। రో---చిత ॥ విరచిత। వే--శా ॥
రిమమమ ।పదమప ॥ రిమరిస। నిధసని రీ ॥
గలితకు ।సుమదర ॥ విలులిత। కే---శా ॥
దప మమప ।పససస ॥ రిస నిసీ ।పనిసమ ॥
కా---వి ।మధురిపు ॥ జా---। విలసతి ॥
రిసనిద । పమమరి ॥
యువతిర । త్యధికగు ॥
రిమపని సాని । దపమమ రిస ॥
జా------ ।---- -- ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— *భైరవి*

విరహ పాండు మురారి ముఖాంబుజ
ద్యుతి రయం తిరయన్నపి వేదనామ్
విధురతీవ తనోతి మనోభువః
సు హృదయే హృదయే మదన వ్యథామ్ ॥

అష్టపది :— *సావేరి* *చాపుతాళం*

సముదిత మదనే, రమణీ వదనే. చుంబన వలితాధరే
మృగమద తిలకం: లిఖతి సపులకం, మృగమివ రజనీకరే
రమతే యమునా పులినవనే
విజయీ మురారి రధునా 1
ఘనచయ రుచిరే, రచయతిచికురే, తరళిత తరుణాననే
కురవక కుసుమం, చపలానుషమం, రతిపతి మృగకాననే 2

ఘటయతి సుఘనే, కుచయుగ గగనే, మృగమద రుచిరూషితే
మణివర మమలం, తారక పటలం, నఖపద శశిభూషితే 3
జితబిస శకలే, మృదుభుజ యుగళే, కరతల నళినీదళే
మరకత వలయం, మధుకరనిచయం, వితరతి హిమశీతలే 4
రతిగృహజఘనే, విపులాపఘనే, మనసిజ కనకాసనే
మణిమయి రసనం, తోరణ హసనం, వికిరతి కృతవాసనే 5
చరణ కిసలయే, కమలానిలయే, నఖమణి గణపూజితే
బహిరప వరణం, యావక భరణం, జనయతి హృదియోజితే 6
రమయతి సుదృశం, కామపి సుభృశం, ఖలహలధరసోదరే
కిమఫల మవసం, చిరమిహ విరసం, వదనఖివిట సోదరే 7
ఇహ రసభణనే, కృతహరి గుణనే, మధురిపు పదసేవకే
కలియుగ చరితం, నవసతు దురితం, కవిన్నృప జయదేవకే 8

మమ పానని ।దదపా ॥ పదమవ ।మగరీ మవ ॥
సముదిత- ।మదనే ॥ రమణీ -।వ ద -నే- ॥
రిమ మమ ।పమపా ॥ సనినిద పా। మగరీ మవ ॥
చుం-బన ।వలితా ॥--ద-రే।------ ॥
మవ దన ।రినిసా ॥ సరిమగ। రినిసా ॥
మృగ మద। తిలకం ॥ లిఖితిన ।పులకం ॥
సరి నిస ।నిదపా పదమా ॥ పానని దా।పా-- ॥
మృగమివ। ర-జ నీ-- ॥- క-రే ॥ -- ॥
సరి మపదా ।పమపా మగ ॥ రిమపని। దాపా ॥
రమతే--।య-మునా- ॥ పులినవ।నే - ॥
మవ దన ।సనిసరి మగరీ ॥ నిస నిదపా। మగరీ సా ॥
విజయా-।ము-రా---రి ॥-రఘు-నా।---- ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహన

నాయా తస్సఖి నిర్దయో యదిశఠస్త్వందూతిః కిందూయసేః
స్వచ్ఛందం బహువల్లభ స్సరమతే కిం తత్రతే దూషణం
పశ్యా ద్యప్రియ సంగమాయదయితస్యా కృష్యమాణం గుణైః
ఉత్కంఠార్తి భరాదివ స్ఫుటదిదంచేత స్వయం యాస్యతి ॥

అష్టపది :— పీలూరాగం ఆదితాళం

అనిల తరళ కువలయ నయనేన
తపతి నసాకిసలయ శయనేన
సఖీః యారమితా వనమాలినా
సఖీః యారమితా వనమాలి నా 1
వికసిత సరసిజ లలితముఖేన
స్ఫుటతి నసా మనసిజ విశిఖేన 2
అమృత మధుర మృదుతర వచనేన
జ్వలతి నసా మలయజ పవనేన 3
స్థల జలరుహ రుచి కరచరణేన
లుఠతి న సా హిమకర కిరణేన 4
సజల జలద సముదయ రుచిరేణ
దళతి న సా హృది విరహభరేణ 5
కనక నికష రుచి శుచి వసనేన
శ్వసితి నసా పరిజన హసనేన 6
సకలి భువన జన వన తరుణేన
వహతి నసారుజ మతి కరుణేన 7
శ్రీ జయదేవ భణిత వచనేన
ప్రవిశతు హరిరపి హృదయమనేన ॥ 8

సపపప। పాదప మగమా ॥ పదనిస। నిసదని పదమా ॥
అనిలత। రళ-కు-వ। లయనయ। నే-----న ॥
పసనిస। పదమప ॥ మగరి గమపమ। గరిమగ రిస ॥
తపతిన। సా-కిస ॥ ల-యశ-య-। నే----న ॥
మాపా। పనిసీ సని ॥ సాగరి। గస రిని ॥
సఖీ। యా-- రమి ॥ తావ న।మా--లి ॥
సా--।సాగమ ॥ గరిసరి ।నిసాని దప ॥ పదమప। మగరి సా ॥
నా--। సఖీ ॥-యా-రమి।తా--వన ॥ మా--లి।నా--- ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— బృందావనసారంగ

మనోభవానందన చందనానిల
ప్రసీదరే దక్షిణ ముంచవామతాం
క్షణం జగత్ప్రాణ నిధాయ మాధవం
పురోమమా ప్రాణహరో భవిష్యసి ॥

శ్లోకము:— బృందావని

రిపురివ సఖీ సంవాసోఽయం శిఖీవ హిమానిలో
విషమివ సుధారశ్మి ర్యస్మిన్ దునోతి మనోగతే
హృదయ మదయే తస్మి న్నేవం పునర్వలతే బలాత్
కువలయ దృశాం వామః కామోనికామ నిరంకుశః ॥

శ్లో :— సోహిని

బాధాం విదేహి మలయానిల ! పంచబాణ
ప్రాణాన్ గృహాణ న గృహంపునరాశ్రయిష్యే
కింతే కృతాంతభగిని ! క్షమయా తరంగై
రంగాని సించమమ శామ్యతు దేహదాహః ॥

శ్లో :— వసంత

ప్రాతర్నీలనిచోల మచ్యుత మురస్సంవీత పీతాంబరం
రాధాయాశ్చకితం విలోక్యహసతిస్వైరం సఖీమండలే
వ్రీడాచంచల మంచలం నయనయోరాదాయ రాధాననే
స్వాదుస్వైర ముఖోఽయ మస్తుజగదానందాయనం దాత్మజః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవకవికృతౌ శ్రీ గీతగోవిందే
విప్రలబ్ధా వర్ణనేనాగరనారాయణోనామ
సప్తమస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

అష్టమ సర్గము

శ్లోకము :— భీంప్లాసీ

అథ కథమపి యామిసీం విసీయ
స్మరశర జర్జరితాపి సా ప్రభాతే
అనునయవచనం వందత మగ్రే
ప్రణతమపిప్రియ మాహ సాభ్యసూయమ్ ॥

అష్టపది :— భీంపలాసీ ఆదితాళం

రజని జనిత గురుజాగరాగకషాయిత మలసనిమేషం
వహతి నయనమనురాగ మివస్ఫుట ముదిత రసాభినివేశం
యాహి మాధవ ! యాహి కేశవ ! మావదకైతవ వాదం
తా మనుసర సరసీరుహలోచన ! యాతవ హరతి విషాదం 1

కజ్జల మలినవిలోచన చుంబనవిరచిత నీలిమరూపం
దశనవసన మరుణం తవకృష్ణ ! తనోతి తనోతనురూపం 2

వపురనుహరతి తవస్మర సంగర ఖరనఖర క్షత రేఖం
మరకత శకలకలితకల ధౌతలిపేరివ రతి జయలేఖం 3

చరణ కమల గళదల క్తసి క్తమిదం తవహృదయముదారం
దర్శయ తీవబహిర్మదనద్రుమనవకిసలయ పరివారం 4

దశపదం భవదధరగతం మమ జనయతి చేతసిఖేదం
కథయతి కథమధునాపిమయానహతవవపురేతద ఖేదం 5

బహిరివ మలినతరం తవకృష్ణ ! మనోఽపిభవిష్యతి నూనం
కథ మథ వంచయసే జన మనుగత మసమశరజ్వరదూనం 6

భ్రమతి భవానబలా కబళాయవనేషు కి మత్ర విచిత్రం
ప్రథయతి పూతనికైవ వధూవధ నిర్దయ బాలచరిత్రం 7

శ్రీజయదేవ భణితరతివంచితఖండితయువతి విలాపం
శృణుత సుధామధురం విబుధాలయ తోఽపిదురాపమ్ ॥ 8

సపపప। పాపని నిపపమ ॥ మపపమగా। గమమగ ॥
రజనిజ। నిత-స-రు- ॥ జా-గ-ర। రా-జక ॥
మపపప। పనిపమ ॥ గగరిస సా-గ। నిసగమపా ॥
షాయిత। మలసని ॥ మే---షం-। ----- ॥
పనినిని। సగరిస ॥ సగగమ। మపగా మగ మమ ॥
వహతిన। యనమను ॥ రా-గమి। వ----స్ఫుట ॥

పనిసగ। గరిరిస సనిసని ॥ నిదదప పా। నినిపమ గసగమ ॥
ముదితర। సా---భి-ని- ॥ వే---శం।-------- ॥
.పా.ని నిద। పనిపమ గగ ॥ మనిపమగస। గామగ మప ॥
-యా--హి-। మా---ధవ ॥ యా----।హి। కే--శవ ॥
పనినిని। నిసమగ రిస ॥ నిసనిరిసా। నిసదని పదమా ॥
మా-పద। కై---తవ ॥ వా---దం। ------- ॥
పనినిని। నిసమగ రిస ॥ నిసనిరి సా। ---- ॥
మా-పద। కై---తవ ॥ వా---దం। ---- ॥
పనిని । నినినిని ॥ పనిసగ రిస। సనిసని దప ॥
తా-మను। సర సర ॥ సీ---రుహ। లో---చన ॥
పాసని దప। పమపమ మగమగ ॥ రిససమగప। మనిపసనిస ॥
యా--తవ। హ-ర-తి-వి- ॥ షా-దం---। ------ ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహన

తవేదం పశ్యం త్యాః ప్రసరదనురాగం బహి రివ
ప్రియాపాదాల క్తచ్ఛురితమరుణచ్ఛాయహృదయం
మమాద్య ప్రఖ్యాత ప్రణయభర భంగేన కితవ!
త్వదాలోక శ్శోకాదపి కి మపి లజ్జాం జనయతి ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

అంతర్మోహన మౌళిఘూర్ణ చల న్మందార విభ్రంశన
స్తంభా కర్షణదృష్టి హర్షణ మహామంత్రః కురంగీదృశాం
దృ ప్యద్దానవ దూయమానదివిషద్దుం ర్వారదుఖాః పదాం
భ్రంశః కంసరిపో స్సమర్పయతు వశ్శ్రేయాంసి వంశీరవః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవకవికృతౌ శ్రీ గీతగోవిందే
విలక్షలక్ష్మీపతినామ
అష్టమస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

నవమ సర్గము

శ్లోకము :— కాపీ

తామథ మన్మథ ఖిన్నాం
రతిరస భిన్నాంవిషాద సంపన్నాం
అనుచింతిత హరిచరితాం
కలహాంతరితా మువాచరహసిసఖీ ॥

అష్టపది :— *సింధు భైరవి* *ఆదితాళం*

హరిరభిసరతి వహతి మధుపవనే
కిమపర మధిక సుఖం సఖీభవనే
మాధవే
మా కురు మానిని। మానమయే 1

తాళ ఫలా దపి గరు మతి సరసం
కిము విఫలీ కురుషే కుచకలశం 2

కతి నకథిత మిద మనుపద మచిరం
మా పరిహర హరి మతిశయ రుచిరం 3

కిమితి విషీదసి రోదిషి వికలా
విహసతి యువతిసభా తవసకలా 4

మృదు నళినీదళ శీతలశయనే
హరి మవ లోకయ సఫలయ నయనే 5

జనయసి మనసికిమితి గురుఖేదం
శ్రుణు మమ వచన మనీహిత భేదం 6

హరిరుపయాతు వదతు బహుమధురం
కి మితి కరోషి హృదయ మతివిధురం 7

శ్రీ జయదేవ భణిత మతిలలితం
సుఖయతు రసిక జనం హరిచరితమ్ ॥ 8

పదసస । నిరిసని దప ॥ మప పమమగ। సగపా ॥
హరిరభి। స-ర-తివ ॥ హతి మ-ధు-। పవనే ॥
పనిదని। పదపమ గస ॥ గపమగ। సనిసా ॥
కిమపర। మ-ధి-కసు ॥ ఖం-సఖి। భవనే ॥
-పాద। గారి-సరినిస ॥-సరీ నిసీ। నిదపద దపమా ॥
-మాధ। వే----- ॥ .మా కురు।-మా---ని-ని ॥

పద నిస ।నిసనిద పదపమ॥ గమ పాద। దగారి సా ॥

మా -నమ।యే--- ॥---మాధ।వే---- ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహిని

స్నిగ్ధేయత్పరుషాసి యత్ప్రణమతిస్తబ్ధాసి యద్రాగిణి
ద్వేషస్థాసి యదున్ముఖే విముఖతాం యాతాసి తస్మిన్ప్రియే
త ద్యుక్తం విపరీత కారిణిః తవశ్రీ ఖండ చర్చావిషం
శీతాంశు స్తపనోహిమం హుతవహః క్రీడాముదోయాతనాః ॥

శ్లో :— దేశరాగం

సాంద్రానంద పురందరాది విషద్బృందై రమందాదరాత్
ఆనమ్రైర్మకు టేంద్ర నీలమణిభి స్సందర్శితేందిం దిరం
స్వాచ్ఛందం మకరంద సుందర మిళన్మందాకినీ మేదురం
శ్రీ గోవింద పదారవింద మశుభస్కందాయ వందామహే ॥

ఇతి శ్రీజయదేవకవికృతా శ్రీగీతగోవిందే
కలహాంతరితావర్ణనే ముగ్ధముకుందోనామ
నవమస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

దశమ సర్గము

శ్లోకము :— *సావేరి*

అత్రాంతరే మస్నృణ రోష వశాదసీమ
నిశ్వాస నిస్సహ ముఖీం సుముఖీ ముపేత్య
సవ్రీడ మీక్షిత సఖీవదనాం దినాంతే
సానంద గద్గదపదం హరి రిత్యువాచ

అష్టపది :— *దేశ్* *అదితాళం*

వదసి యది కించి దపి దంతరుచి కౌముదీ
హరతి దర తిమిర మతి ఘోరం
స్ఫురదధరశీధవే తవ వదన చంద్రమా
రోచయతు లోచనచకోరం
ప్రియే చారు శీలే ! ప్రియే ! చారుశీలే !
ముంచ మయి మాన మనిదానం
సపది మదనానలో దహతిమమ మానసం
దేహిముఖ కమల మధుపానం ॥ 1

సత్య మే వాసి యది సుదతి మయికోపినీ
దేహి ఖర నఖర శరఘాతం
ఘటయ భుజ బంధనం జనయ రదఖండనం
యేన వాభవతి సుఖజాతం ॥ 2

త్వమసి మమభూషణం త్వమసి మమ జీవనం
త్వమసి మమ భవ జలధిరత్నం
భవతు భవతీహమయి సతత మనురోధినీ
తత్రమమ హృదయ మతి యత్నం ॥ 3

నీలనళినాభ మపి తన్వి! తవ లోచనం
ధారయతి కోకనదరూపం
కుసుమ శరబాణ భావేనయది రంజయసి
కృష్ణ మిద మేత దనురూపం ॥ 4

స్ఫురతు కుచకుంభయో రుపరి మణి మంజరీ
రంజయతు తవ హృదయదేశం

రసతు రశనాపి తవ ఘన జఘన మండలే
ఘోషయతు మన్మథనిదేశం ॥ 5

స్థల కమల గంజనం మమహృదయరంజనం
జనితరతి రింగపరభాగం
భణ మసృణవాణి! కరవాణి చరణద్వయం
సరస సదలక్త కసరాగం ॥ 6

స్మర గరళ ఖండనం మమ శిరశి మండనం
దేహి పదపల్లవ ముదారం
జ్వలతి మయి దారుణో మదన కదనానలో
హరతు తదుపాహిత వికారం ॥ 7

ఇతిచటుల చాటు పటుచారుముర వైరిణో
రాధికాపధి వచన జాతం
జయతి శ్రీజయదేవ కవి భారతీ భూషితం
మానినీ జన జనిత శాతమ్ ॥ 8

రిమ। పనిని ॥ నిస। సనిస ॥ పనిసరి। సరిసని ని ॥ దసనిద। దపా ॥
వద। సియది ॥ కి--। చిదపి ॥ దం---। త-రు-చి ॥ కౌ---। ముదీ ॥
రిరి। నిదప ॥ పదపద। మగరి ॥ రిగరిగ। సాన ॥ --। --- ॥
హర। తిదర ॥ తి-మి-। రమతి ॥ ఘో--। రం- ॥--। --- ॥
పని। సరిరి ॥ గరిగ। గగరిగరి ॥ రిమ। ప నిని ॥ నిస। నిసా ॥
స్ఫుర। దధర ॥ శీ--। ధవే--- ॥ తవ। వదన ॥ చం-। ద్రమా ॥
పని। సరిరి ॥ గరిగమ। గరిరిగ ॥ సని। సా- ॥ --।--- ॥
రో-। చయతు ॥ లో--। చనచ- ॥ కో-। రం- ॥ --। --- ॥
.ని। సా- ॥ సప। పపదపద ॥ మా-గ। రీ- ॥ -రి। గా-రి న ॥
.ప్రి। యే- ॥ చా- -చా-రు- ॥ శీ--। లే- ॥ -ప్రి। యే--- ॥
-ని। సరిగపమ ॥ గరి। .సా ॥ పని। దపప ॥ దపదా। మగరి ॥
-చా। రుశీ--- ॥ లే-। -- ॥ ముం-। చమయి ॥ మా--। నమని ॥
గరిగా। సా- ॥ పని। సరిరి ॥ గరిగమ। గరీ ॥ రిమ। పనిని ॥
దా--। నం- ॥ సప। దిమద ॥ న---। నలో ॥ దహ। తియమ ॥
నిస। నిసా ॥ పని। సరిరి ॥ గరిగమ। గరి రిగ ॥
మా-। ననం ॥ దే-। హిముఖ ॥ క-మ ॥ లమధు- ॥

సని। సా- ॥ వని। సా- ॥ -ని। సా- ॥
పా-। నం- ॥ --। -- ॥ -ప్రి। యే- ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— కళ్యాణి
వరి హర కృతాంతకే! శంకాం! త్వయీసతతుం ఘన
స్తన జఘన యాక్రాం స్వాంతే పవన రాకాశిని
విశతి వితనో రన్యో ధన్యోన కోపి మ మాంతరం
ప్రణయిని ! వరీరం ఖారంభే విధేహి విధేయతామ్ ॥

శ్లో :— మోహిని
ముగ్ధే విదేహిమయి నిర్ధయదంత దంశం
దోర్వల్లి బంధనిబిడ స్తనపీడ నాని
చండి ! త్వమేవ ముద ముద్వహ పంచబాణ
చండాల కాండ దళనా దసనః ప్రయాంతి ॥

శ్లో :— శ్యామకళ్యాణి
శశిముఖి తన భాతి భంగరభ్రూః
యువజన మోహకరాళ కాళసర్పి
తదుదిత విషభంజనాయ యూనాం
త్వదధర శీథుసుధైవ సిద్ధమంత్రః ॥

శ్లో :— కాపి
వ్యథయతి వృథామౌనం తన్వి ప్రపంచయ పంచమం
తరుణీ మదురాలాపై స్థాపం వినోదయ దృష్టిభిః
సుముఖి విముఖీ భావంతావ ద్విముంచ నముంచ మాం
స్వయ మతిశయస్నిగ్ధో ముగ్ధే ! ప్రియాయ ముపస్థితః ॥

శ్లో :— తోడి
బంధూక ద్యుతి బాంధవోయ మధరః స్నిగ్ధోమధూకచ్ఛవిః
గండశ్చండిచకాస్తి నీలనళిన శ్రీమోచనం లోచనం
నాసాత్యేతి తిలప్రసూన పదవీం కుందాభదంతి ప్రియే
ప్రాయ స్త్వన్ముఖ సేవయా విజయతే విశ్వం స పుష్పాయుధః ॥

శ్లో :— వసంత
దృశౌ తవ ముదాలసే వదనమిందు మత్యుజ్జ్వలం
గతిర్జన మనోరమా విదుతరంభ మూరుద్వయం
రతిస్తవ కలావతీ రుచిర చిత్ర లేఖేభ్రు వౌ
అహో విబుధ యౌవతం వహసి తన్వి వృధ్వీగతా ॥

శ్లోకము :— మోహన

సప్రీతిం తను తాం హరిః కువలయాపీడేన సార్ధం రణే
రాధా పీన పయోధర స్మరణ కృత్కుంభేన సంభేదవాన్
యత్ర స్విద్యతి మీలతి క్షణమపి క్షిప్రం తదాలోకనాత్
కంసస్యాల మభూ జ్జితం జితమితి వ్యామోహ కోలాహలః ॥

ఇతి శ్రీజయదేవకవికృతౌ శ్రీగీతగోవిందే
మానినీవర్ణనే చతురచతుర్భుజోనామ
దశమస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

ఏకాదశ సర్గము

శ్లోకము :— మోహిని

సుచిర మనునయేన ప్రీణయిత్వా మృగాక్షీం
గతవతి కృతవేశే కేశవే కుంజ శయ్యాం
రచిత రుచిర భూషాం దృష్టిమోహే ప్రదోషే
స్ఫురతి నిరవ సాదాం కాపి రాధాం జగాద ॥

అష్టపది :— యమన్ ఆదితాళం

విరచిత చాటువచనరచనం చరణే రచిత ప్రణిపాతం
సంప్రతి మంజుళ వంజుళ సీమని కేళిశయన మనుయాతం
ముగ్ధే ! మధు మథనం
అనుగత మనుసర రాధే ॥ 1
ఘన జఘన స్తనభారభరే దరమంథర చరణ విహారం
ముఖరిత మణిమంజీర ముపేహివిదేహి మరాళ నికారం 2
శృణు రమణీయతరం తరుణీ జనమోహనమధురిపురావం
కుసుమ శరాసన శాసన వందిని పికనికరే భజభావం 3
అనితరళ కిసలయ నికరేణ కరేణ లతానికురుంబం
ప్రేరణ మివ కర భోరు ! కరోతి గతింప్రతిముంచ విళంబం 4
స్ఫురిత మనంగ తరంగవశా దివ సూచిత హరి పరిరంభం
పృచ్ఛ మనోహర హారవిమల జలధారమముం కుచకుంభం 5
అధిగత మఖిల సఖీభి రిదం తవ వపురపి రతిరణసజ్జం
చండి ! రణి తరళ నారవడిండిమ మభిసర సరస మలజ్జం 6
స్మరశరసుభగనఖేల సఖీ మవలంబ్య కరేణ సలీలం
చల వలయక్వణితై రవబోధయ హరిమరి నిగదితశీలం 7
శ్రీ జయదేవ భణిత మధరీకృతహార ముదాసితవామం
హరివిని హితమనసా మధితిష్టతు కంఠతటీమవిరామమ్ 8

మదపమ। గారిరి ॥ సససిద। సీరిరి ॥

విరచిత। చాటువ ॥ చనరచ। నంచర ॥

రిగమప మప। మగమద ॥ పా--। మగమద పా ॥

ణే--- రచి। త-ప్రణి ॥ పా--। ----తం ॥

మదనిస నిద। నిదపప। పామగా-రి। సా-- ॥

కే---శశ। యనమను ॥ యా-----। తం-- ॥

పాసా। --నిరిసరి ॥ నిసదని। పామగ ॥

ముగ్ధే। ------ ॥ మధుమధ। నం-- ॥
నిని రిరి। గగరిరి ॥ నిరిగమ పా-మ। రిగరిస ॥
అనుగత। మనుసర ॥ రా--------।దే--- ॥
మగమద। మదనిస సస ॥ నిరిసరి। నిసదని ॥
సం-ప్రతి। మం--జుళ ॥ వం-జుళ। సీ-మతి ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహన
అక్ష్ణోర్నిక్షి పదజనం శ్రవణయోస్తాపింఛ గుచ్ఛావలీం
మూర్ధ్నిశ్యామ సరోజదామ కుచయోః కస్తూరికాపత్రకం
ధూర్తానా మభిసార సంభ్రమ మజుషాం విష్వగ్ని కుంజేనఖి
ధ్వాంతం నీలనిచోళచారు సుదృశాంప్రత్యంగ మాలింగతి ॥

శ్లో :— కళ్యాణి
కాశ్మీర గౌరవపుషా మభిసారికాణాం
ఆ బద్ధరేఖ మభితో రుచిమంజరీభిః
ఏతత్త మాలదళ నీలతమం తమిస్రం
తత్ప్రేమ హేమనికషోపలతాం తనోతి ॥

శ్లో :— భైరవి
హారావళీ తరళ మంచన కాంచిదామ
మంజీర కంకణ మణిద్యుతి దీపి తస్య
ద్వారే నికుంజ నిలయస్య హరిం నిరీక్ష్య
వ్రీడావతీ మథ నఖీ మియ మిత్యువాచ ॥

అష్టపది :— కాపీ ఆదితాళం
మంజుత కుంజతల కేళివసనే
ఇహ విలన రతిరభన హసిత వదనే
ప్రవిశరాధే మాధవ నమీప మిహ
కురుమురారే మంగళ శతాని ॥ 1
నవభవదశోక దళ శయనసారే
ఇహ విలన కుచకలశ తరళహారే ॥ 2
కుసుమాచయ రచిత శుచి వానగేహే
ఇహవిలన కుసుమ సుకుమారదేహే ॥ 3
చలమలయ వనపవన సురభిశీతే
ఇహవిలన మదన శరనికర భీతే ॥ 4
వితత బహువల్లి నవపల్లవ ఘనే
ఇహవిలన పీనకుచ కుంభజఘనే ॥ 5

మధు ముదిత మధుపకుల కలితరావే
ఇహవిలస కుసుమశర సరసభావే ॥ 6
మధు తరళపిక నికరనిసద ముఖరే
ఇహవిలస దశనరుచి రుచిరశిఖరే ॥ 7
విహిత పద్మావతీ సుఖసమాజే
భణతి శ్రీజయదేవ కవి రాజరాజే ॥ 8

పా। పసస ॥ సనిసని। సరీగరి ॥ సా ।ససిద ॥ నీ। పా-- ॥
మం। జుతర। కుం--। జత-ల ॥ కే। శిసద ॥ నే। --- ॥
మమ। పదని ॥ సస। నిదప ॥ మమ। పమగగా ॥ రీ। --- ॥
ఇహ। విలస ॥ రతి। రభస ॥ హసి। తవ-ద ॥ నే। --- ॥
సరి। మపదసని ॥ దని। పా- ॥ మరి। మప నిపమగ ॥ రిగ। సరిస ॥
ప్రవి। శరా--- ॥ ధే-। --- ॥ మా-। ద-వ-స- ॥ మీ-। పమిహ ॥
మప। ని సరిమగ ॥ రిగ। సా- ॥ దనిరిస। నిపపమ ॥ గా.రి। సాస ॥
కురు। మురా--- ॥ రే-। --- ॥ మం---। గలశ- ॥ తా--। -ని ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహన
త్వాంచిత్తేన చిరం వహన్నయమతిశ్రాంతో భృశంతాపితః
కందర్పేణ చ పాతుమిచ్ఛతి సుధా సంబాధ బింబాధరం
అస్యాంకం తదిదం కురు క్షణమిహ భ్రూక్షే పలక్ష్మీ లవ
క్రీతే దాస ఇవోపసేవిత పదాంభోజేకుతస్సంభ్రమః ॥

శ్లో :— యమన్ రాగం
సా స సాధ్వస సానందం గోవిందే లోలలోచనా
శింజాన మంజుమంజీరం ప్రవివేశ నివేశనమ్ ॥

అష్టపది :— దుర్గారాగం ఏకతాళం
రాధావదన విలోకన వికసిత వివిధ వికార భంగం
జలనిధి మివవిధు మండలదర్శన తరలిత తుంగతరంగం
హరిమేక రసం చిరమభిలషిత విలాసం
సాదదర్శ గురుహర్ష వశం వదన మనంగ నివాసం 1
హార మమలతర తారమురసి దధతం పరిరభ్య విదూరం
స్ఫుటతర ఫేన కదంబ కరంబిత మివ యమునా జలపూరం 2
శ్యామల మృదుళ కళేబర మండల మధిగత గౌరదుకూలం
నీల నళిన మివ పీతరాగ పటల భరవలయితమూలం 3

తరళ దృగంచల చలన మనోహర వదన జనిత రతిరాగం
స్ఫుట కమలోదర ఖేలిత ఖంజనయుగ మివశరది తటాకం
వదన కమల పరిశీలన మిళిత మిహిరసమకుండల శోభం
స్మిత రుచి రుచిరసముల్లసి తాధర పల్లవ కృతరతి లోభం
శశి కిరణచ్ఛురితో దర జలధర సుందర సుకుమ కేశం
తిమి రోదిత విదు మండల నిర్మల మలయజ తిలక నివేశం
విపుల పులకభరదంతురితం రతికేళి కలాభి రధీరం
మణిగణ కిరణ సమూహ సముజ్జ్వల భూషణ సుభగ శరీరం
శ్రీ జయదేవ భణిత విభవ ద్విగుణీకృత భూషణ భారం
ప్రణమతహృదివి నిదాయహరిం రుచిరం సుకృతోదయసారమ్

రిపపప। పదమప ॥ దసదప। మమరిరి ॥ దససన। రిమరిమ
రా-ధా-। వదనవి ॥ లో-కన। వికసిత ॥ వివిధవి। కా-రవి
పా దపమప। దా--॥మమపద। ససరిరి ॥ రిమరిస। రిదసస
భం-----।గం-- ॥జలనిధి। మివవిధు ॥ మం-డల। ద-ర్శన
పపపట। దపమా పద ॥ మా-మగ ॥ రీసా ॥ సరి మపదా। సదపా
తరలిత। తుం--గత ॥ రం---। గం- ॥ హరిమే--।కరసం
--దమ। పదమమ ॥ రిరిసా। సమరీ ॥ సానస। దదసస ॥
--చిర ।మభిలషి ॥ తవిలా। -.సం ॥ సాదద। ర్శ-గురు ॥
రిమరిరి ।సాదద॥ పపపప। దపమాపద ॥ మపదసరిసదప। మా-రిః
హ-ర్షన ।శంవద ॥ వదనమ। నం--గని ।వా--।నం-- ॥--
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లో :— కళ్యాణి

అతిక్రమ్యా పాంగం శ్రవణ పథ పర్యంతగమన
ప్రయాసేనే వాక్ష్ణో స్తరళతర భావం గమితయోః,
ఇదానీం రాధాయాః ప్రియతమ సమాలోకనమయే
పపాత స్వేదాంబు ప్రసర ఇవ హర్షాశ్రు నికరః ॥

శ్లో:— కాపీ

భజంత్యా స్తల్పాంతం కృతకపట కండూతి పిహిత
స్మితం యాతే గేహాద్బహి రపి హితాళీ పరిజనే
ప్రియాస్యం పశ్యంత్యాః స్మరపరవశాకూత సుభగం
సలజ్జా లజ్జాఽపి వ్యరమ దివదూరం మృగదృశః ॥

శ్లో:— శ్యామకళ్యాణి

సానందం నందసూను ర్దిశతు పరతరం సమ్ముదం మందమందం
రాధామాథాయబాహోర్వ్వివరమనుదృఢంపీడయన్ప్రీతియోగాత్
తుఙ్గౌ తస్యాఉరోజావ తనువరతనోర్న్నిర్గతే మాస్మభూతాం
పృష్ఠం నిర్భిద్యతస్మా ద్బహిరితి వలితగ్రీవ మాలోకయం తః ॥

శ్లో:— మోహన

జయశ్రీ విన్యస్తైర్మహిత ఇవ మందార కుసుమైః
స్వయంసింధూరేణ ద్విపరణముదా ముద్రిత ఇవ
భుజాపీడక్రీడాహత కువలయాపీడ కరిణః
ప్రకీర్ణా సృగ్బిందు ర్జయతి భుజదండో మురజితః ॥

శ్లో:— శ్రీరాగం

సౌందర్యైకనిధే రనంగ లలనా లావణ్య లీలా జుషః
రాధాయా హృది పల్వలే మనసిజక్రీడైక రంగస్థలే,
రమ్యోరోజ సరోజ ఖేలనరసిత్వా దాత్మనః ఖ్యాపయన్
ధ్యాతుర్మానస రాజ హంస నిభతాందేయా న్ముకుందో ముదమ్ ॥

ఇతి శ్రీ జయదేవకవికృతౌ గీతగోవిందే
రాధికామిలనే సానంద దామోదరోనామ
ఏకాదశస్సర్గః

శ్రీ గీతగోవిందము

ద్వాదశ సర్గము

శ్లోకము :— కళ్యాణి

గతవతి సఖీబృందేఽ మందత్రపాభర నిర్భర
స్మరవరవశా కూతస్ఫీత స్మితస్న పితాధరామ్
సరసమనసం దృష్ట్వా హృష్టాం ముహుర్నవ పల్లవ
ప్రసవశయనే నిక్షిప్తా క్షీముపాచహరిః ప్రియామ్ ॥

శ్లో:— మోహన

శ్యామల మృదుళకళేబర మండలమధిగత గౌరదుకూలం
నీలనళిన మివపీతపరాగవటల భరవలయితమాలం
శ్రీ జయదేవ భణిత విభవ ద్విగుణీకృత భూషణభారం
ప్రణమత హృదివినిధాయహరింరుచిరం సుకృతోదయసారమ్ ॥

అష్టపది :— విభాసరాగం ఏకతాళం

కిసలయ శయన తలే కురు కామిని ! చరణ నళిన వినివేశం
తవ పదపల్లవ వైరిపరాభవ మిద మను భవతు సువేశమ్ ॥
క్షణ మధునా నారాయణం
అనుగత యనుసర రాధే
కరకమలేన కరోమి చరణమహమాగమితాఽసి విదూరం 1
క్షణముపకురుశయనో పరిమామివనూపుర మనుగతిశూరం 2
వదనసుధానిధి గళిత మమృతమివరచయ వచనమనుకూలం
విరహమివాపనయామి పయోధర రోధక మురసిదుకూలం 3
ప్రియపరిరంభణ రభస వలిత మవపులకిత మతిదురవాపం
మదురసి కుచకలశం వినివేశయ శోషయ మనసిజతాపం 4
అధరసుధారస ముపనయభామిని ! జీవయమృత మివదాసం
త్వయి వినిహిత మసనం విరహానలదగ్ధవపుషమవిలాసం 5
శశిముఖి ! ముఖరయమణి రసనాగుణమనుగుణకంఠనినాదం
శ్రుతి యుగళే పికరుతవికలే మమ శమయ చిరాదవ సాదం 6
మామతివిఫల రుషా వికలీకృత మవలోకితు మధునేదం
మీలతి లజ్జిత మివ నయనం తవవిరమ విసృజ రతిభేదం 7
శ్రీ జయదేవ భణిత మిదమనుపద నిగదిత మదురిపుమోదం
జనయతు రసికజనేషు మనోరమ రతిరస భావవినోదమ్ 8

పగపప। దాసని దద। పాదప। గా-రి సన ॥
కిసలయ। శయ-నత ॥ వేకురు। కా--మిని ॥
నిరిగమ। గరిసన ॥ పాగప। దా---। పగపద। సానన ॥
చరణన। లినవిని ॥వే---।శం-- ॥తవపద। పల్లవ ॥
సరిగస। గరిసన ॥ నిదనిద పమగగ ॥ గాపద సనిదా।
వై-రిప। రా-భవ ॥ మిదమను భవశుసు ॥ వే-----।
పమగమ గరిసా ॥ సరిగప ।దాపా। గా- రి ।సానద ॥
శం ------ ॥ క్షణమధా। నానా ॥ రా-య।ణం--- ॥
సరిగప। దసరిన ॥ సానిదా। పా మ గరిసా ॥
అనుగత। మనునర ॥ రా--- ।ధే------ ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

- మోహన

ప్రత్యూహః పులకాంకురేణ నిబిడాశ్లేషే నిమేషేణ చ
క్రీడాకూత నిలోకితేఽ ధరసుధాపానే కథా నర్మభిః
ఆనందాధిగమేన మన్మథకలాయుద్ధేఽ పి యస్మిన్నభూత్
ఉద్భూతస్సతయోర్బభూవ సురతారంభః ప్రియంభావుకః ॥

కళ్యాణి

దోర్భ్యాం సంయమితః పయోధర భరేణాపీడితః పాణిజై
రావిద్ధో దశనైః క్షతాధరపుటః శ్రోణితటేనాహతః
హస్తే నానమితః కచేఽధర సుధాస్యందేన సమ్మోహితః
కాంతః కామపి తృప్తి మాపతదహో! కామస్య వామాగతిః ॥

బేగడ

వామాంకే రతికేళి సంకులరణా రంభే తయా సాహస
ప్రాయం కాంతజయాయ కించిదుపరి ప్రారంభియత్సంభ్రమాత్
నిష్పందా జఘనస్థలీ శిథిలితా దోర్వల్లి రుత్కంపితం
వక్షోమీలితి మక్షి పౌరుషరసః స్త్రీణాం కుతస్సిద్ధ్యతి ? ॥

తోడి

తస్యాః పాటల పాణిజాం కితమురో నిద్రాకషాయే దృశే
నిర్ధౌతోఽ ధరశోణిత మావిలుళితాః స్రస్తాః స్రజోమూర్ధజాః
కాంచీదామ దరశ్లథాంచల మితిప్రాతర్నిఖాతైర్దృశో
రేభిః కామశరై స్తదద్భుత మభూత్పత్యుర్మనః కీలితమ్ ॥

శ్లోకము :— శ్రీరాగం

వ్యాకోశః కేశపాశ స్తరళితమలకైః స్వేదమోక్షౌకపోలౌ
క్లిష్టా బింబాధరశ్రీః కుచకలశరుచా హారితా హారయష్టిః,
కాంచీకాంతి ర్హతాశా స్తన జఘనపదం పాణివాచ్ఛాద్య సద్యః
పశ్యంతీ సత్రపామాంత దపి విలుళితా ముగ్ధకాంతిర్ధినోతి ॥

శ్లో :— మోహన

ఈషన్మీలిత దృష్టి ముగ్ధ విలసత్సీత్కార ధారా వశాత్
అవ్యక్తాకుల కేళికాకువికసద్దంతాంశు ధౌతా ధరం,
శాంత స్తబ్ధ పయోధరం భృశ పరిష్వంగాత్కురంగీ దృశో
హర్షోత్కర్ష విముక్తి నిస్సహతనోర్ధన్యోధయత్యాననమ్ ॥

శ్లో :— కావీ

అథ సహసాను ప్రీతం సురతాంతే సానితాంత ఖిన్నాంగీ
రాధా జగాద సాదర మిద మానందేన గోవిందమ్ ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

అథకాంత రతి శాంత మభిమండన వాంఛయాం
జగధమాధవం రాధాముగ్ధాస్వాధీన భర్తృకా ॥

అష్టపది :— లలితరాగం ఏకతాళం

నయనకురంగ తరంగ వికాస నిరాసకరే శ్రుతిమండలే
మనసిజపాన విలాస ధరే శుభవేశ! నివేశయ కుండలే
నిజగాద సా యదునందనే
క్రీడతి హృదయా నందనే 1
కురుయదు నందన! చందల శిశిర తరేణ కరేణ పయోధరే
మృగమద పత్రకమత్ర మనోభవ మంగళ కలశ సహోదరే 2
అళికుల గంజన మంజన కంరతి నాయక సాయక మోచనే
త్వదధర చుంబనలంబిత కజ్జల ఉజ్జ్వలయప్రియ లోచనే 3
భ్రమరచయం రచయంతముపరిరుచిరం సుచిరంమమనమ్ముఖే
జితకములే విమలే పరికర్మయ నర్మజనక మలకం ముఖే 4
మృగమదరస వలితం లలితం కురుతిలక మళికరజనీ కరే
విహిత కళంక కళం కమలానన విశ్రమితశ్రమ శీకరే 5
మమరుచిరే చికురే కురుమానద! మనసిజ ధ్వజచామరే
రతిగలితే లలితే కుసుమాని శిఖండి శిఖండకడామరే 6
సరస ఘనే జఘనే మమశంబర దారణ వారణ కందరే
మణి రశనా వసనా భరణానిశుభాశయ! వాసయసుందరే 7

శ్రీజయదేవ వచసి రుచిరే హృదయం సదయం కురుమండనే
హరి చరణ స్మరణామృత నిర్మిత కలికలుష జ్వరఖండనే 8

మమదమ।దససస ॥ సనిసరి। సానని ॥ దా--। మామా ॥
నయనకు। రం-గని ॥ కా-సని। రాసక ॥ రే--। --- ॥
గరిమగ। మమమా॥ గరిగగ।మామమ ॥ మదదమ। మమమమ ॥
శృతిమం। డ-లే ॥ మనసిజ। పా-శవి ॥ లా-సధ। రే-శుభ ॥
గరిగగ। మమమమ ॥ గా।రి। సా-- ॥ మమదస। రిరిసద ॥
వే-శని। వే-శయ ॥ కుం-డ। లే-- ॥ నిజగా-। దసా-- ॥
దససా। -రిసా ॥ సారిస దద। మమమా ॥ గామగరిరి। గమమా ॥
యదునం। -దనే ॥ క్రీ--డతి। హృదయా ॥ నం-దన। నే-- ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహన

రచయ కుచయోః పత్రం చిత్రం కురుష్వ కపోలయోః
ఘటయ జఘనే కాంచీ మంచ స్రజం కబరీ భరే
కలయ వలయ శ్రేణీం పాణౌ పదే కురు నూపురౌ
ఇతినిగదితః ప్రీతః పీతాంబరోఽ పితథాఽ కరోత్ ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

యద్గాంధర్వ కలాసు కౌశలమనుధ్యానంచయద్వైష్ణవం
యచ్ఛృంగార వివేక తత్త్వరచనా కావ్యేషు లీలాయితం
తత్సర్వంజయదేవ పండిత కవేః కృష్ణైకతానాత్మనః
సానందాః పరిశోధయంతు సుధియః శ్రీ గీతగోవిందతః ॥

శ్లో :— మోహన

శ్రీ భోజదేవ ప్రభవస్య రామాదేవీసుత శ్రీ జయదేవకస్య
పరాశరాది ప్రియవర్గకంఠే శ్రీ గీతగోవింద కవిత్వమస్తు ॥

శ్లో :— కళ్యాణి

సాధ్వీః మాధ్వీక! చింతానభవతిభవతశ్శర్కరే! కర్కశాఽసి
ద్రాక్షే! ద్రక్ష్యంతికేత్వా మమృత మృతమసిక్షీర! నీరంరసస్తే
మాకంద! క్రందకాంతా ధరధర! నతులాంగ చ్ఛయచ్ఛన్తిభావం
యావచ్ఛృంగారసారంశుభమివ జయదేవస్య వైదగ్ధ్యవాచః ॥

శ్లోకము :—

ఇత్థంకేళీతతీ ర్విహృత్య యమునాకూలే సమం రాధయా
తద్రోమావళీ మౌక్తికావలియుగే వేణీభ్రమం బిభ్రతి
తత్రా హ్లాది కుచప్రయాగ ఫలయో ర్లిప్సావతోర్హస్తయోః
వ్యాపారాః పురుషోత్తమస్య దదతు, స్ఫీతాంముదాం సంపదమ్ ॥

ఇతి శ్రీజయదేవకవికృతా శ్రీగీతగోవిందే
సుప్రీత పీంతాంబరో నామ
ద్వాదశస్సర్గః

గీతశంకరము

కృతికర్త :

పంచరత్న కవి

అనంతనారాయణుడు

గీతశంకరము

శ్లోకము :— ప్రాసిరీప్సితస్య గ్రంథస్య నిర్విఘ్నేన సమాప్తయే
మంగళాయతనం శంభుం వందే వాగీశ్వరం హరమ్ ॥

అష్టపది :— మాయామాళవగౌళరాగం : ఆదితాళం :

శమిత జగత్రితయే త్వయి మాయాలీనా
గర్భగతాఖిల జగదతిదీనా
నిర్మల నిగమాగమ వేద్య జయజయ దేవవిభో ॥ 1
త్వయినతి సృష్టిపరే భగవతి సా మాయా
విక్షిపతీశ జగత్రయకాయా ॥ నిర్మల ॥ 2
మాయిక వపుషిశుభే విశసియదీశ్వరతా
కలుషిత వపుషితు తే మానుషతా ॥ నిర్మల ॥ 3
విధిముఖ విబుధగణే తవమహిమా బహుధా
త్వయినతి నివసతి లసతిచ వసుధా ॥ నిర్మల ॥ 4
జగతితు ఖేదమితే తరతమతా విశదా
తనుతేతాంశా విభిదావశదా ॥ నిర్మల ॥ 5
పావయ పరమకవే పంచరత్న వచనం
మణిమివ విమలం కనకం కాచమ్ ॥ నిర్మల ॥ 6
ప్రవిశతి వేదనిధే భవతి జగత్యధునా చేతన
తా యది భవతా విభునా ॥ నిర్మల ॥ 7
తిర్యగ్జంతుకులే జీవనతాముపయాసి
తటఇవ జలధే లీనతాంయాసి ॥ నిర్మల ॥ 8
పదనిస। నీదమ। పదపమ। గసరీ ॥
శమితజ। గత్రిత। యే-త్వయి। మా-యా ॥
గామా। మగమద। పాపమ। మగపమ ॥
లీ నా। గ-ర్భగ। తాఖిల। జగదతి ॥
గరిసా। సానని। సరిగమ। పదనీ ॥
లీ-నా। నిర్మల। నిగమా-। గమవే ॥
సా. . ।నిసనిద। పమగరి। సా. . ॥
ద్యా. .। జయజయ। దే-వవి। భో. . ॥
(తక్కిన చరణములుకూడ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— జగజ్జన్మాది కార్యస్య కారణం వస్తు శాశ్వతం
సంకీర్త్య సగుణం రూపం తస్యైవ ప్రతిపాద్యతే ॥

అష్టపది :— భైరవి రూపకతాళం

దనుకుల మాన విభంజన బుధరంజన
జగదానందన భాన జయజగదేక విభో ॥ 1
చింతామణి కృతమండన పురఖండన
ప్రణత జనోన్నతిదాన జయజగదేక విభో ॥ 2
చంద్రకళాధర శంకర అభయంకర
నయనానల హతమార జయజగదేక విభో ॥ 3
శశిధర దినకరలోచన భవమోచన
భక్తజనోదితగాన జయజగదేకవిభో ॥ 4
కమల భవం తేవ పదకమల కవిత సకల
శారదసీరద ధవళ జయ జగదేకవిభో ॥ 5
గిరిజాకుచగిరి చందన గుహనందన
జనతారాధిత చరణ జయ జగదేక విభో ॥ 6
భూరి భుజంగమభూషణ గతదూషణ
అగణిత ముక్తాభరణ జయ జగదేక విభో ॥ 7
పంచరత్న వచనగేయ ఉచితదేయ
మునిజన మానసధ్యేయ జయ జగదేకవిభో 8

రి గరి ।ననసా ॥ నని। రిన నిదప ॥ పమ। పాదని ॥ సా।...॥
దను-।కులమా ॥ నవి। భం. .జన ॥ బుధ। రంజన ॥--।... ॥
పప। ననిదప మ గ ॥ రిన। రీగరి నన ॥ నన। గరిగమ ॥
జగ।దా...నం- ॥దన। భా...న ॥ జయ। జగదే- ॥
పద। పా మపదని ॥ నని। దపమగ ॥ రిరి। సా. . ॥
కవి. భో....- ॥జయ। జగదే ॥కవి।భో- ॥
(తక్కిన చరణములుకూడ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— పాణిగ్రహణ మాంగల్యం ప్రస్తుత్య శివయోర్ద్వయోః
భావి కార్యాయమదనః ప్రాదుర్భావః ప్రసజ్యతే ॥
అకాలకృతసన్నాహమాకల్య మనోభవం
చింతయా పరమాత్మానం ప్రాహేదంనందికేశ్వరః ॥

అష్టపది :— వసంత ఆదితాళం

అవిహిత దోహల మృదుళమనోహర సురభిలవకుళ తమాలే
ద్విజకుల కలకల మిలతశుకారవ పూరిత బహువిధసాలే
స్మరమవలోకయ సమయోయంతే, సహచరధర్మా బహవో
విపినే తేన వినానవలంతే... ॥ 1
మధుకరకలరవ మిలనఝరీకృత, కూజిత కోకిల జాలే
కురవక కుసుమ పరాగకరంచిత మలయసమీరణ బాలే ॥ 2
వికసితకైతక దలమిషసుమశర తర్జన పథిక సమాజే
ధృతకనకాకృతి కుడ్మల సంతతి గుచ్ఛనిరంతర రాజే ॥ 3
లలిత రసాల విశాల సుమాంకురజాల మనోభవబాణే
సంకుచదంబుజనికర నిశానక వర్తుల దలిమిష శాణే ॥ 4
అవిరత విస్మృమ సౌరభమేదుర మల్లిమతల్లి వికాసే
ముక్తాఫలనిభముకుళవిరాజిత వాసంతీకృతి వాసే ॥ 5
శుకతుండాకృతి సుమనోభాసితకింశుక పాటలితాశే
కుంకుమసుమరసయోజితశ్రితపట శోణాశోక హృతాశే ॥ 6
వివిధ విహంగమ పక్షవిధూనన జనితవరాగవయోదే
అనవసరాగతమనసిజ సహచర సౌరభ సమయ వినోదే ॥ 7
ప్రసవాకర వనవర్ణన పరపద పంచరత్న కవిగీతే
తవకరుణాకర హిమగిరి దుహితుశ్చంద్ర కలాకరశీతే ॥ 8

-సమాగమా। మదదమ। మగమద। దనిసస ॥
.అవిహిత। దో-హల। మృదులమ। నో-హర ॥
.ససారిసా। ససని దమద। దనిసా। సనిరిస దా ॥
.సురభిల। వకు.ల.త। మా..। లే-.... ॥
.ససారిసా। మగరిస। సనిదమ। దనిసస ॥
.ద్విజకుల। కలకల। మిలితసు। కా.రవ ॥
దసాససా। సనిదమ ॥ మామగదమ। గరిగరి సా ॥
.పూ. రిత। బహువిధ ॥ సాలే...।... ॥
సనీసమా। మామమ ॥-సమామా- ।గమదా ॥
.స్మరమవ। లోకయ ॥ సమ యో-। యం— తే ॥
దనిసస। నిదదమ ॥ దనిదమ। మమగా ॥
సహచర। ధ-ర్మా - బహువో-।విపినే॥

.దసానిదా ।దమమమ। గమదని సనిదమ ।గరిగరిసా ॥
.తే-నవి ।నా-నవ ।లం ....।తే.... ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— శుశ్రూషా తోషయంతీ శంకరం తపసి స్థితం
గృహంగతాపి సాగౌరీ మనస్సంబోధ్య భాషతే ॥

అష్టపది :— పంతువరాళి చతురశ్రఏక

మలయానిల రథకీరతురంగమకూజిత కోకిల శాలీ।
మధుకర సజ్జిత పుష్పశరాసనయోజిత సుమనోమాలీ।
మదనోరతి మవలోకయతే రతిరపి మదన మవలోకయతే ॥ 1
భువన విమోహన వరాగపింజర శరపూర్ణేషుధిధారీ
నానామణిగణ విచిత్ర కోమల ముక్తాఫలమయహారీ ॥ 2
రతిముఖ సరసిజ చుంబనలోలువచిత్తతయాయతమానం
మోహవశేన ముహుర్ముహురున్మద మంగజ మద్భుతగానమ్ ॥ 3
పథిశుక మధుకర ముఖర మనోహర లలితరసాల విశాలే
పథిక వధూజన భావ విదారణ కుసుమ శరావృత శాలే ॥ 4
అభిముఖరతికుచ కలశ యుగోపరి విలిఖిత పత్రగమాంతే
నీలోత్పల నవమల్లీపంకజ చూత అశోకవనాంతే ॥ 5
కఠిన స్తన భరజఘనోదంచిత పులకాలంకృతకాయా
పథివరిరభ్యావిహ్వాష్యపునఃపరిహాసరుచిశ్రిత మాయా ॥ 6
హరి హర విధిముఖనిఖిల సురాసుర మానస భేదనకారీ
ధృతమాణీరశరాసన మాధవ మృగేకృత్యవిహారీ ॥ 7
పంచరత్నకవి కల్పిత మన్మథయాన కథామృతపానం
భవతు భవానీ పశుపతి ఘటనా సాధన మధిగతగానమ్ ॥ 8

సరిసని। సరిసని। సరిగరి। రిమగా ॥ పమగపద। సనిదప।
మలయా.। నిలరథ। కీ.రతు। రం.గం ॥ కూ..జిత। కో.కిల।
పమగమ। పా.. ॥ పమగపద। సనిసన। సనిగరి। సనిదప ॥
శా...। లీ.. ॥ మ.దుకర। స-జ్జిత। పు.ష్పశ। రా.సన ॥
దసనిద। పమగరి। సరిగమ పమగరి। సా-. ॥ పదనీ। సనిదప।
యో.జిత। సుమనో.। మా-......। లీ.. ॥ మదనో। రతిమవ।
పమగరి। గా.. ॥ గరిగగ। నిదపమ। గరిరిపమ। గరిసా ॥
లో.కయ। తే.. ॥ రతిరపి। మదనం.। అవలో..। కయతే ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

అష్టపది :— దేవగాంధారిరాగం చతురశ్ర ఏకతాళం

శంబరవైరి వినాభవనోదిత నయనహుతాశన ఫాలం
భౌతిక సంప్లవ సమయసముజ్జ్వ లదాయన భావిత ఫాలం
ధ్యానేరతమివహరమవికారంస్మరమమమానసశమితవికారం॥1
నరసిజకేసర సోదర భాసుర సాంద్ర జటాభర కాంతం
అంబుజకైరవ బంధువిలోచన మద్యయ మనిశం శాంతం
॥ ధ్యానే ॥ 2
శంకస్ఫటిక శశాంక సుధారస దుగ్ధ సమాకృతి భాగం
నిటల నిశాకర సమభాగోపరికల్పిత తత్పర భాగం
॥ ధ్యానే ॥ 3
సమయ విజృంభిత కువలయదళచయ శోభాజిత్త్వర వామం
అనవసరాగతపిక శుకమలయ సమీరణ సంహృత కామం
॥ ధ్యానే ॥ 4
మునితన యావన సమయోదంచిత పాదతలాహత కాలం
అభిచరణాధ్వర హుతవహ సంభవ ఘోరారవ మృగపాలం
॥ ధ్యానే ॥ 5
చిన్ముద్రాజపమాలాలంకృతకరయుగళం ధృత పాశం
మకుటతట స్ఫురదిందు శకలగల దమృత సేచన కాశం
॥ ధ్యానే ॥ 6
మదన మనోహర వదన సరోరుహ వంచిత శశధర బింబం
కుందప్రతిభట దంతద్యుతియుగదంతచ్ఛదజిత బింబం
॥ ధ్యానే ॥ 7
పంచరత్న కవికల్పిత గుణగణ చింతామణి మయమాలా
శమయతు దురితం కలయతు కామం కలుషిత కల్పకసాలా
॥ ధ్యానే ॥ 8

రీరిరి। గమగరి। రిసరిగ। రిససస ॥ నిరిసని దద। నిసరిస।
శంబర। వై-రివి। నా- భవ। నో। దిత ॥ న-య-నహ్నూతా-శన।
రీగమ। గరిరీ॥ రిమాగ రిరి। మపదద। మపదరి। సాసస ॥
ఫా..। లం..॥భౌ..తిక। సం.ప్లవ। సమయస। ముజ్జ్వల ॥
సనిదద। నిసరిస॥ రీగమ। గరిరీ। దరిసా। సనిదద ॥
దా-యస। భా-విత॥ ఫా..। లం.. ।ధ్యా.నే। రతమివ ॥
ద నిద పప। మగగరి। రిరిరిరి. గమాగ గరి। రిసరిగ। సరిసా ॥
హర.మవి। కా-రం-। స్మరమమ। మా..నన। శమితవి। కా। -రం ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— సంజాత పాణిగ్రహణం శంకరం శశిభూషణం
ఉదాసితారం మన్వానా భవానీ ప్రాహతాం సఖీమ్ ॥

అష్టపది :— కాంభోజిరాగం ఆదితాళం

అథనవిధాగమతత్పరయా హిత—చింతా సంతతి జాలం
మదనోజ్జీవనకోమలయాలఘు—పాదతలాహతకాలం
రతయే జనిత మదనశరీరం—కథయకథాం సఖీరహసి
సహ రమయసి తాదృశశీలమయామ్ ॥ 1
మందాక్షోదయ వినమ్రమయాపరి—పశ్యంతంపరభావే
పరిత పరీజనసీత భియాబుధ—సంసార ద్రుమదావమ్ 2
కథమపి కేళి గృహంగతయాముని—భావితచిన్మయకాయం
పర్యంకస్థల సంగతయానతు—శమిత వికారమమాయమ్ 3
శయనీయోపరి విలగ్నయాఖిల—జగతాంకారణమేకం
అర్ధాంగీ కృత శరీరయాత్మని—విశ్వోత్పాదనసేకమ్ 4
వివిధ వయోరంజన యాపరి—కల్పితభేద వికారం
కామ కలారచనోత్సుకయానిట—లేక్షణ నిర్జిత మారమ్ 5
కుసుమ పరిష్కృతకుంతలయానను—భువనభయంకరవేషం
వివిథమనోరథ కాతరయానిజ—వపుషానిర్జిత శేషమ్ 6
నీల వలాహక మేచకయాచిర—నిస్తోయాంబుద భాసం
రతిరణితోజ్జ్వల మేఖలయాసుర— పురదహనోచితహాసమ్ 7
పరిణత మనుతను భావితయాదిమ—పంచరత్నముఖభాతం
హిమమయకులగిరి కన్యకయాభువి—కృతనామస్త్వవదాతమ్ 8

.దసా నిదా దా నిదదప। దననిద। నిదనిప పప ॥
అధనవి ధా గ.మ.। త.త్పర। యా...హిత ॥
.పా.పా. పా.ద పమమ రిగ। పాదా। సా.. ॥
.చిం.త. సం। త..ఆ.। జా.।లం.. ॥
.పదా సరీ గమరిగ సస। పద దరిస। సరిద సనిద ॥
.మదనో.జ్జీ వన। కో.మ.ల। య..ల.ఘు ॥
పాపప పాద పమమరిగ। పాదా। సా.. ॥
పాదతలా..హ..త.। కా.। లం.. ॥
పదసా. నిదప। మగరిస। రీరీ ॥
రతమే.జనిత। మదనశ। రీరం ॥
.సరీ రిరీ దపమగ। మరి రిరి మగగా। గరిగ సస ॥

.కథ యక థాం.సఖీ। ..రహ-సిమ। యా..సహ ॥
.ససరి గగమ గరి గసస। సని పదా। సా.. ॥
.రమ.యసి.తా..దృశ। శీ...। లం.. ॥
(తక్కిన చరణములు ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :—

దృశ్యమానస్య జగతోమిథ్యాత్వప్రతిపత్తయే
స్మృత్యర్థం గేయ రూపేణ విశదీకురుతే కవిః ॥

అష్టపది :— *భూపాలరాగం* *చాపుతాళం*

దృశ్య రూపమిదంత్వ యేశ్వరకల్పితం కలయామి
సత్య చిద్ఘన మద్విదంతవరూపమిత్యపియామి
శివశివశివేతరతయాకథ మి దంకల యామి ॥ 1
కల్పితం జగదేత దద్వయశుక్తి రూప్యవదేవ
సత్య హీనతయా పృథగ్గతయావిభాతి నదేవ ॥ 2
ఏకమేవ సదంతరంనహినాంతరం త్వయి భాతి
తేనమాయక మేతదీశ్వరభానమేవపునాతి ॥ 3
ఆత్మతత్త్వమర్త్య రూపవైతి సంప్రతి యోపి
ముక్తరూపతయా తదాసుఖరూప ఏవ సకోపి ॥ 5
తస్య విశ్వమిదంచభాతిపృథక్తయాత్మనినైవ
సద్విలక్షణ తా యథాన్యతథాసతోపితథైవ ॥ 6
వ్యావహారిక సత్యతాస్తినశాస్యత్య సత్యతయేవ
వ్యోమ నీరజ తుచ్ఛతేవనతుచ్ఛతాత్కృతు దేవ ॥ 7
పంచరత్నకవీశ్వరేణ సునిర్మితం సునయేన
గేయ మభ్యసనీయమేవంముముక్షుభిః ప్రణయేన ॥ 8
యస్యచాత్మత యావిభాసినతస్యసాక్ష్యపదేశ
తస్యసాక్షితయావిభాసి జగత్రయం పరమేశ 4

సారి ।గారిరి ॥ సారి। గారిరి ॥ సారి। సానద ॥ దరిరి। సా- ॥
దృశ్య।రూపమి॥దంత్వ।యేశ్వర ॥కల్పి। తంకల॥యా..।మి.॥
పాద ।పావగ ॥ పాద। పావగ ॥ గదవ వగగరి ॥ రిగరి సా- ॥
సత్య ।చిద్ఘన ॥ మద్వి। యంతవ ॥ రూపమి త్యపి ॥ యా..మి- ॥
సరిగ ।వదసా ॥ ససరి రిగగా ॥ రిగరి సానద ॥ దరిరి సా- ॥
శివశి ।వశివే ॥ తరత యా.. ॥ కథమి దంకల ॥ యా..మి- ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— గంగా తటాంత విపినవటమూల నివాసినం
ధ్యానేనరహితంశంభు మాహగౌరీ దశాం సఖీ. ॥

అష్టపది :— కర్ణాటకదేవగాంధారి ఆదితాళం

మండన మనుతను నందతి నసఖీ—గణయతి విధుమపిభానుం
నిందతి కమలం చందన మపిసా—పశ్యతి ఖదిర కృశానుం ॥
విరహకృశాభవదీయా భవ—విరహకృశా భవదీయా
మానద మదనజ తాపభయాదివ—తావక పదగమనీయా ॥ 1

విరహదావానల కబళిత మానస-మధ్యగతం మమయాకాంతం
మోచయ కథమపిమామితి కథయతి-సైషాలపతినితాంతం ॥ 2

నవనళినీదళవిరచిత శయనం—హిమజల నిక్త సకానం
విలుళిత మనసాతనుతేవపుషా—భస్మ భూతవలాశం ॥ 3

మలయజపవన నంకలయతిగిరిజా—విస్మరణ్మరజాలం
విపురతి భవమివవహతి నంలాపం—విదళిత మౌక్తిక
మూలం ॥ 4

అంజన కలుషిత నయనజలం—బహుముంచతి ముహురురు
తాపం
కుచకలశోపరి నిపతిత మాస్రం—పదముపయాతి దురాపం ॥ 5

అతి మదనాకృతి వపుర పరంతవ—భావన యైవ నికామం
భువిపరికల్ప్య సదాతవపూజాం—కురుతేసాకిలకామం ॥ 6

మంగళావయా మనసిజ జనితం—క్షిప్ర మపాకురుఖేదం
కుసుమ వితానిత శయనత—లోపరి—శయనం బహురతి
ఖేదం ॥ 7

దారిద్ర్యానల జనితభయంభువి—పుంసాం యదిశమ నీయం
పంచరత్న కవిభణిత మిదంభవ-భక్త ధనం వఠనీయమ్ ॥ 8

.నసా గమా పవపప । మగమగ మప । మగమగ రి స ॥
.మం-డన మనుతను । నం...దతి । న-స-ఖీ ॥
.నసా ససా నిరిసస నిని । నిరిసస గమగగ । మపమమ నినిపా ॥
.గణయతి వి-ధు-మపి।భా-----।----నుం---।
.సగా గగా మమ పదప । పమ గగగ । మపపదప ॥
.నిం-దతి కమలం--। చం--దన । మపిసా-- ॥

గమా గగా రిసరిసని ।సాసా సగమవ ॥
పశ్యతి ఖదిరకృ ।శానుం।... ॥
ససా ససా నిరిసస నిని ।నిసరిగగా। ... గగ ॥
విరహకృ శా...భవ। దీ...యా। ...భవ ॥
గగా మపా మగగా రిసని। సాసా। .... ॥
విరహకృశా.. భవ।దీయా ... ॥
నిసా రిగా గగ గగ। రిసనిసరిగ ।గాగగ ॥
మా-సద మరనజ। తా...పథి। యాదివ ॥
గపా మపా మగ మావమ గరి। పగరిరిసని। నీ నిసగమ ॥
తా-వక ప-ద-గమ। నీ...। యాభ-వ ॥
పమగా మపా మగగా గరి నని। సాసా సా .. ॥
విర హకృశా ....భవ। దీయా।.... ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— జననీ హృదయం జ్ఞాత్వా చింత్యమాన మివస్థితం
ధైర్య మాలంబ్య సా గౌరీశంకరం సమభాషతా ॥

శ్లో :— మోహన

ప్రదీప జ్వాలాభిః దివసకర నీరాజన విధిః
సుధానూతేః చంద్రోపల జలల వైరర్ఘ్య రచనా।
స్వకీయై రంభోభి స్సలిలనిధి సౌహిత్య కరణం
త్వదీయాభిర్వాగ్భిః తవ జనని వాచాం స్తుతిరియమ్ ॥

అష్టపది :— దేశాక్షి ఆదితాళం

అవనయ విషధర మణి మయహారం
జీవయకథమవిదూరిత మారం
కింతయాతవ శంకర చింతయా ॥ 1
త్యజన్కనకాహ్వాయ కుసుమ వితానం
విపిధోన్మాదన పిత్త నిదానం ॥ 2
పరిహర భిక్షాటన మతి ఘోరం
గౌరవ లజ్జాం బహు మతి చౌరం ॥ 3
రుధిరచషకకృత నరకపాలం
విసృజ దహన మయ మాయ సఫాలం ॥ 4
కరటితసృజ్మయగజపరిధానం
ముంచ విలోపయదిక్పరి ధానం ॥ 5

అస్థి స్రుక్ పరికర్మిత ఫాలం
సంరుజ్యోన్నయ శశధర బాలం ॥ 6
భజనియదీశ శుభ ప్రదరూపం
ఫలతి మనోరథ తనురను రూపం ॥ 7
పంచరత్నకవి వరముఖ జాతం
గిరిజాగీతామృతమవదాతమ్ ॥ 8

.మగా పపా న నరిగమ-గరిసని। దపదా ॥
.అవ నయ విష-ధర మణిమయ హారం ॥
.దరీసనీ దపమగ। గరి గపవ। పమ గ గరి స ॥
.జీవయ కథ మపి దూ..రిత మా..రం.. ॥
పమ గవ దన నస సని దదవ దవ మగ గరి సా ॥
కిం-తమ యా-తవశం।- కరచిం।--త-యా ॥
(తక్కిన చరణమ్ములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :—

సంసార సాగరే మగ్నాన్ ప్రాకృతాన్ విబుధానపి
సమీక్ష్య కారుణ్య వాన్ మునిః కశ్చిదభాషత ॥

అష్టపది :— ఆనందభైరవి ఆదితాళం

కుసుమ వితానే కనకవిమానే-జగదవనాయవసంతం
విరచిత వేషం తనుచితి శేషం-జనతా భజతభవంతం
శివశైలేశోధృతభుజగే-శోభన తటవన వాసే
అమరతటిన్యా అనుజభవాన్యా-దేవ్యా వసతి విలాసే ॥ 1
బహుమతమదనే విహరతిసదనే-జనయన్పరిజన మోదం
అపగతఖేదంముఖరితవేదం-పశ్యతవివిధవినోదం ॥ 2
అవిరతతానం సముదితగానం-పశ్యతనృత్తముదారం
ప్రణమతముదితం గణయతిసహితం-ప్రశమితచిత్తవికారం ॥ 3
బహుమణిఛాయాం కనకస భాయాం-నటనం కలయతి సాయం
దరణీవిబుధా ముదితాబహుధా-ధ్యాయతి చిన్మయకాయం ॥ 4
నిబిడితకేరే ఘటనాతీరే-సాంద్రతరాఖిలసాలే
పాలితమోదం బాణవినోదం-పశ్యన్ హృష్యతి కాలే ॥ 5
మంజులగానే మంగలయానే-మదయతి మానసమాజం
దలయతిఖేదం జనయతిమోదం-భజనీయాకృతిభాజం ॥ 6
అనుదితతపనే మృదుతరపవనే-ధామని వసతి సలీలం
అవిదితపాదం ప్రతిహతవాదం-భావయ తాదృశశీలం ॥ 7

ప్రకటితసేవం ప్రముదితదేవం-పంచరత్న కవిగీతం
పాతక భీత్యై ర్భావవిశు ద్ధ్యై-పఠనీయం భవగీతమ్ ॥ 8

నగమప పాపా। పదనిద దపపమ ॥
కుసుమవితానే। కనకవి। మా-నే- ॥
గమపప పమపమ గరి। రిమ మగమగ ।పా-- ॥
జగదవనా --- యవ। సం -----।తం--॥
పని సస సా సా। సనని నిరి స। నిదదప ॥
విరచిత వేషం। తను-చి-త। శే-షం- ॥
గమ పదప పమపమ గరి। రినిసా గరి। రిగస సా ॥
జనతా.. భ.జి.తభ। వం...। తం... ॥
పమ పపస సా సారిసని। సమగరి। ననిసా ॥
శి.వశై.లేశో...। దృతభుజ। గే.శో ॥
ప పని సస సనిద దనిద। దపపా। పా.. ॥
ఘన.తటవ.నవా..। సే..। ... ॥
సపగ మమ మా ప మమగ। గమపప। పాపా ॥
అమ.రత టి- న్యా...। అనుజభ। వాన్యా ॥
పాస నిగరిసని। సాసా। పమగరి సా ॥
దేవ్యా.వసతి వి। లా సే।...... ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :—

స్వాధీన పతికాసాధ్వీ ధీరారహసి లాలితా
పరిష్కృతాం ద్రష్టుకామా పార్వతీపతి మబ్రవీత్ ॥

అష్టపది :— *మలహరిరాగం* *ఆదితాళం*

కలయ మృదు దలధామపరిష్కృత నిటలత లోపరిభాగం
శశిధర సకల సముజ్వల దుల్బణ మణిమకుటోదితరాగం
యాహి మానద సోమశేఖరమా భజభూషణ దోషం
యానివిభూషణ భావగతాన్యపి పరిహర తానిసతోషం ॥
ఉజ్వల నవ మణిగణ విలసిత కుండల మండితగండం
తవముఖ మమలం, విలసితనయనం, నవమివ చంద్రమఖండమ్ ॥
ఉడుగణ పరివృత హిమకరబింబమివోపరి వినిహిత నీలం

విలసతు జఠరే తవమణి పతగం మదన తురంగమ కీలమ్ ॥
బహుళతరల తరహారలతాహృది తారావళిరివ కేశే
భుజయుగళోపరి కనకమయే తవ కేయూరే జ్వలితాశే ॥
కటితట సుఘటిత సారస నావృత కమనీయాంబర పీతం
విరచయ పదకమలోపరి హంసకమంజుల శింజిత గీతమ్ ॥
మరకత మణి శకలాంచిత కంకణ ధలధల రోచిరుదారం
విరచయ కరకమలద్వయ మపితే భక్తజనాభయ పారమ్ ॥
పంచరత్న కవి చిత్తవికాసజ రుద్రాణీ పతివేషం
కరగత బదరీ ఫలమివ సుకృతం చింతయ తామవిశేషమ్ ॥
రిసరిమ। పపపమ ॥ మదదప। మగరిస ॥
కలయమృదులదల ॥ ఘా.మప। దీ.ష్కృత ॥
సరిమప। గారిరి ॥ సాసా। సరిమపదా ॥ మమపద। ససస ॥
నిటులఅ। లోపరి ॥ భాగం। ... ॥ శశిధర। సకలస ॥
సమగరి। రిససస ॥ పపదప। మా.గరిరి ॥ సాసా। పామగరిస ॥
ము.జ్జ్వల। దుల్బణ ॥ మణిమకు ॥ టో..దిత ॥ రాగం। ... ॥
సామప। గారిస ॥ దాప। పపపద ॥ దససరి। సరిమామగగరి ॥
యా.హి। మానద ॥ సోమ। శే.ఖర ॥ మా.భుజ। భూ:ష.ణ.।
రిససా। ... ॥ పదదద। దాదద ॥ పదరిస। సదదప ॥
దో-షం। ...। యా.నివి। భూషణ ॥ ఖా.వగ। తా.న్యవి ॥
మమపప। దాలమ। పాపా। పామగరిస ॥
పరిహర। తానిస ॥ తోషం। ...... ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :—

యోగ మాస్థాయతిష్ఠంతం శంకరం లోకశంకరం
ప్రాప్య గౌరీ సఖీప్రాహ తదవస్థామి మాంక్రమాత్ ॥

అష్టపది :— శంకరాభరణం ఆదితాళం

ధ్యాయతిసీదతివిలపతివితతం
.గమ్యతితవగుణగణమపిసతతం
ప్రదేవ గృహే ముహ్యతి గౌరీ తాపమితం ॥ 1

ముంచతి నయనజలం బహువిమలం
సించతి ముహురుదు కంచుకపటలం ॥ 2

నాళీకం నతు పశ్యతి బాలా
నాళీరపి సాదృష్టి రసాలా ॥ 3

ఆతప తాపితతనుమతిరేతే
తుహిన శిలామయ ఫలకేశేతే ॥ 4

కోదిత లీలా కలహ విలాపా
శాదిత మదనవిలాసజతాపా ॥ 5

పంచరత్నకవి కల్పిత గీతం
సోమ శేఖరముదేఽస్తు సుగీతం ॥ 6

గమపప దవపప। మపదని। సనిసా ॥
ధ్యా.యతిసీ.దతి। విలపతి। నితతం ॥
సనిగరి సనిదప। గమపమ। గరిసా ॥
గం.మృతితవగుణ। గణమపి। నతతం ॥
సదసని సా..। సరిగమ। పమగరి ॥
దే.వగృహే.'। ము.హ్సతి। గౌ.రి. ॥
గరి గమసా..। మపదని సనిదప। పమగరి సా ॥
తా.పమిదే..। ......। ...... ॥
(తక్కినచరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :—

శివానురాగజనితసంతాపం గోప్తుమక్షమా
విజనే మానసచింతామాహగౌరీ మనోరథమ్ ॥

అష్టపది :— ఆహిరిరాగం ఝంపతాళం

ఆతప మిషేనయదితాపకరగోపనం
శీతోపచారకృతజనితమతిగోపనం
కేనవాగోపయేయం తమిహ మనోరథం చింతయేనం ॥ 1
హిమ సలిలసే కోపిమమ తపనసాధనం
మలయజరస స్నపనమపి మానబంధనం ॥ 2
వ్యజనపవనోపి మమ మదన తురగాయతే
కుసుమమయ శయనమపి దహనశకలాయతే ॥ 3
హారలతికావపుషి మారపాశాయతే
శీతకిరణోపిమమ తాపకిరణాయతే ॥ 4

నాలీకదల కలిత కంచుకీధారణం
అలికరజః పటవ దాత్తతనుదారణం ॥ 5
శయనమతి శంకాహిజనయతి హి
మాచతే దలనమపి నీహారశీతే శీలాతతే ॥ 6
పంచరత్నాదికవి తల్పిజరసాయం
పరమశివ సాయుజ్య గమననుగమాయనమ్ ॥ 7

పద। నినస ॥ సా। ససనని ॥ నిదనిద। నిసరిన। నినిప ॥ నిదపా ॥
ఆ.। తపమి ॥ షే। నయది. ॥ తా...। పకర. ॥ గో..। ప.నం ॥

నగ। మపద ॥ నినిద। పమమగ ॥ నగమపదప। మప గమ ॥
మగస। రిరిసా ॥
శీ.। తో.ప ॥ చా..। రకృత. ॥ జ.ని...। త.మతి ॥ గో..।ప.నం ॥

ననగ। మపా ॥ దపపమ। పదనిన ॥ పా। పపమ ॥ పప। దపిన ॥
కే..। నవా ॥ గో...। పయే.. ॥ యం। తమిహ ॥ మనో।. రథ ॥

నిపద। పమగ ॥ పమగస। రిసా ॥
చిం..। తయే.॥ పం...।

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— *కళ్యాణి*

కథమవిరతిగేహే ప్రాపయంతీ మృగాక్షీం
నరన వచన భంగయాసాదరం భాషమాణా
అవినపది విదిత్వాజాతకామాతిరేకా
నవిధ నహచరీ సాంభాషమాణేతియాతా ॥

అష్టపది :— *సారంగ* *ఆదితాళం*

బహుమత మదనే హిమగిరినదనే-సంభృత రతిసాధనే
కదమపి నవిధం గతయావివిధం-కల్పితకనకాననే
రుచిరే గంగాతట విపినే-విహరతి పురారిరుమయా ॥ 1
సురభిల నంలే వికనిత కమలే-వతనన గహనాంతరే
అవిదితభేదం గతరతిఖేదం-కల్పితకుముదాకరే ॥ 2
నిబిడితకీరే జలనిధితీరే-కల్పకసురభీకృతే
పరచితఖేలం ప్రభురతివేలం-సారనముఖరీకృతం ॥ 3
విలసిత చికురే కరధృతభ్రుకుటే-నజలకలితాజనే
అవగతకుహనం కుచభరనహనం-కలపనకమలాననే ॥ 4

శంకరపాదే మితసవివాదే-వంచరత్నశోభితే
విలసతు సదయంబుధజనహృదయం-వంకజ భవపూజితమ్ ॥ 5

.నిసారిసా రిమపా। .మపాదపా। దనిసా ॥
.బహుమతమదనే। .హిమగిరి। సదనే ॥

.నిరీ సనీ దదవమ। .దపమరిగ। రీసా ॥
.సం.భృతరతిసా.। ..వ.నే..। ॥

.మపాదపా దనిసా। .నిరీస సని। దదపా ॥
.కథ మపి సవిధం। .గ.తయా.। వివిధం ॥

.పా.వమా గమరీ। .రిసా। రిగమవ దనిసా ॥
.కల్పిత కనకా। .సనం। ...... ॥

.నిసాదా. పవమగా। దవపవమ। గమరిసో ॥
.రుచిరే.గం..గా। తటనివి.। నే... ॥

.నిసారిసా రిరి వమ వ। వద నిసా। మదవమ గమరిస ॥
.విహర తిపురా..రి। రు.మయా। ......।
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము:—

ఆగలం గర లాక్రాంత మాకల్పిత భుజంగమం
గోకర్ణేశంగత్వాప్రాహ బృహదంబా శాంసఖీ ॥

అష్టపది :— మలహరి ఆదితాళం

గరళమలిన గళజనిత భయేన-వినరతి యావిష వచన నయేన
తావమ గోకర్ణేశ్వర హరహర-తావమ గోకర్ణేశ్వరహరహర ॥ 1
భుజగ వలయయుత భుజయుగళేన
జనిత భయావినిహితగరళేన ॥ 2
మలయపవన మిషతుషదహనేన
వ్యసనమితాతవ ముఖవవనేన ॥ 3
పికశుకముఖ ఖగకల రణితేన
లులితమనాధురి హితభణితేన ॥ 4
మనసిజ శరతతి కృతదళితేన
వ్యథితతరహృది రసమిలనేన ॥ 5
సులభిల మలయ జ రసతపనేన
వ్యథితరాతప రిపులపనేన ॥ 6

అనల శకల నమదలశయనేన
విథతతమానినశశి నయనేన ॥ 7
అవిరల బహువిధ హిత కథితేన
జనితసుఖా భవ తవ విహృతేన ॥ 8
ప్రణమతభవమిహ శివచరితేన
బృహదంబాసుత విబుధ కృతేన ॥ 9
పంచరత్నాదిమకవిరచితే
గోకర్ణేశ్వర హరహర ॥ 10

.పపామ పప దనస। పదసరి। సా.ని నిదదప ॥
.గరళ మలినగళ। జనితభ। యే...న. ॥
.రిమాప నీనిద దనస। నిదపప। మగరిస ॥
.విదుర తియా..విష। వచనన। యే..న ॥
.నిదాససా రీ గరిరిస। రీగరి। ససనస ॥
.తా.మవ గోక...। ర్ణేశ్వర। హరహర ॥
.పదాసరీ ససనిదప। పమపమ। గరిరిస ॥
.తా.మవ గో..క.। ర్ణే.శ్వర। హరహర ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— కామారిణా భగవతా ప్రేషితా చంద్రమౌళినా
మానేన విరసాం గౌరీం జగౌ హరదశాం సఖీ ॥

అష్టపది :— వరాళి రూపకతాళం

గణిత మణిమయ మాలోమదన మనుసంధామ
కలిత జలజ శకలో విరహదమనశమనాయ
తవనిగమేపురవైరీ బతసీదతి బాలే ॥ 1

వలతి జలద సమీరే మదనదహనభవాయ
దహతి శశి కరనికరే స్వసఖి విజయకరణాయ ॥ 2

రసతి విపినమయూరే విరహిజన విమోహాయ
నరతి జలధర వివరే మదమోజ్జీవనాయ ॥ 3

దపద। నిసని ॥ దనీ। సరిగరిగ ॥ గగరి। ససని ॥ దనీ। సా ॥
గలిత। మణిమ ॥ యమా। లో-...॥ మదన। మనుసం। .ధా।యా. ॥

పదని। ననని ॥ దపమః దపపమగ ॥ గగగ। దపమ ॥
కలిత। జలజ ॥ శకలో।- ... ॥ విరహ। దమన ॥
పమగ। గరిస ॥ ననిస। గగా ॥ పవాదః పదా ॥
శమనా। ..య ॥ తవని। గమే ॥ పురవై। .రీ ॥
ననిస। గరిరి ॥ సాసనిస। ... ॥
బతసీ। .దతి ॥ బా..లే। ... ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

అష్టపది :— కేదారగౌళ ఆదితాళం

విహరతి పురరిపు రిహామదనవనే-
కిమితి విషీదతి సఖివద భవసే
శంకరే కురునఖి భావముమే ॥ 1
అనుదిత మనునర రహసివసంతం
తవముఖ కమల మధూనిపిబంతం ॥ 2
శశిధరలేఖాలంకృతమకుటం
నిజతను శోభారంజిత నికటం ॥ 3
వికసిత సరసిజ సుందరవదనం
రతిమకరధ్వజ మంగళ సదనం ॥ 4
ఏనమిహాతామ్రశితం త్యజవిఫలం
ఇహసఖిమాకురు యౌవన మఫలం ॥ 5
లజ్జామానౌ కథమపి వారయ
మేనామానస రథమపి పూరయ ॥ 6
భుంక్ష్వతపఃఫలమదునోపనతం
మంగళభాజన వపుషావనితం ॥ 7
పంచరత్న కవి భాషిత గానం ॥
పార్వతీ పతి ముదే రసపానమ్। 8

.రిమాపనీ నరిరిరి। రిమగరి। ననిసా ॥
.విహరతి పురరిపుః రిహామద। నవనే ॥
.నిసారిసా నరిస నిదదపః పదప పమగః గరిమరి సా ॥
.కిమితివిషీ...దతి। సఖి.వ.ద।భ.వ.నే ॥
రిమపప నీసరి। .మగ రిరి। ననిసా ॥
శం.కరే కురున। ఖి--భా--వము.మే...। ... ॥

శ్లోకము :— మానేన విరహం ప్రాప్యకోపేన కలుషీ కృతా
గిరిజాముచితైర్వాక్యైర్మాన ప్రాగి శంకరః ॥

అష్టపది :— ముఖారి ఝంపెతాళం

నయన నళినేనయది పశ్యసి జనం ప్రియే
వ్యపనయతు దురితమతి దూరం
కనకమయ మందిరేకమలదలసుందరే
సతుపిబతు విషయసుఖపూరం శివే వామలీలే
త్యజసుహృదిరోష మపిదోషం
విషమశర పాతకీ విదళయతి దూరం
కామ పి పూరయసతోషం ॥ శివే ॥ 1
ఖేదయసి మానకరణేనయదిమామయే
తావక సుఖాయయతనీయం
విరహ విషమాస్మరస్త్వమియమబలా
జనస్త విదిద మనుచింత్య కరణీయం ॥ శివే ॥ 2
శ్రమజలధి సాధనం రతివిరహ కారణం
పరిహర ముధామానసిమానం
యదివదసి కేవలం మమహృదయ మోహనం
ప్రభవాని తవసుఖ నిదానం ॥ శివే ॥ 3
ముఖకమల మండనం తనుజడిమ ఖండనం
శిశిరసమ యోదయస్వేదం
ఖదిర రస సాదితం కర్పూర భావితం
తాంబూల మాద్రియ స్వేదం ॥ శివే ॥ 4
అయిజఘన మండలం మణి రశన యోచితం
విరచయనినాదరమణీయం
కుచకుట్మ లాంతరే నవరత్న మాలికా
రోచయతు కాంతికమనీయం ॥ శివే ॥ 5
ఉరసిమమ వాసినీ సితినలిన భాసురే
శోభయ మమాఖిలశరీరం
పదకమలయోరుపరి మంజీర శింజితం
శ్రుతిపథం కలయమమధీరం ॥ శివే ॥ 6

నహికలహ కాలోయ మబలే రతిప్రియే
మాకృథా వితథమిహ కాలం
కమలదల నిర్మితం కాముక మనోహరం
శయన మవలోకయ విశాలం ॥ శివే ॥ 7

హరముఖ సమీరితం హిమగిరి సుతాహితం
పంచరత్నాది కవిగీతం
రతి కలహభంజనం శృతిశిఖరబంధురం
శ్రో తవ్యమేతదవిగీతం ॥ శివే ॥ 8

రిగ। రిసస ॥ సా। సగరిసని ॥ దనిద। సరి గరి ॥ రిరిసని। నిద పా ॥
నయ। ననలి ॥ నే। నయ-ది- ॥ వ-।శ్యసిజ ॥ -నం...। ప్రి-యే ॥
రిని। దనిదనిద ॥ దవ ద। సససనిద ॥ పా।పమ గరిరిస। రిగ రిసస ॥
వ్యవ। నయ ॥ -తు ॥ మ। రి.తమ.తి। దూ రం... । కన । కమయ ॥
సా। సగరిసని -ద నిదం సరిమ। మా మదపమగ। రిపగ ।రిసరి ॥
మం।దిరే... ॥ కకు। లదల ॥ సుం।దరే... ॥ సతు। విబతు ॥
రిమగరి। సనిని దనివ ॥ పమగరి। రిస రిమవని ॥
వి-ష-।య-సు-ఖ- ॥ పూ... ...।రం... ॥
స।సా- ॥ -పద। నిద రిసనిద ॥ దప। పారి ॥ మప। రిమ పదప ॥
శి-వే- ॥ మ-।మ-లీ... ॥ లే శి।వే।వా-మ... ॥
పమగరి। రిసా. రిగ। రిసస ॥ సనినిద। ససరి ॥ రిమగరి। రిసా ॥
లీ...లే- ॥ త్యజ। సుహృది ॥ రో...।షమపి ॥ దో...।షం.. ॥
సరి। మపనిద ॥ దనిద। నిద పదనిద ॥ నిదగ రిసస ॥ సనినిద। పా ॥
విష। మశర ॥ పా...।త-కీ... ॥ విద-లయతి ॥ దూ...।రం ॥
పగ। రిసరి ॥ రిమగరి। సనినిదదప ॥ పమగరి। సరిమపని ॥ నిదస।సా ॥
కా.। మమపి ॥ పూ...।ర-య-స ॥ తో...।షం... ॥ శి వే. ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

ము :— భర్తు స్సమారాధనమంతరేణ భావేన సాహిత్యవినిశ్చయేన
సంజాత మంచాక్షతయావిహస్తాంసంబోధయామాన సఖీక్రమేణ॥

రి :— *కల్యాణి* *ఆదితాళం*

అనుదిత మరుణ కరాంకురజృంభిత-కుసుమశరాసనబాణం
ఆహరపూజయ హరపద మచిరా-దవిదిత తరపరిమాణం
స్నిగ్ధేపుతరమరనం పరి వృథ పమనయబాలే ॥ 1

పంకజ భవనవ పంకజలోచన-భావనయాపిదురాపం
శంకర చరణ జుషామపి విదుషాం-పరిహృదమానసతాపం ॥ 2
శోభనపూర్వక గోమయ గోముఖ-రంగలతాభిరు పేతం
పరుకళ్యాణ నిదాన మిహాశ్రమ-మామోదేనసమేతం ॥ 3
జేలా జనకుశ కల్పిత మానస-యోస్తీర్యోదకపాత్రం
ఆనీయాంతిక మధివసళంభో-రానమ్యానత గాత్రం ॥ 4
కుంకుమ చందన ఘనసారేక్షుర-సాది రసాయన జాతం
సంపాద్యోన్నతవేదితలోపరి-హరమారాధయ భాతం ॥ 5
మోచాకేర రసాలకపిత్థప-లావినివేదయకామం
దీపారాధన తోషితమయికురు-పశ్చాత్తాపయకామం ॥ 6
శంభోశంకర శశధరశేఖర-సాంబ శర్వభవమోచన
భక్తజనప్రియ పరమదయాలో పాహిపద్మనిభలోచన ॥ 7
ఇతిసఖి కథితంగిరిజాచరితం-పంచరత్నకవిగీతం
యోసౌగాయతి సాయంప్రాతః-దురితం తరతి పరీతం ॥ 8

పమనిద పమగరి। గరిసని। సని డనిస ॥
అనుదిల మరుణక। రాం-కుర। జ్రుం--భిత ॥
రిసరిరి పమగరి। పమగ మ।పా ॥
కుసుమశరా-సన। బా...। ణం ॥

పమ గమపదపదద। నిపదని। సనిరీ ॥
అ.. హరపూ-జయ। హరపద। మచిరా ॥
గరిసస సనిదనిప। పనిదని। సా.. ॥
దనిదితి త-రపరి। మా....। ణం.. ॥

నీరీ....। .గరీ ససని। దసనిద పపమ ॥
స్నిగ్ధే-...। పురమథ.। నం...పరి. ॥
గరి గరిగరి సస రిగమ। మగమపద। దా.. ॥
వృథ మ.ను.నయబా..। ..లే..। ...॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— శ్రీరాగం

త్యక్త్వాంతాపసవేషమాదిమమరం ప్రాప్తా జగన్మోహినం
శృంగారాది రసాయనం త్రిజగతాం ఆనంద సందాపినం
మందార ప్రభవ ప్రసూన కలికా సౌరభ్య సాంద్రీకృతం
గౌరీశంకర మేవకేళి సదనే సానంద మైక్షిష్టతమ్ ॥

అష్టపది :— మధ్యమావతి ఆదితాళం

గౌరీముఖ సరసీరుహ దర్శన హర్షితమానస హంసం
తుహినాచల మివభువనవిమోహన శశధర శకలవతంసం
సాదరమైక్షతసాకరుణాకర ఆనందోజ్జ్వల హాసం
హరమేకరసంవరమచిరద్యుతి భాసం ॥ 1
నయనమనోహర వదన నిశాకర-వంచిత హిమకరబింబం
చుంబనలోలుప చంచలపుటయుగ-దంత వసనమిష బింబం॥2
సురభి సరోరుహ మృదుల దళోపమ-నయనమమానమసంగం
క్షీరాంభోనిధివేలాతటమివ-ముక్తాఫలకులసంగం ॥ 3
కోమలమణిగణ ఖచితమనోరమ- కుండల మండిత గండం
చింతామణిమివచింతిత ఫలద-మభంగురసచ్చిదఖండం ॥ 4
అంబుద కోకిలషట్చరణస్వన-మంగీకృత్య వసంతం
శంబరవైరి సమాగమ కారణ-మయ్యాదృత్యవసంతం ॥ 5
మృగమద చందన సురభిశకంధర-మతిధవళం భగవంతం
నవమదనోచిత విహరణ సాధన-శయనీయే[ప్రభవంతం ॥ 6
వేదోహర ముఖవిబుధ మనోరథ-కల్పక కల్పక కందం
సాకూతస్మిత శీలావేక్షణ-మాలాయుక్త మమందం॥ 7
సూత్రేమణిమివగుంఫితమమలం-పంచరత్నకవిబంధం
పశ్యతి విబుధా భక్తిదమనిశం-గిరిజా కరుణాగంధమ్ ॥ 8

.రిమా పమా రిరిసస। నిరిసస నిని। సారిరి ॥
.గౌ.రీ.ముఖసర। సీ...రుహ। దర్శన ॥
.రిమా మమా మాపమ। పానినిపమ। పమరీ ॥
.హ.ర్షిత మానస। హం...। సం.. ॥
.రిమాపనీ నినినిప। పనిసరి। నిససస ॥
.తుహినా.చలమివ। భువనవి। మో.హన ॥
.నిరీసనీ నిపపమ। మమరిస రిమపని। సా.. ॥
.శశిధర శకలవ। తం-......। సం.. ॥
ససా నిపా నీసస। .నిసా రిపమ। రిరిసస ॥
.సా. దర మైక్షత। .సా.కరు.। ణా.కర ॥
.పనీనీ. సరిసని పమ। పా.ని సా। సరిసని పా ॥
.ఆం. నం.దో...జ్వల। హా..సం. హా.ర.మే ॥
పనిసరిసని పపమమ। రీనస। రిమపని సా ॥
కరసం...వరరుచి । రద్యుతి । భా...సం ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మోహన
చూడామణీ కృత శశాంక కలాసముద్యత్
జ్యోత్స్నావితాన బహులీకృత చంద్రపాదైః।
ఉద్దీప తారహసికేళి గృహే నివిష్టం
దృష్ట్వా హరం హర సఖీ మియవిత్యువాచ ॥

అష్టపది :— ఘంటారవం ఝంపెతాళం

కంజదల పింజరిత కామ భవనే
ఇహవిహర రహసి నవ కుందరదనే
నవది బాలే మంగళ నిదానం-సఖిపురారిం రంజయపురే ॥ 1
వరిలగ్న నవరత్న మంచఫలకే
ఇహవిహర పరమశివ భోగరసికే ॥ 2
శశి శకల మృదుపవన జాతమదనే
ఇహవిహర కుసుమశర బాణనయనే ॥ 3
కమలవన గంధవహ సుమనోహరే
ఇహవిహర విషమశరకాతరతరే ॥ 4
సురభి భవకుసుమశర పోషితరమే
ఇహవిహర నవమదన సాధకతమే ॥ 5
అతిధవళ మృదులతర శయనోదరే
ఇహవిహర వివిధరతి భేదచతురే ॥ 6
కందళిత కోరకిత చంపకవనే
ఇహవిహర కుటిలతర కుంతలఘనే ॥ 7
పంచరత్నాదికవి వర్ణితహరే
ఇహవిహర మదన బహుమాననమరే ॥ 8

సా౹రిసరి ॥ మా౹ పమ గగ ॥ గా౹ మపదపద ॥ పా౹ ... ॥
కం౹ జదల ॥ పిం౹ జ-రిత ॥ కా౹ మభ౹ వ-నే౹ .... ॥
గగ౹ మ పదప ॥ గగ౹ మప దప౹- గా౹ పమగగ రి-సా౹ ...
ఇహ౹ విరహ ॥ రహ౹ సి నవ౹ కుం ॥ద ర ద ॥ నే౹ ...
సరి-॥ మాపమ గా ॥ రిసరి౹ రిసీ ॥ సీ౹ సరి మాపమ ॥ గా౹ గరి రీ ॥
నప౹ ది ... బా లే..౹ .. ॥ మం౹ గలని ... ॥ దా౹ నం .. ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్లోకము :— మానేన విరహం ప్రాప్యాసీ దమానాంమనస్వినీం
శంకరః ప్రణయాదాహగిరిజామ అనురంజయమ్ ॥

అష్టపది :— పంతువరాళి ఆదితాళం

కుసుమవితానితశయనమలంకురు-నిహితపదాన విలాసం
తవవద పద్మ సపత్న సరోరుహ-మిదముపయాత్వ వికాసం।
ఇహనవిధే విహసంతం భవమవలోకయబాలే ॥ 1
అనిల గలితసుమ మలకభరంతవ ధృఢసహనంకల యేహం
నిటలతలే తవ మృగమద తిలకం-మలయజ గంధిక దేహం ॥ 2
పరిహర విరహదమశుభకరం-తవ విఫల మమం హృదిమానం
శృతిసుఖదంతవముఖ కమలోదిత-మయిదయితే కురుగానం ॥ 3
కుచకలశోపరి పత్రలతామయి-విలిఖాం వ్యవనయ చోలం
అనుభవదైతే సహచర సవిధే-ఖేలనమనునయడోలాం ॥ 4
లంబిత పదయుగలే తవకామిని-యోజిత యావకసారం
అంబర మసితద్యుతి రివలంబయ మామవలంబిత హారం ॥ 5
మామయిమధురంతావకమధరం-పాయయవయ ఇవజాలం
వపురి దమబలే కవలయవవృష్ణా-శాఖైరర్జున సాలం- 6
అయిరశనాగుణ ముదితరవం-కురునా నాశింజితభేదం
విహరయథారుచివిగత భయాస్మర-సంజాతం త్యజఖేదం ॥ 7
విలులితచికురం తవముఖకమలం-శ్రమజలకలుషకపోలం
ముహురభివాంఛతి ననుమమ మానస-మువలోకితుమతిలోలం ॥
పంచరత్న కవి భణితమిదం భవ-భక్తజనాభయ దానం
కలయతు గిరిజాపతి పరితోషం-బహుకళ్యాణ నిదానమ్ ॥ 8
పదానిసా సని ద దప। ప పమ గమ। గరిరిస ॥
కుసుమవి తా నిత। శయ-నమ। లంకురు ॥
సనీ సనీ గామరి। గామ పా। దపమప దా ॥
నిహితవ దానవి। లా.. నం। ..... ॥
మదా మదా నీసస। సనిగరి సస ॥ సనిద నిస ॥
తవ పద పద్మస। వ...త్నస। రో..రుహ ॥
దసా నిదా పద ససని। సా..। రిసని దపా ॥
మిద ముపయా-త్వవి। కా--।సం .... ॥
సనీ సరీ గా మమగ రీ పమగరి సా ... ॥
ఇహ నవి ధేవి-హా। సం ....। తం .. ॥
ససా ససా సాని దమద। సనిదప మగమగ। రీసా ॥
భవమవలో .. కయ। బా .... లే... ॥
(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడుకొనవలెను)

శ్లోకము :— రమ్యసాను వ నోదేశేశివ శైలస్య కంధరే
క్రీడంతంశివశైలేశం కల్యాణేప్రాహ శంకరమ్ ॥

అష్ట పది :— సౌరాష్ట్ర ఆదితాళం

విరచితమండన ఖండన తనుజిత-మన్మథఘటియ యథోచితం
శశిధరశేఖరచంద్రమసం మకు-టేన సుయోజితం ॥ 1

దనుజభయంకర శంకర హరకర-జేన నిజేన భుజాంతరే
నఖపద చంద్రకలాంకురు కుచయుగ-శేగళితాంతరే ॥ 2

మృగమద చందన నిందన కలుషిత-నిటలతలం తిలకాంచితం
పరిహర భీషణభూషణమనుతను-పురహరతవయదివాంచితం 3

కుచయుగశేచ గళేచనిరంత-కుంకుమచందనరోపణం
కలయ విలోలకపోల విచిత్రిత-పత్రవిలేఖన గోపనం ॥ 4

నిత్య నిరంజన భంజనకోవన-లేపన శోభనమంజనం
ననునయ నయనే కువలయసదృశే-భువనవిమోహనరంజకం॥ 5

ఉరసినిరంతరదంతుర హారల-తావరి కల్పిత కంచుకం
యోచనమోదయలోచనచంద్రిక-యాసుఖముత్సుకచుంచుకం॥6

అనుదిత దూషణ భూషణభూషిత-మాత్మా నంతవఖేలయ
శివశైలే మహేశమనోహర-నిత్యంమామపి వేలయ ॥ 7

శివగిరి వివరే రుచిరే వచనం-కల్పన్యా మృదు సంహితం
శృతిపథమధురంభిదురంవిపదాం-పంచరత్నకవిబృంహితమ్॥8

.దనీ ససా సా సనని। దదని సనని। దద దప ॥
.విరచిత మండన.। ఖం..డన.। తనుజిత ॥
.దసా దపా మగగరి। గమ దదప। దా.. ॥
.మ.న్మథ ఘటమయ। థో..చి.। తం.. ॥
.దనీ సరీ రిమ గరిస। ససని దప। మమగ రిస ॥
.శశిధర శే..ఖర। చం..ద్రమ। సం..మకు ॥
సా.ని దద ససని సరి। గమపమ గరిగరి। సా.. ॥
టే..నసు యో.జి। తం......... ॥
.గమాపా. పపా.మద। దా.ద సనిరి। సా.. ॥
.గిరిజా. జగా..వి। తి.సుం..ద। రే... ॥

.దనీసా. ననిదదవ। మగనరిరి। సా.. ॥
.శివశై. ల.సా.ను। కుం...ద। రే.. ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

అష్టపది :— హమ్మీరుకల్యాణి ఆదితాళం

ఋతు సమ యోచిత కరణ కలాపా
గళిత మదన కృత మానస తాపా
కామ జనితజవాకమనీయరూపా
కామ జనితజవా విహరతి హసిపురరిపుణా ॥ 1
స్మరణ విషయ రతి విఘటిత చోళా
నిహిత చరణ యుగ చలన్నవ దోల ॥ 2
కుచ తట విరసితకోమల హారా
కుసుమ నికర యుత కుంతలభారా ॥ 3
మృగమద సురభిళకలుషకపోలా
పురరిపు నానహా విహరణ లోలా ॥ 4
జఘన విలంబిత గమన విశేషా
మదన విజృంభిత సమర దృగీషా ॥ 5
మందస్మిత యుతవదనసరోజా
కందర్పోత్సవ కలశోరోజా ॥ 6
హంసక హంస వదాంబుజయుగళా
శంభుతనూకృత నిజతను శబలా ॥ 7
పంచరత్న కవి కల్పితకామా
పరమ శివాహిత పంకజ దామా ॥ 8

.నిసా రిసా రిమపవ। .మపాదపా। దనిసా ॥
.ఋతుసమయో.చిత। .కరణక। లా.పా ॥
.నిరీ సనీ దదపమ। రీగమ। రీసా ॥
.గళి తమ దనకృత। మానస। తాపా ॥
పా.మ మదపమ గమ। దా..। దదనీన ॥
కా.మజ.నితజ। వా..। కమనీ. ॥

రిసనిని దదపా। పమగమరీ। సా.. ॥

.యరూ...పా।......।... ॥

.మపద పమగమ। రిరిసని। సా. ॥

.విమరతి రమసి। పురరిపు। ణా.. ॥

(తక్కిన చరణములన్నీ ఇట్లే పాడవలెను)

శ్రీ అత్రికులతిలకాయమానానన్తయజ్వ కులకలశసింధు
కౌస్తుభాయమాన కృష్ణదీక్షితతుర్యతనయ
మృత్యుంజయార్యతమనంభ
వానంతనారాయణనామధేయ
పంచరత్నకవికృతం
గీతశంకరం
సమాప్తమ్

శ్రీ గీతగోవిందములోని అష్టపదులకు ప్రాచుర్యంగా ఉన్న రాగతాళాలు

పేజీ	అష్టపది	ముద్రితరాగం	ముద్రితతాళం	ఇతరరాగతాళాలు	
1.	ప్రళయపయోధిజలే	మియామల్హార్	ఏకతాళం	మాళవ	రూపక
3.	శ్రితకమలా	భీంపలాసీ	రూపక	భైరవి	త్రిపుట
				ఘూర్జరి	నిస్సార
4.	లలితలవంగ	బసంతబహార్	ఏక	వసంత	ఆది
					యతి
6.	చందనచర్చిత	తిలంగ్	ఏక	రామక్రియ	యతి
8.	సంచరదధర	తోడి	త్రిపుట	ఘూరరి	యతి
				తోడి	ఆది
				ధన్యాసి	ఆది
				దేశాక్షరి	ఆది
9.	నిభృతనికుంజ	ఆహిరిభైరవ్	ఏక	గుణక్రియ	ఏక
				మాలవగౌడ	ఏక
12.	మామియం	భూపాలతోడి	త్రిపుట	భూపాల	ఆది
				ఘూర్జరి	యతి
15.	నిందతిచరిదన	బాగేశ్వరి	ఏక	కర్ణాట	ఏక
				సౌరాష్ట్ర	ఏక
				కాసడ	ఏక

పేజీ	అష్టపది	ముద్రితరాగం	ముద్రితతాళం	ఇతరరాగతాళాలు	
16.	స్తనవినిహితమపి	పట్ దీప్	ఏక	దేశాక్షరి	ఏక
				దేశాఖ్య	ఏక
19.	వహతిమలయ	పీలూ	రూపక	పంతువరాళి	రూపక
				దేశాక్షరి	రూపక
				దేశవరాళి	రూపక
20.	రతిసుఖసారే	భైరవి	ఏక	ఘూర్జరి	ఏక
				పాడి	ఏక
23.	పశ్యతిదిశిదిశి	బృందావనసారంగ్	ఏక	గుండక్రియ	రూపక
				శంకరాభరణ	రూపక
				గుణకరీ	రూపక
25.	కథితసమయేఽపి	ఆహిరిభైరవ్	ఝంపె	మాళవ	యతి
				ఆహిరి	జంపె
26.	స్మరసమరోచిత	సారంగ	త్రిపుట	వసంత	యతి
27.	సముదితమదనే	సావేరి	చాపు	ఘూర్జరి	ఏక
29.	అనిలతరళ	పీలూ	ఆది	పున్నాగవరాళి	ఆది
				దేశవరాళి	రూపక
31.	రజనిజనిత	ఖమాస్	ఆది	భైరవి	ఆది
				భైరవి	యతి

33.	హరిరభిసరతి	సింధు భైరవి	ఆది	యదుకులకాంభోజి	ఆది
				రామకరి	ఆది
				ఘూర్జరి	యతి
35.	వదసియది	దేశ్	ఆది	దేశివరాళి	మధ్యమాది
				ముఖారి	జంపె
39.	విరచితచాటు	యమన్	ఆది	మోహన	ఆది
				కళ్యాణి	చాపు
				వసంత	యతి
40.	మంజుతర	కాపి	ఆది	బంగాళవరాళి	రూపక
				ఘంటా	జంపె
41.	రాధావదన	దుర్గా	ఏక	మాళవ	ఆది
				మధ్యమావతి	ఆది
				వరాళి	యతి
44.	కిసలయశయన	విభావ	ఏక	విభావ	ఆది
				నాదనామ	ఏక
				విభావ	ఏక
46.	నయనకురంగ	లలిత	ఏక	మంగళకౌశిక	చాపు
				రామక్రియ	యతి

గీతశంకరములోని అష్టపదులకు ముద్రిత తదితర రాగతాళాలు

పేజీ	అష్టపది	ముద్రితరాగం	ముద్రితతాళం	ఇతరరాగతాళాలు	
51.	శమితజగత్త్రితయే	మాయామాళవగౌళ	ఆది	మాలవి	ఆది
54.	మలయానిల	పంతువరాళి	చతురశ్రఏక	రామక్రియ	ఆది
				పంతువరాళి	ఆది
55.	శంబరవైరి	దేవగాంధారి	చతురశ్రఏక	పంతువరాళి	ఆది
65.	గరళమలిన	మలహరి	ఆది	ముఖారి	ఆది
				వరాళి	ఆది
69.	అనుదితమరుణ	కల్యాణి	ఆది	సాళగభైరవి	ఆది
72.	కుంజదల	ఘంటారవం	ఝంపె	దేశవరాటి	ఝంపె
74.	విరచితమండన	సౌరాష్ట్ర	ఆది	మంగళకౌశిక	ఆది

శ్రీ గీతగోవిందములోని అకారాది పద్యానుక్రమణిక

గీతశంకరములోని అకారాది పద్యానుక్రమణిక

శృంగారపదములు

(పాటలు-పద్యాలు)

ఇందుమతీ పరిణయము

(ప్రబంధము)

ప్రచురణలపై

ప్రముఖ పండితుల అభిప్రాయములు

డా॥ దివాకర్ల వేంకటావధాని
ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షుఁడు
ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయము

వాఙ్మయ మహోధ్యక్షు
కళాప్రపూర్ణ
శ్రీ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారికి
Joint Director, oriental Manuscripts
Library and Research Institute
Hyderabad-12 (A. P.)

నమస్కారములు.

తాము దయతోఁబంపిన ఇందుమతీపరిణయప్రబంధము, శృంగార పదములు, రాధావంశీధర విలాసనాటక్ అను హిందీయక్షగానము అను మూఁడుగ్రంథములును జేరినవి. ఇందుమతీ పరిణయమునకు ముందు తాము రచించిన తొలిపలుకు చదివితిని. తాము ఏడవ వైవస్వత మన్వంతరములోని పంచమ మహాయుగమునందలి త్రేతాయుగములో శ్రీరాముడవతరించినట్లును, రామభద్రకవి యిందుమతీ పరిణయమును రచించుటకుఁబూర్వమును రచించిన తరువాతను గాక రచించుచున్న సమయమందే కృష్ణభూపతి ఆ ప్రబంధమును తన కంకితమిమ్మని అడిగినట్లును, కవి కృష్ణభూపతి వంశమును వర్ణించుచు విష్ణుపాదాదిగా నాల్గవజాతిని పేర్కొనుట అతని ఆర్ష విజ్ఞానలోపమును సూచించుచున్నట్లును తెలిపిన విషయములు యుక్తముగానున్నవి. కాళిదాసు కావ్యములు మూఁడును విశిష్టశిష్ట కావ్యములనువిషయమును జిజ్ఞాసువుల యెఱుకకై తామొక గ్రంథముగా రచించుట యుక్తముగా నుండును. సమ్మోహనాస్త్రమును గుఱించి తాము వివరించిన ఆర్షవిజ్ఞాన విశిష్టమైన పరిశోధన అద్భుతముగా నున్నది. అట్లే తాము తెల్పిన ఛందోబంధవిశేషము లపూర్వములై కూలంకషమైన తమ ఛందశ్శాస్త్ర పరిజ్ఞానమును వెల్లడించుచున్నవి. చంపను లేఖకు లెవరో చాపగా వ్రాయుటవలనఁగలిగిన పొరపాటును తాము చక్కగా సూచించి యున్నారు. ఆ దిద్దుపాటు యుక్తియుక్తముగా నున్నది.

శృంగార పదములకు తాము రచించిన విపుల విజ్ఞానవంతమైన పీఠికను పఠించి ఆశ్చర్య చకితులు కానివారుండరు. పదమనగా పాట అనియు, పద్యమనగా వృత్తమనియు లోకమున పండితులు సైతము తలంచుచుండుట పరిపాటిగా నున్నది. తాము ప్రమాణ నిదర్శన హేతువాద పూర్వకముగా పద్యశబ్దముచేత మాత్రాబద్ధములైన పదములు కూడా గ్రాహ్యములగునని నిరూపించిన తీరు అప్రత్యాఖ్యేయమై అద్భుతముగా నున్నది. తామందుకుఁజూపిన ప్రమాణము లసంఖ్యాకములై అందలి యాథార్థ్యమును వేయి విధముల నిరూపించుచున్నవి. పదశబ్దమును తాము వివరించిన తీరు యుక్తియుక్తముగా నున్నది. పాద, చరణ, శబ్దములు పర్యాయ

పదములే యైనను చరణమునందు పాదములుండునని తెలిపిన విషయము నాకు నూతనము. ద్విపదాదులు కూడ శుద్ధ దేశీయములు కావను విషయమును తాము చూపిన ప్రమాణములను దిలకించిన తరువాత నెవ్వరును కాదనజాలరు. శార్ఙ్గదేవుని సంగీత రత్నాకరమున కానబడు ఛందస్సంగీత శాస్త్రముల సమన్వయమునకు సంబంధించిన అనవగాహ పూర్వకమైన అసమగ్రతను తాము సప్రమాణముగా ప్రదర్శించియున్నారు. వృత్తాఖ్య వృత్తములను గూర్చియు పదమనగా కేవల శృంగార పదము మాత్రమేకాదను విషయమును గూర్చియు, తెలుగునందలి పద వాఙ్మయమును గూర్చియు, శృంగారపదములయు, సీసములయు కర్తృత్వమును గూర్చియు, ధాతుమాతావులను గూర్చియు, మహారాష్ట్ర రాజుల చరిత్రను గూర్చియు, వారిలో కొందరి తెలుగుదనమును గూర్చియు తాము తెల్పిన యంశములు పరిశోధన పూర్వకములై అపూర్వకములుగా నున్నవి. తమ పీఠిక విమర్శ వాఙ్మయమునకొక నూతనాలంకారము.

తమ యాజమాన్యమున సముద్రితములైన గ్రంథములింకను తమ అపూర్వములైన పీఠికా వివరణాదులతో వెలువడి ఆంధ్రవాఙ్మయమున కభినవ సౌందర్యమును సమకూర్చుగాక యని యాశించుచున్నాను.

విధేయుడు

దివాకర్ల వేంకటావధాని.

శృంగారపదములు

పదకవితాశాఖ పద్యకవితాశాఖ యని రెండు విధములుగా ప్రవర్తిల్లుచున్న తెలుగు సాహిత్యమున నింతవఱకు, పద్యకవితాశాఖను గూర్చియే పరిశ్రమ జరిగినది గాని పదకవితాశాఖ యందంత పరిశ్రమ జరుగలేదు. ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున పద్యకవితాశాఖకే ప్రాధాన్యముగాని పదకవితకు స్థానములేదు. పద పద్య కవితలలో, పద్యకవిత కంటె పదకవితయే ముందని సాహిత్య విమర్శకులు సారస్వత చరిత్రకారు లంగీకరించినదే-అయినను పద్యకవితయందు పండితులకు గల యభినివేశము, పదకవితయందు లేకపోవుటచేత, పదకవితలను గూర్చి పరిశ్రమ యిప్పటికి నలువదేండ్ల క్రిందటనే ప్రారంభమైనను, ఉత్తమ సాహిత్య విమర్శనా పథకమున పదకవితకు స్థానము లేకపోయినది-సమగ్రాంధ్ర వాఙ్మయ పరిణామ చరిత్రకు, పద కవితల పుట్టుపూర్వోత్తరములు, పదకవితా తత్త్వము, పదకవితా వికాసము నత్యంతావశ్యకములు-అట్టి పదకవితను గూర్చి పరిశ్రమ చేయుటకు ననేకవిధములుగా దోహదముచేయునది ప్రస్తుతము ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమువారు ప్రకటించిన

శృంగారపదములు

అను గ్రంథము-ఈ గ్రంథమునకు వాఙ్మయ మహోద్యమ కళా-ప్రపూర్ణ శ్రీ వఙ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారి ఏబది నాలుగు పుటల పీఠిక పదకవితా వాఙ్మయ చరిత్రకే పీఠికగా నున్నది.

ఈ శృంగారపదముల మాతృక తంజావురిలోనె సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయమున కలదని శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు తెలిపినారు-ఈ సందర్భమున వారు పదములను గూర్చి 40 గ్రంథములున్నవని తెలుపుచూ, వాని గ్రంథ సంఖ్యావివరములనిచ్చినారు-ప్రస్తుత ముద్రణము అందుగల B. C/632 ప్రతి M. 136 అనుప్రతి ఆధారముగా ముద్రితమైనది పీఠిక * (పుట ౭౭).

ఈ గ్రంథ ప్రకటనము వలన సాహిత్యలోకమున కెంతో మేలు కలిగినది. అది యీగ్రంథపీఠిక-ఈ పీఠికలో కళా-ప్రపూర్ణ శ్రీవఙ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారి వఱకు, సాహిత్య విమర్శకులు, పద వాఙ్మయ చరిత్రకారులు నెఱుగని, యపూర్వాద్భుత విషయములు, శాస్త్రీయముగా సోపపత్తికముగా చర్చించియున్నారు. మొదటిది.

---

* కీర్తిశేషులు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి ఐనవపురాణ పీఠిక (1929) మూలమునను, చిలుకూరి నారాయణరావుగారి పండితారాధ్య చరిత్ర మూలమునను, పద కవితలను గూర్చి పరిజ్ఞానము తొలుత సాహిత్యలోకమునకు గలిగినది.

1. పదము—నిర్వచనము

పదమంటే లోకములో వాడుక ప్రకారము పాట అని, పద్యమంటే ఛందో విశేషమని వ్యవహరించుట కలదు. ఇంతేకాదు, అక్షరచ్ఛందస్సులకు సంబంధించిన వన్నియు పద్యములని లాక్షణికులు నిర్వచించినారు. వారే మాత్రాచ్ఛందస్సులైన-తరువోజ-ద్విపద సీసాక్కరాది ఛందస్సులను-పద్యములనియే చెప్పినారు-అయినను పదములు గేయములుగా నుండునవన్నియు మాత్రాచ్ఛందస్సులే. అప్పుడు మన ఛందో లక్షణకారులు *పద్యములుగా* చెప్పిన పై మాత్రా చ్ఛందస్సులన్నియు పదములే. కాబట్టిపద్యశబ్దముచేత,మాత్రాబద్ధములైన గేయములుగ్రాహ్యములవుతవి.

ఇంతవఱకును, మనము పదము వేఱు పద్యము వేఱు అని భావించుచున్నాము. కాని నేడు గోపాలకృష్ణయ్యగారు, బహుసూక్ష్మముగా పరిశీలించి, పద, పద్యములు, పర్యాయపదములుగా వాడవచ్చునని నిరూపించినారు. ఇందుకు తార్కాణంగా, ప్రస్తుతము ప్రకటితమైన శృంగారపదములే చూపవచ్చును. ఇందులో పదములే కాక శృంగారపదములు అను శీర్షికగల రెండవ భాగములో అన్నియు *పద్యములే.* దీనికి మూలమైన తాళపత్ర ప్రతిలోనివి-"పదములు" గానే చెప్పబడినవి గాని పద్యములుగా చెప్పబడలేదు-పాఠకులకు స్పష్టముగా తెలియుటకై మూలము తాళపత్ర ప్రతినుండి చూపుచున్నాను.

ప ద ము లు

M. 136.S $\frac{148}{10} \times \frac{12}{10}$ L. 22.11.4.5. G. 140

Beginning

సీ. చేరియింకొకసారి చిన్నారి నెమ్మోము
కన్నులు చల్లగాఁ గందు నొక్కొ
తెలియనింకొకసారి తియ్యని పలుకులు
వీనుల విందుగా విందునొక్కొ.

End

వేగమరు కేళినలయించి వేడ్కమించి !
ముదమున చెలంగి యేలవె మోహనాంగి.

8. పదములు

* వృత్తాలు గణ, సమకబద్ధాలు-జాతులు మాత్రా, సమకబద్ధాలు అని కవి జనాశ్రయకర్త నిర్వచించినా గణసమకబద్ధాలతో-అక్షర సమత్వము లోపించునని గోపాలకృష్ణయ్యగారు రాముడు-భర్గుడు-అన్న గణములను ఉదాహరణముగా చూపినారు. ఈ సందర్భములో వారు, సీస పద్యమునందలి మాత్రాగణములను తీసికొని-"నల" "భ" గణాలు మాత్రమేగాని, "న గ" "రత" లు మాత్రమే గాని ప్రయోగించి ఆ తరువాత సూర్యగణాలు ప్రయోగిస్తే సమమాత్రకాలు కావచ్చునని నిరూపించినారు-ఆటవెలదితప్ప మిగిలిన జాతులన్నీ సమమాత్రక గణాలు కలవిగా మాత్రమే కాదు సమగణాలు కలవిగా ఉండేటట్లు కూడా రూపొందించవచ్చు అని విశదముచేసినారు.

---

* పద్యానికైనా గేయానికైనా 'పదము' అని వాడవచ్చును.

అక్షరచ్ఛందస్సులైన వృత్తాలలో గురు లఘుక్రమములో వ్యత్యస్థత వుండ రాదు-అనగా రెండు లఘువులొక గురువుకాదు-గురువు గురువే-లఘువు లఘువే. ఈ యంశము వ్యక్తపఱచుటకు-వారు, గేయాలలో "పల్లవి" అను పల్లవి విడిచి పెడితే, చరణాలలో-సమమాత్రాకత్వ-అసమ మాత్రాకత్వ గణ సమకత్వాలలో, ఏదో ఒకటి గోచరము కాక తప్పదు-ఇందువలన-గేయ రచనాచ్ఛందముల్లో జాత్యు పజాతులలో చక్కగా నిముడును-అందువలన పదములను, పద్యములన్న దోషము లేదు. భరతముని మతమున పాటపాడుట, పద్యము చదువుట అని లోక వ్యవహార మున్నను పద్యము కూడ పాడవచ్చును, చదవవచ్చును, అని వాల్మీకి రామా యణము నుండి ప్రమాణపూర్వకముగా నిరూపించినారు. పద్యములను, రాగము లతో పాడు సంప్రదాయము మనకు చిరకాలమునుండి సంప్రదాయసిద్ధమై యున్నది. పురాణములు శ్రీరాగముతో చదువవలయునని నియమము గలదు. వసుచరిత్ర యందలి, కొన్ని పద్యములలో, సందర్భానుసారముగా నుపయోగింపబడిన పదము లాయా రాగములను నిరూపించి ఆయా పద్యముల నాయా రాగములతో పాడ వలయుననియే రామరాజభూషణుడట్లు రచించెను-

"నానాసూన వితాన వాసనల"-అన్న పద్యమున "సారంగమేలా నన్నొల్ల దటంచు" అన్న "సారంగ" పదము, సారంగ రాగమును సూచించును-అనగా ఆ పద్యము సారంగ రాగముతో పాడవలెను-తక్కిన, కాంభోజీ, హిందోళ మొద లగునవి-స్పష్టముగా పద్యమందున్నవే.

పద్యములు రాగముతో పాడవలెనన్న సంప్రదాయము నాటకములయందు, మన కవులు పాటించిరి. ధర్మవరమువారి చిత్రనళీయమున-ఇచ్ఛాపురపువారి రస పుత్రవిజయమున పద్యములతో రాగముల పేర్లు పొందుపఱుపబడినవి. నటకు లాయారాగముల నా పద్యములను పాడుచుండెడివారు-ఒక సీసపద్యమున నాల్గు పాదములు నాల్గు రాగములున్నప్పుడిట్లే నాల్గు రాగములు పాడెడివారు.

వృత్తములుగాని కంద పద్యములుగాని - అనుప్రాసలతో నున్నప్పుడు వానిని తాళములతో పాడవచ్చునని-భాగవతమునుండి పద్యములు తాళములతో పాడి పురాణ హరికథగా కీ. శే. బంకుపల్లి మల్లయ్య శాస్త్రులవారు వినిపించెడి వారు1 (1876-1946).

పద్యములు పాడడము అన్న విషయమీనాటి వారికపరిచితము. అట్టిదానిని సాహిత్య విమర్శకులదృష్టికి తెచ్చినందులకు శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారి నెంతయేని యభినందింపదగియున్నది.

పదశబ్దచర్చ-వాఙ్మయ ప్రపంచమున నింత శాస్త్రీయ దృక్పథముతో, నిశిత పరిశీలన యింతవఱకు నెవ్వరును చేయలేదు. ఇందన్నియు నిదివఱకు లోకమునకు

---

1. వీరు భాగవత పద్యములను విశాఖపట్టణమున-1936లో కవితాసమితి సమ్మేళనము వినిపించునవుడు, విను భాగ్యము నాకు లభించినది. ఈ విషయము నా "పోతన" అను గ్రంథమున తెలిపినాను. (చూ. పుట 102)

పరిచితము కానివే-పదశబ్దము వేదమున గలదని నిరూపించుటయేగాక-ద్విపదలకు "ద్విపథ" అని వ్యవహారమున్నట్లు శార్ఙ్గదేవుడు సంగీతరత్నాకరములో తెల్పెనన్న విషయము సంగీత, సాహిత్య శాస్త్రపరిశోధకులకందఱికి కనువిప్పు.

పదమేకాక, గీతము, పదకవిత వీనిని గూర్చి అపూర్వ విషయము లిందు గలవు. శ్రీ దివ్య తిరుపతి క్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యులగు, తాళ్లపాక అన్నమయ్య గారు పదకవితా సార్వభౌములై, సంకీర్తన లక్షణము నెందులకేర్పరిచినారో అన్న విషయమందు, శాస్త్రరీత్యా, సమన్వయము చేయబడినది. అన్నమయ్యగారి కాలము నాటికే "పద విజ్ఞానాంధులున్నట్లును" పదవాఙ్మయము యొక్క ఉత్తమస్థాయిని నిరూపించి, దానిని సాహిత్య చరిత్రమున సుప్రతిష్ఠితము చేసిన విచారణ యీ పీఠికకు, మెఱుగులు దిద్దుచున్నది.

అన్నమయ్యగారు సంకీర్తనలక్షణములో ప్రారంభమున పదమును గుఱించి భరతనాట్య శాస్త్రమున 15వ అధ్యాయమున వివరించిన శ్లోకము లిందు తాత్పర్యముతో నిచ్చుటచే-పదమును గూర్చి-నిర్దిష్ట పరిజ్ఞానము నలవఱచుకొనుట కెంతయో తోడ్పడుచున్నది.

* అన్నమయ్య సంకీర్తనలక్షణమున కింతవఱకు వ్యాఖ్యావివరణ పూర్వకమైన సాధికారముద్రణలేదు. అట్టిది చేయుటకు శ్రీగోపాలకృష్ణయ్య గారికి తప్ప యితరులకు సాధ్యము కాదేమో ? కాని వారు ప్రథమముగా పాఠకలోకమున కిందుగర్భితమైన గంభీర విషయములు ప్రదర్శించుటచే, దానినిగూర్చి యితరులు పరిశోధన చేయుట కవకాశము కల్పించినారు.

స్థాలీపులాకన్యాయముగా నిందలి విషయములు కొంతవఱకు ప్రదర్శించితిని. ఇంకను ఇందలి "వృత్తాఖ్య వృత్తత్వం సార్వత్రికం" అన్న శీర్షికలో ఉక్తాత్యుక్తాది యిరువదాఱు ఛందస్సులలో మొదటి ఛందస్సునుండి ఎట్లు క్రమక్రమముగా నిరువదారు రూపొందినవో యిందు సోదాహరణపూర్వకముగా వివరింపబడినవి. ఇంతవఱకు ఛందశ్శాస్త్రమునుగూర్చి యెన్నో గ్రంథములు వెలువడినవి. కాని యింతవఱకు, నీ విషయమై ఎవ్వరూ స్పృశింపనేలేదు. దీనికి హేతువులేదు. ఇట్టి వివరణకు కేవలము ఛందశ్శాస్త్రము పరిణత ప్రజ్ఞయున్న చాలదు. సంగీత శాస్త్రమునందు, వైదిక ఛ్ఛందస్సునందు, నిష్ణాతులైనవారే యిట్టి పనిచేయుటకధికారము గలవారు. శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్య గారట్టివారు కావుననే యీ పీఠికలో

---

* తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారు 1935 లో ప్రచురించిన మూలము తప్ప వేఱు ముద్రణ దీనికింతవఱకు లేదు. ఆంధ్రప్రదేశ సంగీతనాటక అకాడమి వారు దీనిని విస్మరించిరి.

నిట్టిలోకోత్తర విషయమును ప్రథమముగా, ఆంధ్రకవి పండిత లోకమున కందించి నారు. ఇట్లొక్కొక్క విషయముగూర్చి చర్చించిన గ్రంథ విస్తరమగునని విరమించు చున్నాను.

శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారి పీఠికలలో నిట్టి యద్భుత విషయములుండుటలో ఆశ్చర్యములేదు. వారి రచనలలో ప్రత్యేకతయే యిట్టిది. ఆయన ప్రతి విషయ మును బహుముఖములుగా లోతుగా పరిశీలించిన గాని బయటపెట్టరు. సాహిత్యమం దేగాక, ఇతర శాస్త్రములందును వారికి గల వ్యక్తిత్వమీవలనే వివరించినాడను. *

శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారి పీఠికయందలి పదవాఙ్మయమునుగూర్చి విషయము లన్నియు ప్రత్యేక గ్రంథముగా రూపొందింతురు గాక - యని - విన్నవించుచూ నీ గ్రంథసమీక్ష ముగించుచున్నాను.

పద వాఙ్మయ పరిశోధకులు సాహిత్య విమర్శకులు నీ పీఠిక యందలి విష యములను, అధ్యయనముచేసి పదవాఙ్మయమును గూర్చి పరిశోధన చేయుదురు గాత.

నిడుదవోలు వెంకటరావు, హైదరాబాదు.

ఇందుమతీ పరిణయము

తెలుగువారి కందఱకు చిరపరిచితుడగు తెనాలి రామకృష్ణకవితమ్ముని మనుమడు రామభద్రకవి రచించిన ఇందుమతీ పరిణయము, ఇంతకుముందెవరో కొంతమంది పరిశోధకులకు తప్ప తక్కినవారికి తెలియనే తెలియదు. ఇంతవఱకు ముద్రితముగాక, మఱుగున పడియున్న యీ ప్రబంధమును నేడు ఆంధ్రప్రదేశ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము పరిశోధనా సంస్థవారు (ఆంధ్రప్రదేశ గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్సు లైబ్రరీ అండ్ రిసర్చి ఇనిస్టిట్యూట్ వారు) సర్వాంగ సుందరముగా ప్రకటించినందులకు వారినెంతయు నభినందించుచున్నాము.

ఈ గ్రంథము డాక్టరు దివాకర్ల వెంకటావధానిగారిచే పరిష్కృతమై 14 పుటల ఉపోద్ఘాతముతో నొప్పుచున్నది – వాఙ్మయ మహోధ్యక్ష, కళా-ప్రపూర్ణ వఝ్ఝ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారి 24 పుటల తొలిపలుకు గలదు.

ఈ కావ్య మింతవఱకు అపరిచితమగుటచేత నిందలి వివరములు తెలుపుచున్నాను. ఇది 4 ఆశ్వాసముల కృతి–

ప్రథమాశ్వాసమున —	146
ద్వితీయా ,,	113
తృతీయా ,,	152
చతుర్థా ,,	256
	667 గద్యపద్యములు గలది.

ఇందిరువదియాఱు గద్యములు – అనగా వచనములు మాత్రమే గలవు. అందు రెండు మాత్రమే పెద్దవి తక్కినవి అంత – అప్పుడు వంటి చిన్న వచనములు కాబట్టి ప్రాయికముగా నిది పద్య ప్రబంధమని చెప్పవలెను.

తెనాలి రామభద్రకవి విరచితమైన ఇందుమతీ పరిణయమును గూర్చి మొదట తెలిపినవారు కీర్తిశేషులు మానవల్లి రామకృష్ణకవి మహోదయులు. ఇప్పటికి ఏబది యెనిమిదియేండ్ల క్రిందట 1914లో ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో వారు "తెనాలి కవులు'' అను వ్యాసము ప్రకటించి, అందు రామభద్రకవి గ్రంథమే గాక, తెనాలి కవులను గూర్చి, ఎన్నో క్రొత్త విషయములు తెలిపినారు. (ఈ అమూల్య వ్యాసము "మానవల్లి సంచిక" అను గ్రంథమున పునర్ముద్రితమైనది. ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీవారి ప్రచురణ. సంపాదకులు – నిడుదవోలు వెంకటరావు – డాక్టరు పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు.)

ఉపోద్ఘాతమున కావ్యవిశేషములనుగూర్చి గాని అపురూప పద ప్రయోగములు గూర్చిగాని – ఏమియు చర్చింపబడలేదు – తెలుగు భాషలో ఇందుమతీ

పరిణయము లెన్నియున్నవి ? వానిలో రామభద్రకవి కృతి కాలక్రమమున ననుసరించి యెప్పటిది - అను విషయములే యిందు లేవు. ప్రస్తుతము లభ్యములైన యిందుమతీ పరిణయములలో, కుమార ధూర్జటి ముద్రితమై వ్యాప్తిలోనున్నది.* పరిష్కర్తలు, కుమార ధూర్జటి కృతితో దీనిని తులనాత్మక పరిశీలనచేసి రామభద్ర కవి కృతిలోని ప్రత్యేక విశిష్టత వెల్లడించవలసియుండెను.

ఈ గ్రంథ పరిష్కరణ విధానమెట్లున్నను, దీనికి కళాప్రపూర్ణ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారు వ్రాసిన తొలిపలుకు గ్రంథమున గల కొన్ని విషయములను గూర్చి యనేక నూతనాంశములు వెల్లడించుచున్నది.

1. ఇందుమతీపరిణయగాథ అతి పురాతనమైన పురాణ కథలలో నొకటి. అజ మహారాజు మనుమడైన శ్రీరాముడు మనమనుకొను త్రేతాయుగములో కాక, 28 చతుర్యుగాల పూర్వమున్న చతుర్యుగంలో త్రేతాయుగమున నున్నాడు.

2. కాళిదాసు కుమారసంభవ, మేఘ సందేశాలతోపాటు-రఘువంశ కావ్యం కూడా విశిష్టశ్లేష కావ్యమే.

3. ఆర్ష విజ్ఞాన దృష్టితో చూచినపుడు - అజుడు మామూలు అజుడుకాడు-ముహూర్తపరమైన అజుడు కాలరూపమైన అజముహూర్తం పరమ హంస పరమైనది. "సోహం - హంసః" అన్న మూలస్వరూపానికి ప్రతిబింబకం .... ఇందుమతి - ఇందు శక్తి - మతిగా రూపొందిన శక్తిస్వరూపిణి.

దైహికమై లౌకికమైన నామరూపాదులున్నా, అవి అలౌకిక శక్తి స్వరూప చేష్టావలయంలోవే కాని తద్భిన్నాలు కావు. (4వ పుట)

కాళిదాసుని కావ్యాలలో నిగూఢమై మహాగంభీరమైన, యిట్టి అపూర్వ విషయాలను వివరించుటకు ఆర్షవిజ్ఞానము నామూలాగ్రముగా నాకళించుకొన్న గోపాలకృష్ణయ్యగారికి తప్ప యితరులకు సాధ్యముకాదు.

వర్ణవ్యవస్థ

ఇందుమతీపరిణయ కృతిభర్త పాలచూరి కృష్ణభూపాలుడు చతుర్థ కులజుడు అన్నదానిని పురస్కరించుకొని గోపాలకృష్ణయ్యగారు,వర్ణవ్యవస్థ నిజస్వరూపమును, వేదోక్త ప్రమాణములతో నిరూపించినారు. వర్ణవ్యవస్థమూలతత్త్వము నెఱుగుటకు మన సాహిత్యమున నకాండ తాండవము చేయుచున్న వర్ణవిభేదములను, వివాదములను నశింపజేయుటకు నిందున్న నాలుగు పుటలను సంస్కారముగల వారందఱు చదువుకొని మననము చేయవలసినవి.

తెలుగున ఇందుమతీ పరిణయాలలో, మతుకుమల్లి నృసింహకవి అజచరిత్ర మిక్కిలి ప్రౌఢమైనది.

---

* వీనిని శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు తమ తొలిపలుకులో తెలిపియున్నారు.

సమ్మోహనాస్త్రం

కథలో గంధర్వుడైన ప్రియదర్శనుడు అజునికి సమ్మోహనాస్త్రము నిచ్చి, ప్రయోగోపసంహారములను మంత్రపూర్వకముగా నుపదేశించును. ఈ శీర్షికలో శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు వ్రాసిన, మంత్రశాస్త్ర సంబంధములైన మహాగంభీర విషయములు చూచిన, వారికి మంత్రశాస్త్రమునందుగల మహిత వైదుష్యము వ్యక్త మగుచున్నది. ఇందుపయుక్తములైన – అజ, ఇందుమతి, విదర్భ శబ్దాలు బీజాక్షర పరమైనవి–అని కాళిదాస హృదయమును లోతుగా పరిశీలించి శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్య గారు వెలుగునకుదెచ్చిన విషయములు వ్యాఖ్యాతలు కూడ తెలుపలేదు. ‡ఈ శీర్షికను బట్టి చూడగా, కాళిదాసకృతులు, మంత్రశాస్త్రదృష్ట్యా ఎంత సూక్ష్మాతి సూక్ష్మముగా పరిశీలింపవలెనో తెలియగలదు. ఇదియును మన మవగాహనము చేసికొనవలసిన శీర్షిక.*

ఛందో విశేషములు

పరిష్కర్తల ఉపోద్ఘాతములో కవి ఛందోవిషయములను గోపాలకృష్ణయ్య గారు తెలిపినారు.

పృథ్వీవృత్తమునకు లాక్షణికులు 12వ అక్షరము చెప్పగా–రామభద్రకవి తొమ్మిదవ అక్షరాన్ని యతి పాటించాడు. అని "నిరంతర రమావమానిల సతీశ యక్షాధిరా" (1-146) ఉదహరించినారు. పృథ్వీవృత్తమునకు, 9వ అక్షరము యతి శ్రీనాథుడు పాటించినాడు.

చతుర్ముఖ విలాసినీశయ విలాస పంకేరుహ
స్రుతామృతమధూళికా సురభిసార సారస్వతా–నైష. 2-146.

ఇది సంస్కృత సంప్రదాయము "వసుగ్రహ యతిశ్చ పృథ్వీ" రామభద్రకవి శ్రీనాథుని యనుసరించినాడు.

కవిరాజవిరాజిత వృత్తము :–8, 14, 20 మూడుయతులను లాక్షణికులు చెప్పిరి–ఇందు రామభద్రకవి

"స్థిరగుణభూషణ బాంధవపోషణ శ్రీకరభాషణ మేరుధృతీ" (3-15) అని 14వ యక్షరము నొక్కచోటనే యతి పాటించినాడు. ఇది నన్నయ సంప్రదాయము.

చని చని ముందట నాజ్యహవిర్ధృత–సౌరభధూమలతాతతులన్. (ఆది 4-21)†

---

‡ మంత్రశాస్త్రమున శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారద్భుత కృషిచేసినారని నాకు తెలియును.

* ఇట్లే కేవలము రసైకమని మనము భావించు కాళిదాసుని మేఘసందేశము యోగము. శివతత్త్వము పూర్తిగా నిరూపితములైనవి. ఇవి వ్యాఖ్యాతలు తెలుపనివి. చూ–షట్పదీ మేఘసందేశము—నా పీఠిక.

† రామభద్రకవికి పూర్వమే పెక్కు లక్షణ గ్రంథాలవతరించాయి. అందువల్ల లక్షణగ్రంథాల ననుసరించకపోవడం నిర్దిష్టమైనది. (వ. గో. కృ.)

బంధాలు

తెలుగున బంధకవిత్వమును గూర్చి గోపాలకృష్ణయ్యగారు ప్రస్తావించి, ఇందుమతీపరిణయమునగల బంధములను మూడింటిని గూర్చి వారెంతో శ్రమచేసి మనకు వానిని వ్యక్తము చేసినారు. వ్రాతప్రతిలోనున్న వానినెంత పరిశీలన చేసి వీనికి రూపముల నిచ్చినారో యీ క్రిందివానిని గూర్చి తెలియనగును.*

1. పుష్పమాలికా బంధము :–కందములోనున్నది. ఈ బంధస్వరూపవర్ణచిత్రము చూచిన కందమునందెంత నిపుణముగా నిమిడ్చిరో తెలియగలదు.

2. పద్మబంధము :–వ్రాతప్రతిలో పద్మబంధమని మాత్రమే యుండగా, దానిని చతుర్దళ పద్మబంధముగా ఊహించిన, ఎంత అసహజముగా నుండునో గోపాలకృష్ణయ్యగారు, చిత్రములో చూపి, దీనిని "త్రిదళ చంపకబంధము" అను బంధముగా వర్ణచిత్రసహితముగా చూపినారు. ఇట్లు బంధములను వర్ణచిత్రములలో స్ఫుటముగా చూపుట యింతవఱకు వాఙ్మయమునలేదు. దీనికాద్యులు గోపాలకృష్ణయ్యగారే. ఇది హృద్యాసవద్యము. అయితే వాఙ్మయప్రపంచమున నిదివఱకెవ్వరు రచింపని సుమారు 300 విభిన్న బంధాలనిముడ్చుకొన్న విజయశ్రీ శృంగార రగడ రచించిన బంధకవితా పారీణులు శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారి కిదియొక విశేషముకాదు దీనినిబట్టి మనము గోపాలకృష్ణయ్యగారి కవిత్వమును గూర్చి పరిశోధనచేయుట యావశ్యకమై యున్నది

పూర్వకవులలో గణపవరపు వేంకటకవి "ప్రబంధరాజవిజయ వేంకటేశ్వర విలాసకర్త బంధకవిత్వమున ప్రవీణుడు. ఆధునికులలో మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు–ప్రబంధసంబంధ బంధనిబంధనగ్రంథమున బంధలక్షణములు వ్రాసి, "కవితా వినోదకోశము"‡ అను గ్రంథమున వానికి లక్ష్యములు వ్రాసినారు.

బంధకవితను గూర్చి పరిశోధనచేయుటకు పై విషయమెంతయో దోహద మొసగుచున్నది.

తొలిపలుకు పేరునకు తొలిపలుకుగాని యిందు విఋవగల విషయములు గ్రహింపదగినవి చాలా గలవు. పాఠకమహాశయులేగాక, వాఙ్మయ చారిత్రక పరిశోధకులు, విమర్శకులు, సావధానముగా మననము చేయుదురుగాక.

నిడుదవోలు వెంకటరావు.

---

*గ్రంథము తొలిపలుకు 18 వ పుటలో పేర్కొనబడినది.

‡కవితావినోదకోశము—క్రీ. శ. 1933 లో ఆంధ్రకవుల చిత్రపటప్రదర్శనమున-అపూర్వగ్రంథములలో నది ప్రదర్శితమైనది. పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారి పౌత్రులు దానినిచ్చిరి. ఆ గ్రంథము సంపాదింపదగినది. నేనా సభలో పాల్గొన్నవారిలో నొకడను.

మిత్రులు

శ్రీ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారికి నమస్సు. మీరు విశ్వాసంతో పంపిన శృంగారపదములు-సీతాకల్యాణము అను రెండు పుస్తకాలు చేరినవి. ధన్యవాదాలు.

ఇటువంటి గ్రంథాలను ప్రచురించే మీ సంస్థ-ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నమెంట్ ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్స్ లైబ్రరీ అండ్ రిసర్చి ఇనిస్టిట్యూట్-స్వధర్మాన్ని చక్కగా నిర్వహిస్తున్నదని నా హార్దాభివందనాలు తెలుపుకొంటున్నాను.

ఈ కార్యానికి మీవంటి మంత్రోత్సాహ సంపన్నులైన పండితులను నిర్దేశిక పదవికి తెచ్చుకోగలగడం కూడా చాలా అభినందనీయమని ప్రత్యేకంగా వ్రాయవలసిన పనిలేదు. మీ నిర్దేశకత్వం క్రింద యీ సంస్థ కొంత నెమ్మదిగా చిరకాలం అనేక సద్గ్రంథాలను ప్రకటిస్తుండగలదని నమ్మినాను.

మరి యీ జాబు యింత నిదానంగా వ్రాయడానికి వయోమూలమైన దృష్టి హస్తాల దౌర్బల్యమూ ఇతర కార్యప్రసక్తి కారణాలంతే-దీన్ని ఉదాసీనతగా భావింపరని నమ్మి క్షమ సర్థిస్తున్నాను.

పై రెండు గ్రంథాలూ మీ ఉపోద్ఘాతాలు నెమ్మదిగా చదివినాను. అచ్చు కాయితాలు అందంగా వున్నాయి కానీ అచ్చు చిత్తులను యింకా కొంత శ్రద్ధగా చూచివుంటే బాగుండేది రచనలను గమనిస్తే పై రెండు గ్రంథాలలో తెలుగు సారస్వతంలోని దాక్షిణాత్యశాఖా ధర్మాలన్నీ కానవస్తున్నవి. ధారాళమైన, మధుర మైన చెక్కితీర్చినభాష మునిగితేలేంత శృంగారభావాలు సూక్ష్మమైన లోతైన భావాలు యెన్నో వున్నవి.

మీ పీఠికలు మీ అనేక గ్రంథావలోకనపటిమను వెలువరిస్తున్నవి. నా అభి ప్రాయాలు ఒకటి రెండు విమర్శించితిరి. "మహాగజాః పలాయంతే మశకానాంతు కాకథా" విషయచర్చకు విశ్లేషణం మూలధర్మమే. దాని ఆధారంతోనే శాస్త్రాలన్నీ నాటికీ నేటికీ సాగుతున్నాయి. కాని విశ్లేషణానికి ప్రస్తార గణితానికీ ప్రయోజన దృష్టిలేకపోతే అవి వట్టి ఆడంబరాలే అవుతాయి. అవ్యాప్తి, అతివ్యాప్తి లేని లక్షణం దేనికీ మనం చేయలేము. అట్లు చేయవలెనని ప్రయత్నం వాది పరాభవంతో మాత్రమే ముగియవచ్చు. కాని తత్వజ్ఞానానికిగాని లోకవ్యవహారానికిగాని అది ఉపకరించదు. కనుకనే తత్వజిజ్ఞాసువులు పెద్దలెందరో తర్కాన్ని తిరస్కరించినారు. ఈ దృష్టి తోనే నేను "పద" శబ్దాన్ని చర్చించి ఉపయోగించింది. కృతి, కీర్తన, వర్ణం, జావళి మొదలైన శబ్దాలన్నీ వ్యవహార దృష్టితో ఏర్పడిన పారిభాషికపదాలు, వాటి వ్యుత్పత్తి చరిత్ర మొదలైన చర్చావిషయాలు కొంతవరకూ వినోదంగా మాత్రమే ఉండగలవు.

'శృంగారపదములు' పీఠిక XX పుటలో మీరు శార్ఙ్గదేవుని మతాన్ని విమర్శించడం అతడు 'గుహ్యాద్గుహ్యతరమైన పద్ధతిలో' ప్రబంధాధ్యాయాన్ని రచించలేదని చెప్పడమూ సరిఅయినదే-సంగీత ప్రబంధాల ప్రస్తారం అతడు చేసిందే వాడుకలోకిరాక చాలాభాగం అంతరించిపోయింది. ఇంకా ఎక్కువగా ప్రబంధాలను విశ్లేషించి ప్రస్తరించివుంటే వాటి సంఖ్య, మీ రిచ్చిన సమార్ధసమ విషమ వృత్తాల 18 అంకెల సంఖ్యవలెనే, వట్టి అబ్బురపు పనిగా పరిణమించి, అసలు గ్రంథమే అంతరించిపోయి వుండేదేమో. మీ పరిశ్రమకు సంతోషిస్తా. హార్దికంగా మీ అభ్యుదయాన్ని కోరే మిత్రుడు.

భవదీయుడు

జయనగరం, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ

బెంగుళూరు